

Gubcsi Lajos

Üzenet a végekről III. - Délvidék

1111 év után

*Szülőföldemnek bús határa, hajh,
elér-e még a bánat és sóhaj?*

*Mert hozzád többé nem visz a vonat,
csak így emelhetem rád arcomat.*

*Gyermekkorom, áldott gyermekkorom
te hontalan, hozzád kiáltozom.*

*Bölcsők, koporsók, temetői por
és templomok ormán az estbíbor.
(Kosztolányi Dezső: A bús férfi panasza)*

Ez a kötet *Üzenet a végekről I. – Felvidék, II. – Kárpátalja, III. – Délvidék, IV. – A nyugati gyepűőr és V. – Üzenet Erdélyből* címen a végvidékeinkről megjelenő ***Üzenet-pentalógia*** része, és A Magyar Művészetért égisze alatt megjelenő bibliofil díszalbumsorozat 17. kötete.

Dr. Gubcsi Lajos, 2007

Mottó: „*Hogy egy ellenség se légyen
ragadozó ez te néped között...*”
(Ének Szent István királyról)

*Adj nekünk jó királyt,
vezért ma is! És tartsd
meg az ő országát,
hétpróbát kiállt
népét, miképp nyelvében,
azonképpen földjén is...
Ámen.*

(Bence Lajos: István király Szent Baljában pengető – részlet)

***Gubcsi Lajos: Üzenet a végekről III. – Délvidék
1111 év után***

Kiadja Gubcsi Lajos, Budapest, 2007

© ***Dr. Gubcsi Lajos***

Lektorálta: Varga Bótos Anna

*Köszönet a teljes fotóanyagért Molnár Beatrix fotográfusnak, a grafikáért Gubcsi Attila festőművészek,
a borítón látható rézlemezért Asszonyi Tamás szobrászművészek.*

*Köszönet a támogatásért:
A Magyar Művészetért Kft., Geodézia Zrt., Grantfilm Kft., Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt.,
OTP Bank Nyrt., Gubcsi Lajos Levente*

Nyomdai előkészítés: Csépe László

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 125. esztendejében.
Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: kneryomda@gyomaikner.hu
ISBN 978-963-86807-0-9

Gubcsi Lajos: Vigaszt kér a sárossá tett életet élő

A negyedik *Üzenet*-album ez, most lehetne a legkönnyebb a dolgom, s most a legnehezebb. A földijeimről is írok (úgy tűnhetne, ezért egyszerű a helyzetem), mert mi a különbség az itthoni Kiskunság és az elszakított Bánát, Bácska, a Vajdaság egésze, a Horvátországhoz tartozó Szlavónia, annak keleti szárnya között – azonos a föld, a hagyomány, a küzdelmes élet, s az sem tesz mássá senkit a lelkében, hogy Trianonban és a második világháború borzalmaiban az emberről, népről, nemzetről úgy döntöttek, mint mikor a kaszával egymásba csapkodnak aratás, rend helyett?

Ez a világ persze most módosult, a kaszát a sarló és kalapács egykori bajnokai eszeveszett hadonászásra használni itthon is kézbe vették: most, hogy a honi méregkeverők kitagadtatták a bajba jutott nemzettársakat 2004. december 5-én.

Azóta jobban lehet magyart verni a Délvidéken.

Egy levelet kaptam az egyik albumom ottani olvasójától, idézek belőle, s miközben olvasom, nem lesz simább a homlokom:

„... Eltűnődöm: vajon a Délvidékről, az itt élő magyarok szívfájdalmáról, a szenvedéseikről és kiábrándultságukról miképp fogalmaz majd, ha készíti a rólunk szóló albumot... Nem lesz könnyű a dolga. Mély itt a sár, a szenny, és magasba ível a szenvedők jajveszékelése. Sár, kosz-káosz.

Egyre csak gyülemlik a szenny és a szegyen. Nehéz itt „Tiszta szívvel” élni – túlélni, remélni...”

Mit tehetek hozzá ehhez innen én? Mi is okozzuk, nemcsak a szerbek. Veremben vernek.

S az sem vigasztal, hogy a Délvidék más tájain, Szlavóniában, Horvátországban, Szlovéniában európai viszonyokat találtunk. A mi magyarságunk színe-java a Vajdaságban él. Az *Üzenet* a végekről és az *Üzenet Erdélyből* albumsorozat – Tetralógia – mostani állomása a Délvidék, nem abban a szűk értelemben, ahogyan a Vajdasággal, a szerbiai tartománnyal azonosítják, hanem abban a gyönyörű történelmi ívben, ahogyan ez az egész országrész együttesen szolgálta Magyarország védelmét, eleinte csak az itáliai (velencei, nápolyi) érdekekkel szemben, később azonban, főként elvérezve, a török ellen, majd a XVIII. század elejétől autonómmá váló egységként Horvátország-Szlavónia-Dalmácia néven, királyságként ugyan, de Magyarország, a korona részeként. Nagy-Magyarország e déli, országnyi ívében 10 évszázadon át jól elfértek egymás mellett az anyaországhoz mindig is tartozó, ma Romániához, Szerbiához, Horvátországhoz csatolt magyarlakta részek a szerbek, horvátok világával. Lelki szemeim előtt elfutnak keletről nyugatra haladva: Szörény, Arad, Temes, Torontál, Csanád, a

hatalmas Bács-Bodrog (ez az én kiskun szülőföldem folytatása), Szerém, Verőcze, Pozsega, Kőrös, Varasd, azaz a történelmi vármegyék; futnak a helységnevek: Nagybecskerek, Nagyikinda, Versec, a Deliblati-homokvidék, a telecskai dombok, majd Zombor, Eszék, Kórógy, sokkal nyugatabbra a Drávaszög, Verőcze, Valpó, a sok végvár, Sziszek, Kővár, a Zrínyi-család fellegvára Csáktornyan, Medvedvár, Kaproncza.

A közös történelem az Árpád-ház elejéig nyúlik vissza. 1089-ig horvát királyok uralkodtak, azonban Zvojnimir (Svinimir) Demeter halálával kihalt a család – özvegye, aki I. Béla magyar király lánya, „örökség” címen felajánlotta a rá maradt országot bátyjának, I. (Szent) Lászlónak, aki 1091-ben elfoglalta e területeket, megalapította a zágrábi püspökséget, létrehozta a várispánságokat, megtette Géza király kisebbik fiát, Álmos herceget a legújabb magyar tartomány kormányzójának, királynak.

1095-től Kálmán lett a horvát király, s mint anya után örökölt országot, végképpen a magyar királysághoz csatolta e területeket, alapvetően a Dráva-Száva közét. Az 1096-1105 közötti hódolatásban Dalmáciát is elfoglalta. A magyar uralkodót gyakran „szlávón hercegnek” hívták. A „Horvátország” elnevezés csak a XVIII. századtól terjedt el. Nem igényel külön fejtegetést a mai magyar határ és a Duna között fekvő Dél-Magyarország története, amely mindig is az anyaországhoz tartozott, sőt a mai Horvátország keleti része, a klasszikus Szlavónia is: Pozsega, Valkó és Szerém megye – aztán a XVIII. században a Habsburgok átsorolták őket a horvát bánhoz.

Tudom, hogy az utolsó, számunkra mérvadó népszámláláskor (1910) Horvátország területén a magyarok aránya nem volt meghatározó, a valamivel több mint két és fél millió lakos között alig több mint százezer volt a magyar, kevesebb, mint a német, és az általuk legsűrűbben lakott Verőcze megyében sem haladta meg számuk a 15 százalékot. Tény azonban, s nekem így cseng a történelem, hogy Horvát-Szlavón-Dalmátország a magyar Szent Korona országai közé tartozott, annak kiegészítő része volt, automatikus különállással, horvát bánal, majd az 1868-as kiegyezési törvénnyel királyságként, azaz a Horvátország és Szlavónia királyságból és a Határőrvidékből, a török elleni sávból álló területként része volt Nagy-Magyarországnak.

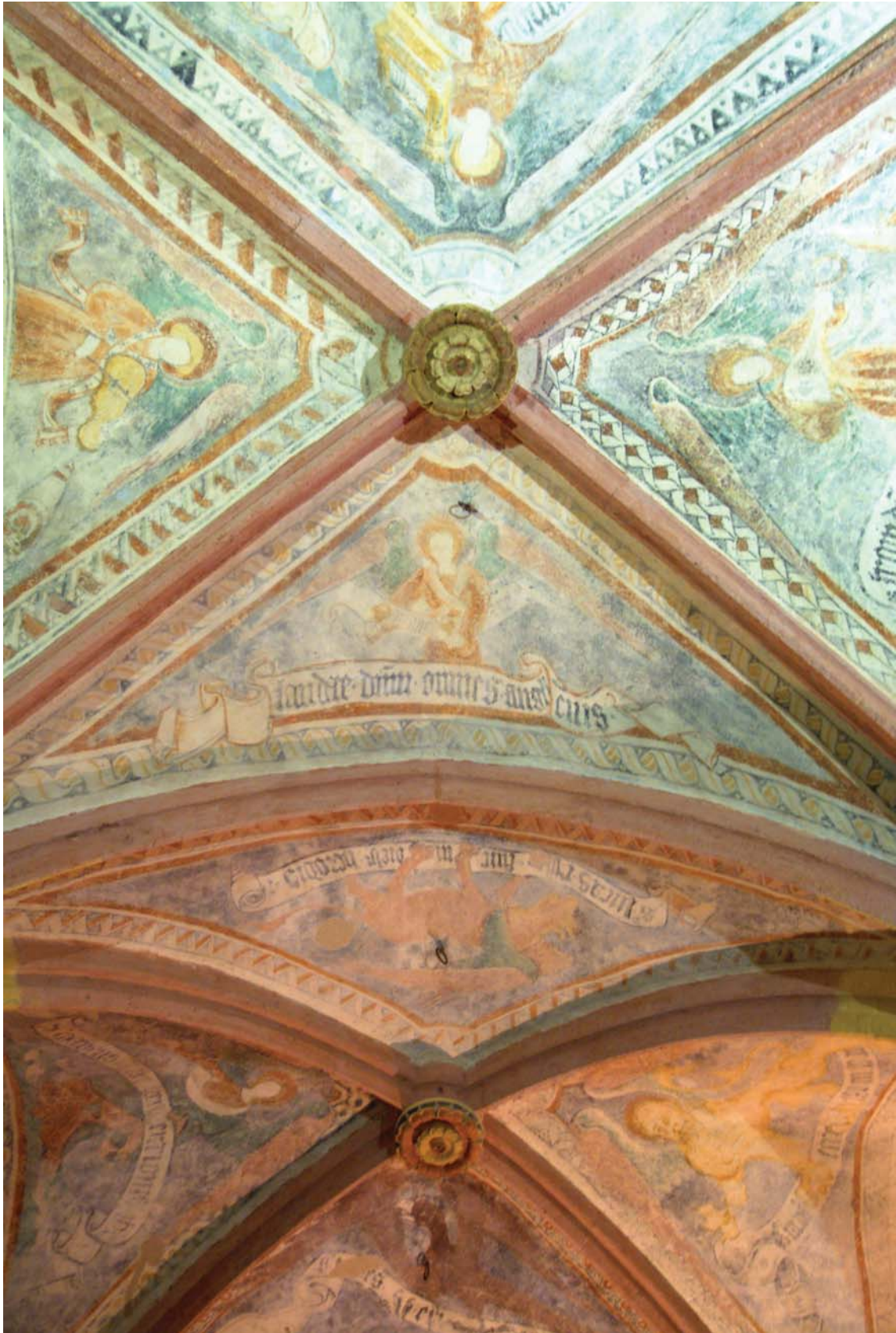
Véres is a ma. A balkáni háború nem kerülte el a magyarlakta vidékeket sem. S ami a Vajdaságban elvérezni látszik – az emberi és magyar szabadság?! Történelemlétkönyvekkel, szépirodalmi alkotások százaival „felfegyverkezve”, a fotomasina szemével járunk az emlékeink nyomában. Békét keresnénk.

Árva szürkegém a Duna és a Dráva torkolatában, figyelő pózban ott, ami most Horvátország és Szerbia határa

A Bánát szívében, egy falu szélén, ketten, ez most Szerbia

*Árpád-kori román templom Bántornyán, Aquila János 1383-ban festette a freskókat
Szent László legendájáról, ez most Szlovénia*

Szent László királysága alatt lett a Délvidék a mi erős mentsvárunk

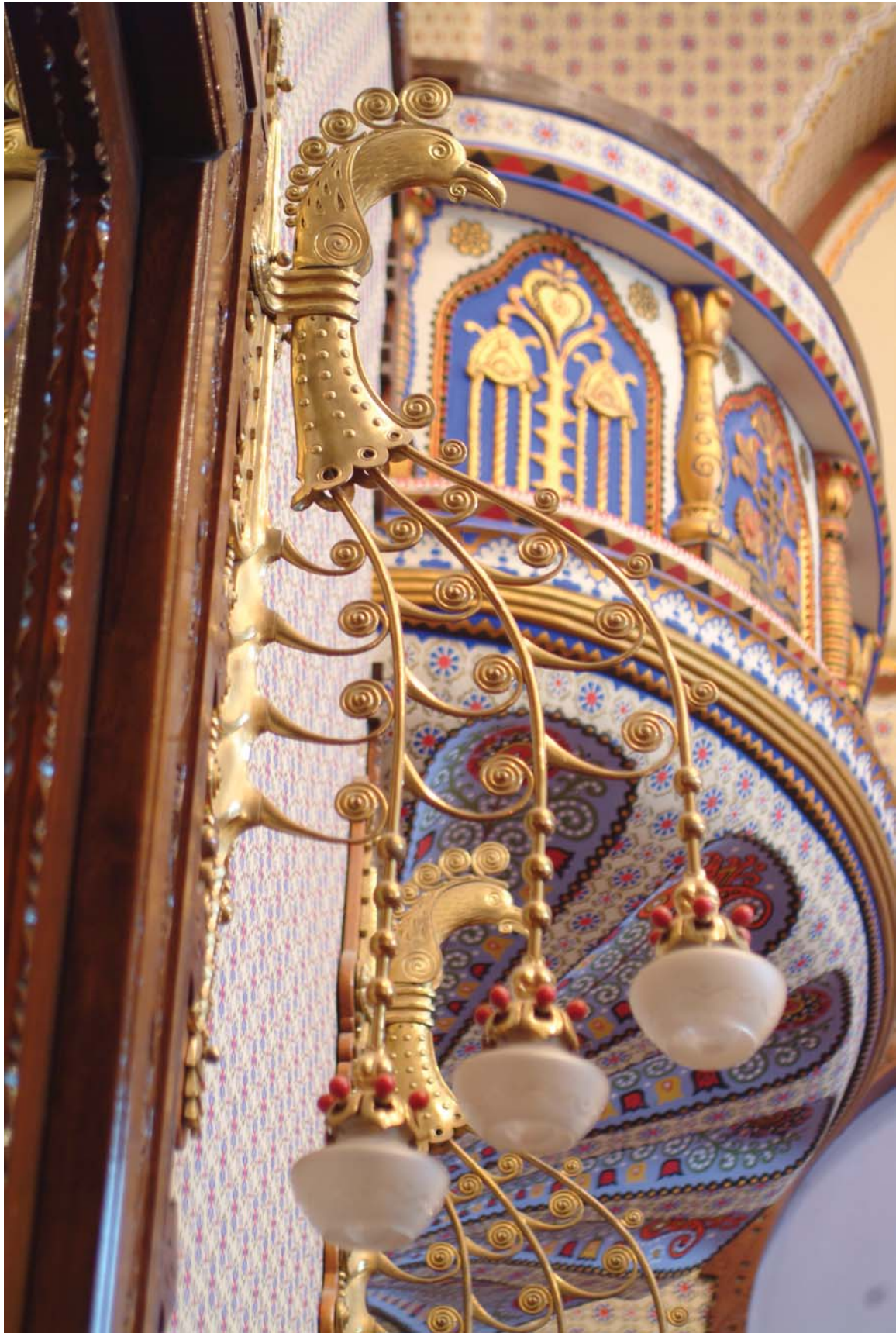

Bács, vár állott, most kőhalom – hajdani erős büszkeségünk a Vajdaságban

Még azt mondják, nem illik a tánc a magyaroknak...: Horgos, Bartók Béla Együttes

Szabadka, részlet a városháza díszterméből, ez is Szerbia

Vasárnapi mise az újvidéki Szent Erzsébet-templomban – ez is a magyarság

Horvátország és Szerbia határán – a Duna mocsara hatalmasan szétválasztja, ami egykor egy volt...

Aracs, Pusztatemplom, fényben és árnyékban az Árpád-ház óta. Fenségünk.

Délvidéki veszedelem

Az a táj és annak magyarsága, amelyet fél évezrede „Délvidéknek” is említenek, olykor az élen állt a magyar kultúrában: *Zrínyi Miklós* világa, *Csáktornya* a csúcspont, a legékesebb bizonyíték.

Már a XI. századból maradt ránk írástörödek innen. Az *arcsi kő* felirata ugyan még latin – *Akik e betűcskéket olvassák, A mindenható Istent kérjék* –, de a XIV-XV. századtól megjelenik a magyar irodalom: a *Jókai-kódex*ben a *Ferenc-legenda*, a *Huszita biblia* a szerémségi Kamoncon, a *Müncheni- és a Bécsi-kódex*ben. *Laskai Osvát* és *Szerémi György* (*Magyarország romlásáról*) történetírói munkássága egybeesik a Mátyás kori Magyarország bukásával és a török uralommal.

Bácska, Szerémség, Szlavónia – a bácsi érsekség, a szerémi és a pécsi püspökség – földesurai és papjai a társadalmi élet szervezői; s egyben, nagyrészt olasz hatásra, a reneszánsz, a humanizmus magyarországi megjelenésének is a Délvidék a kiinduló forrása: *Vitéz János*, majd támogatásával fiatal rokona, a majdani *Janus Pannonius*, aki ugyan „barbárként” indult olasz földre, de költőként tért vissza Mátyás világába; és persze a bácsi érsek, *Váradi Péter*, aki reneszánsz szellemi központot teremtett délen.

Természetesen történelmi témát, hősök leírását keresi a magyar nyelvű irodalom. *Zay Ferenc* vérző szívvel siratja Belgrád 1521-es elését, Mohács előzményét: *Az Landorfejrvár elveszésének oka e vót és így esött* című emlékiratában. És *Bornemissza Tamás* 20 évvel később már Buda elését zokogja, utolsó sorait így zárva az akkori ízzel: „*Mind-ezeket pedig egy örök emlékezetért írtam meg, mert ezek mind így voltak, kinek csak fél részét sem írtam ki: ha ki pedig kilömben mondaná, bizony vétet tenne az jámbor beszédében. Azért legyen az vége.*” A török hódoltság alatt is független sziget marad Dél-Baranya, Pécs; virágzik a reformáció és annak kedvenc műfaja, a hitvitázó dráma. *Sztárai Mihály*, a tüzes beszédű prédikátor és templomalapító, aki – *Bornemissza Péter* szavaival élve – „noha értelmes és tudós ember, és sokat épített... de őtet is meg bírja néha az harag, néha a bor is”. Az egyházi irodalomnak *Laskó* volt a központja, míg a világié *Baranyavár* és *Lendva* (*Bánffy Miklós* zalai főispán mecénási segítségével), ameddig *Tinódi Lantos Sebestyén* is eljutott.

A kor jellemzésére idézzük *Istvánffy Miklóst*, a végvári harcok íróját, aki feljegyezte egy paraszt szavait, akinek ennie kellett *Dózsa György* húsából: „A foglyok közül kiválasztottak körülbelül negyvenet, és pedig azokat, akik *Székelly György* személyes szolgálatára voltak rendelve. Ezeket sötét börtönbe zárják, és tizenöt napig éheztetik, hogy végül, már

akik közülük oly hosszú idő múlva is életben maradtak, az éhségtől elcsigázva, a még élő és lélegző *Györgynek* félig megsütött húsából egyenek és azt lenyeljék. De abból a negyven szerencsétlen emberből csak kilenc élt még, a többiek az éhségtől elsorvadva elpusztultak. Ezek között volt egy *Lőrinc* nevű kovács, aki *György* lovait szokta patkolni; őt mint előrehaladott korú öreget, régen, gyermekkoromban láttam...”

1620, *Csáktornya*, megszületik a kis *Miklós*, a szigetvári hős dédunokája. Szülővára lesz a szellemi és politikai élet központja egy időre. *Zrínyi Miklós* még csak 25 éves, mikor megírja a *Szigeti veszedelmet*. Versírásra adják fejüket a katonairók, az egyszerű vitézek is:

*Ez éneket egy idő korban
Dráva, Mura közt laktomban
Szerzém Csák-Tornya várában,
Zrényi Miklós udvarában.*

A gyilkos vadkan ledöfte a kultúrát is. A török elleni védharcok, az ország kiürülése, elhagyott országrészek, a kurucok bukása és majd a csak lassan szedelődzködő Habsburg-államszervezés a XVIII. században a Délvidék tetszhalála. Csak a reformkori magyar szellemi és politikai pezsgés rántja fel *Csipkerózsika*-álmából. Állandó színház Szabadkán 1826-ban, magyar irodalmi nyelvészársaság, Zomborban költők ébrednek: *Papp Dániel* felfedezi szűkebb hazájukat, Bácskát. „... Mi van a fölszín alatt a Bácskában?! Hogy is kaparná azt ki idegen patkó?... A Pegazusnak, a patkónak odavalónak kell lenni, hogy a füvek és a nádasok alatt megtalálja a tündérkastélyt. Mert az megvan nálunk, és én itt még sok száz sort írhatnék az aranyról és napsugárról, ami a szívembe világít, ha hazagondolok a messzeségből...”

Papp Dánielre felfigyel *Mikszáth*, *Osvát Ernő*, *Ignotus*, mert ez a „maró élű filozóf” és egyben „szelíd költő” telítette magát az európai kultúrák legjavával – és közben magyaros maradt. Zombor és környéke az ő világa, de ellátogat a Szerémség szerb kolostoraiba is. Városiakat, tanyasi parasztokat, papokat mutat be, magyarokat, szerbeket, bunyevácokat, a soknemzetiségű magyar világot. Ő a Dél első írója, aki etnográfiai hitelességgel ír, mint aranybányához fordul a néphez, amelyet minden ízében meg akar ismerni és mutatni. Mindig visszavágyott a bácskai „tündérkastélyba”:

A bácskai-bunyevác dzsentril világ igazi, festő írója *Herczeg Ferenc*. Egyszerre jogász és klasszikus dzsentril, úgy mulat, él, ahogyan a katonatisztek között kell, és persze hőse lesz egy halálos végzetű párbajnak is. Első regényét, a *Fenn és lenn*-t maga a mester, *Mikszáth* jutalmazta meg. A dél-bánati élet felszíneiről nála érdekesebb képet senki nem adott.

És az első igazán polgári író a térségből, a tragikus sorsú Csáth Géza: *A Vörös Eszti, A varázsló kertje*.

De e vidék számtalan témát ad más vidékek nagy íróinak is. Mikszáth Kálmán Noszty fiúja és Tóth Marija egy valóságos déli történet, a „bácskai botrány” forgatókönyvét követik, s Bontó megye nem más, mint Bács-Bodrog. Tényleg: Moravicán élt egy öreg Ungár, aki pénzével nem volt hajlandó „restaurálni a dzsentrit.” Balázs Béla a *Lehetetlen emberek*-ben Szabadkára helyezi a történet lényegét:

„Különös tó a Palicsi-tó. Partja lapos, mint maga a víz, egy tenyérryíval sem magasabb. Még nád sem szegélyezi, meztelenül és valószínűtlenül fekszik ez a víz, nedves sebként a föld színén. Csupasz ez a tó, mintha elhagyták és elárulták volna a hegyek és a fák, melyek hajdan körülvették. Vak tükrében nem csillan meg az ég, hanem saját színe van, sötét, szenvedő és gonosz, mint az éhség és a gyűlölet.”

Zenta szegényparaszti világát a kiskunfélegyházi író-testvér, Móra István írta le a legszebben:

„Manap is mutogatják még azt a helyet a horgasi ürüjáráson, ahol az időses juhász, Bóczán Simon agyonütötte Mező Jóskát, akit a kötözködni való bónaórája idehozott azon a szerencsétlen napon a martonosi székekrül.” (A *Párbaj* – ez a novella volt az alapja Móricz *Barbárok* c. novellájának.)

A szabadkai *Kosztolányi Dezső* „a beteg, boros, bús, lomha Bácskára” panaszkodik: „... A trombiták estente mint a szörnyek egy vörös korcsma-ablaktól rőfögnek. Trágár tivornya, részeg és tunya. Sír a beteg és méla, szláv duda” – így emlékszik a kisgyerekkorra. *Alföldi por* című írásában kesereg: „Nincsen itt idill. Az idill meghalt. Nincsen mezei virág, pipacs és kankalin. Mind elhervadt. De vannak emberek, problémák, délies, lusta, furcsa különcök, torz nábobok, szegénység és gazdagság egzotikus keveredésben.... Nem értem meg, hogy az alföldi por, mely már annyi embert züllesztett le az iszákosság rothadt pocsolójába, és még többet tesz kehecské, rövidlátóvá és vidékiesé, miért ne faraghatna egy erős fejű és erős szívű emberből művészt, író, igen-igen nagy regényíró?”

Külön is érdemes idézni már e bevezető sorokban is „*A szegény kisgyermek panaszai*”-t (1910), mert e néhány sorban felhangzik az országrész félezer éves drámája-panasza-keserősége – a történelem őket szakította el leginkább és leghosszabban a hontól:

*Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska
Itt félve jár az úri kisgyerek,
Mérges virágok, nyiszlett emberek.
Egy távol torony ferde lángolásba.*

*Méreggel mart, fehér, virágos orcák.
Lánggal rikitó selymek, rác mennyország.
Nehéz aranypénz a lányok nyakán,
mindegyik oly finom és halavány.
A trombiták estente mint a szörnyek
egy vörös korcsma-ablaktól rőfögnek.
Trágár tivornya, részeg és tunya.
Sír a beteg és méla, szláv duda.
Most reszketek. Azt mondják, hogy mulatnak,
Sipít a síp, csörömpöl minden ablak,
boros asztal, véresek a kések,
az ördög is fölplántlikázva lumpol,
festett lányok lesnek a zsaluktól,
s én meghalok, ha egyszer odanézek.*

Van-e vajdasági irodalom? Ezer hozzászólás. Az egyik *Dettre Jánosé*, Trianon után: „csak magyar irodalom van, s a magyar irodalomnak vannak erdélyi és vajdasági munkásai.” A nyelv és kultúra összekapcsoló ereje sokkal nagyobb, mint a történelmi véletlen, az életsors véletlenje. *Szenteleky Kornél*: „Elbukunk, vagy célhoz érünk, de ne húzzunk olyan ígát, amelyet magunknak kellene megformálnunk szürkén, művészetlenül. S éppen ezért talán ki szabad mondanom a kívánságom: ne legyen «vajdasági irodalom»... hagyjuk a couleur locale-t meg a sajátos vajdasági lelket. (Aztán fél évtizeddel később éppen Szenteleky Kornél lett a helyi színek egyik prófétája.)

A második világháború előtt hallatták szép hangjukat az avantgárd írói, *Herceg Jánossal* az élen, aki 1945 után az igazi hősök, az apák felé fordul, az idill, az eszmény felé: meghajolnak ugyan az élet előtt, a sorsparancs előtt, de sír a lelkük az elveszett paradicsom után. A parasztok közül származó költő, *Fehér Ferenc* líráját a származás miatt eleve elrendelt alárendeltségi tudat és a kiszakadásból eredő büntudat teszi olyan hitelessé. A magánélet apró reflexeit gyönyörűen adja vissza nagyon erősen családi-szerelmi ihletésű verseiben. (*Madarak folyója*, 1978) A faluszéli szegény emberek világának hiteles írója, *Gion Nándor*: a *Latroknak is játszott* kötetébe vett két regény közül az egyik, a *Virágos katona* a monarchia összeomlását, a másik, a *Rózsaméz* – azaz ez a csodálatos, az életben elérhetetlen méz – a királyi Jugoszlávia halálát választja az emberi sorsok drámai hátteréül. A kálváriadombon az ő embere Krisztus mellett a latroknak is muzsikál.

(*Bori Imre: A jugoszláviai magyar irodalom rövid története, Forum. 1975 c. műve alapján a szerző összefoglalója*)

A híres oroszlámosi leletek a honfoglalás korából

Oroszlámos páratlan kincseiből (fotók Hevér Miklós)

Szent István – az őrszállási templom falában áll a Délvidék egyetlen Szent István-szobra

Szent László – ugyancsak Órszálláson, a Mária Szent Neve templomban (fotók Szalai Attila)

Aracs, Pusztatemplom

Varga Sándor: Őseink földjén

Baracklekvárízű múlt nyarakban
élve az életet éveken át
nyeltük keservünk keserű illatát

mert borongós boltozat alatt
egyre csak sodrott sodrott bennünket
holmi békeparancs nyugat-akarat

eltűnt nevek horda-hordalékában
mert itten ami volt már nincs csak a van

de nem vagyok magam nem vagy magad
hiszen mibennünk a wassi kő marad

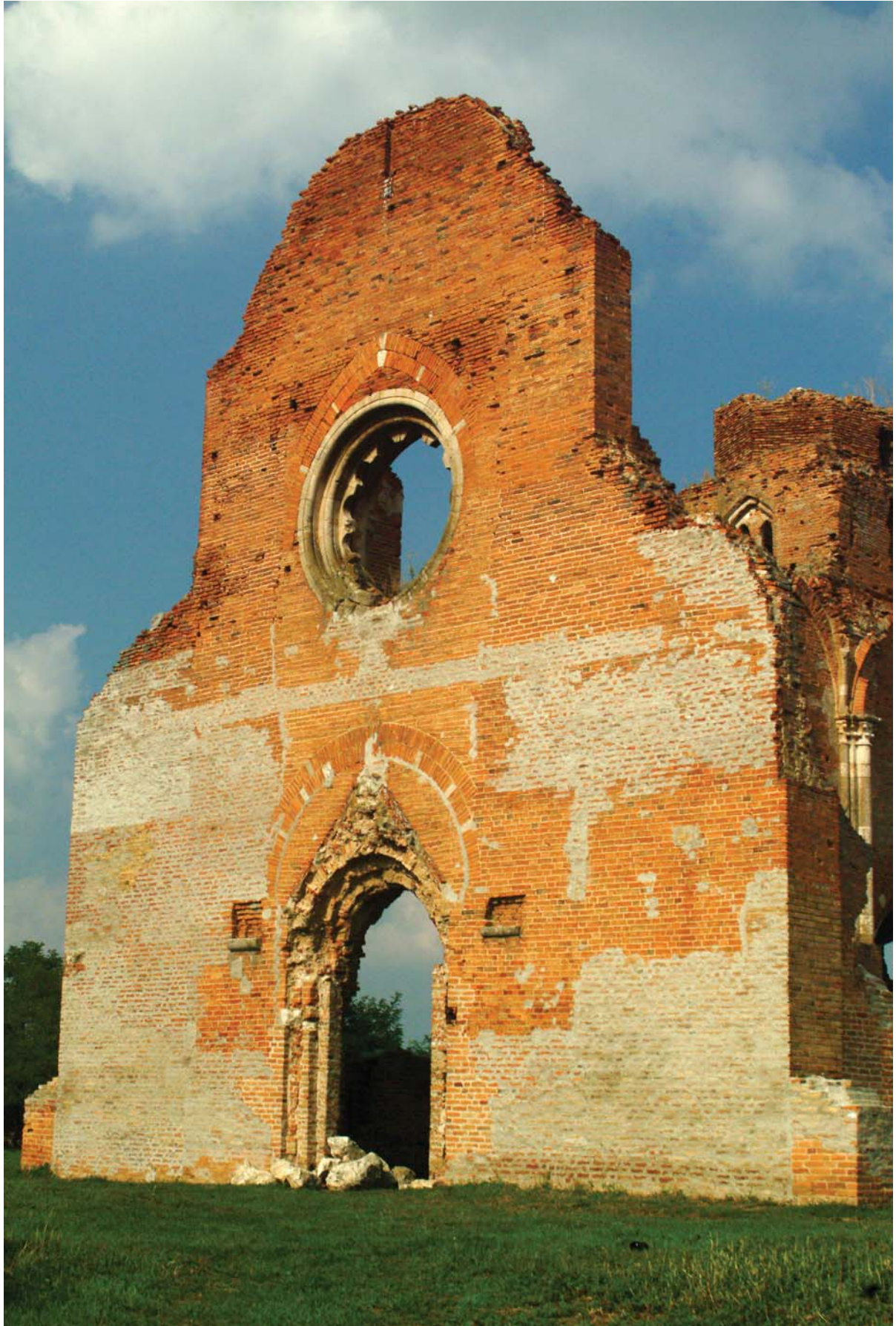
marad a kő vagy az a földrög
mi mindig marasztott mindig is kötött

maradtunk ezen az ősi földön
űzhetett szláv román vagy tán az ördög

mert úgy alakult a sorsunk végképp
mint alakult és alakul a térkép

nem voltunk gyávák nem lettünk hősök
de maradtunk ott hol éltek az ősök

maradtunk ott hol éltek az ősök
mint az ő emlékeiket is őrzők

Az Árpád-háztól Mátyás királyig

Harc Északtól Délig

(Három dologra is vall az alábbi történet, Forgách Balázs élete-halála. Óriási volt a Kárpát-medence Magyarországa, Ghymes újbóli ura egy perc alatt lent termett Zágrábnál harcolni a királyné oldalán, s otthon volt itt is, ott is, bár ideje egyikre sem maradt a nagy fejjesztve rohangálásban; s nem volt szerencsés sem várat veszíteni Csák Máté javára, sem visszanyerni tőle; és a középkor Magyarországa nem szerette, ha a koronától lefelé szoknyát hordanak – Erzsébet királynét a lánya, Mária koronás magyar királynő szeme láttára fojtották meg a novigradi várban.)

Nagy Lajos király halála után 4-5 éven keresztül felesége, Erzsébet és lányuk, Mária, a „királynék” gyakorolták az uralmat Magyarországon, s ezt csak 39 napra törte meg a királyné választott nápolyi (Kis) Károly, a délvidéki urak és persze a királyválasztó felvidéki nagyr, az Aba nembeli Amadé kedvence. Károlyt Erzsébet és főurai, konkrétan és mindenki más előtt Forgách Balázs pohárnokmester ölte meg 1386. febr. 7-én. A gyilkosság elvezet bennünket Ghymesbe is, s az alábbi történet térben, időben és királygyilkosságban ékes bizonyosága lesz annak, milyen közel volt egymáshoz a Felvidék és a Délvidék.

„A terv végrehajtására Erzsébet kegyence, Forgách Balázs pohárnokmester vállalkozott. Nyilván már ekkor kikötötte magának jutalmul Ghymes várát és a hozzá tartozó nagy uradalmat, amelyet még nagyapjától vett el Csák Máté, s amelyet Csák Máté halála után sem kapott vissza a család a királytól. A közvélemény – nem is indokolatlanul – szabályos üzletnek tekintette Forgách vállalkozását, s a népballada szerint Erzsébet azzal biztatta kedvenc pohárnokmesterét:

*Balas ewld meg a kiralt,
Neked adom Ghymes várát.”*

Kétszer kaszabolta Forgách Balázs fél év alatt. Február 7-én tört rántott (régí íróink téves fordítás alapján csákányról írtak) és Károlyra sújtott, akit fején vagy arcán talált el.

Károly is kardot rántott, szabályos párharc fejlődött ki közöttük, amelynek végén Forgáchnak sikerült Károlyt a fején úgy megsebesítenie, hogy fél szeme kifolyt. A félholtan a földön fekvő Károlyt a budai palota egyik szobájába zárták. Garai pedig a királyné pártján lévő főurakkal együtt Buda utcáin felvonulva éltette Mária királynét... Mária három héttel később így írt erről a ghymes-i uradalomról Forgách részére kiállított adománylevelében: „Kozmáli Miklós fia, a Forgáchnak nevezett Balázs mester egy oroszán bátorságával, erejét összeszedve okosan megtámadta Károly királyt a már említett koronázás 39. napján. Olyan vadul rohanta meg és törének olyan súlyos csapásait mérte rá, hogy néhány nap múlva lelkét kiadta és kilehelte. És ily módon Balázs mester, bár olyan súlyos és életveszélyes sebeket szerzett, hogy életben maradása most is kétséges, a saját maga és hű báróink hűségével Károly király hatalmától és jogtiprásától megszabadított, koronánkat, fejünket és az ország kormányzását, amelyet Károly elrabolt tőlünk, szolgálatával visszaszerezte és visszaállította.”

Fél évvel később is volt kaszabolás, Balázs mester ekkor szerencsétlenebb vérengzésben vett részt a királyné kíséretében a Délvidéken, a hűséges Garai nádor vára, Gara felé haladva – sajna a megölt (Kis) Károly híveihez számító Horváti János birtokán: „Egy meleg nyári nap reggelén, 1386. július 25-én, Szent Jakab apostol ünnepén a királyné békésen utazó menetét Horváti János és Palisnai János csapata megtámadta. A veszélyt elsőnek, úgy látszik, Forgách Balázs vette észre, akinek helyzetmegítélése teljesen kifogástalan volt. Egy kisebb csoporttal felvette a harcot, nyilván abban a reményben, hogy a támadókat feltartóztathatja, amíg a királyné elmenekülnek. Rövid összecsapásra került sor, a kis csapatot gyorsan levágták, Forgáchot sikerült kivetni a nyeregből, leszúrták, aztán levágták a fejét...” Nem sokkal a sikeres támadás után (Kis) Károly gyilkosainak, Garai Miklósnak és Forgách Balásznak levágott fejét elküldték Nápolyba, harmadiknak Garai Jánosét téve melléjük. Margit nápolyi királyné a fejeket szamaras kordén hordatta körül a városban, majd a piacon tette közszemlére. (Fügedi Erik: „Könyörülj, bánom, könyörülj...”, Helikon Kiadó, 1986)

**Vitéz János: Hunyadi János kormányzó nevében
Miklós pápának, 1449. június 25.**

... nagy erőfeszítéseket tettem, többek között, a kalocsai egyház betöltése érdekében, hogy – miután viharok tépázták, majd megüresedett, végül jó néhányan kulcs helyett bunkósbottal igyekeztek beléje jutni – kapjon végre, ne pedig rátukmáljanak egy pásztort. Írtam, kértem, sürgettem; érveltem, példákra hivatkoztam, és mind ez ideig türelmetlenül vártam szentséged intézkedését. Ennélfogva – ha panasszal élhetnék – méltán fölpanaszolhatnám, hogy mind a mai napig nem találtam meghallgatásra, holott kérésem további ösztönzését, nem pedig gáncsolását érdemeltem volna. Bizony, rosszul esik látnom, milyen arcátlanul zaklatják egyesek ezt a hónapok óta árvaságra kárhozott székvárost, amelyről pedig úgy határoztam, hogy megvédem, kezemben tartom, és senki zaklatására, de még vakmerő tolokodására sem hátrálok meg. Kezemből kizárólag az előző levelemben említett szempontok, valamint azoknak a férfiaknak érdemei árán vehető ki, akikért közbenjártam, mert mindig azon a nézeten voltam, hogy vallásunk s államunk javára és gyarapodására csak az szolgál, ha országunk egyházain nem a vakmerőség, hanem az érdem az úr.

Mátyás király levele IV. Sixtus pápának, 1476.

Szentséges atyám, igen kegyes uram! Hódolattal ajánlom magamat és csókolom szent lábát.

Az elmúlt napok egyikén értesítettem szentségedet arról, hogy miután Velence meg a római császár úr (III. Frigyes) öfelsége békére lépett a törökkel, ennek a roppant ellenségnek minden gyűlölete, dühe és tombolása teljes mértékben ellenem és országom, Magyarország ellen fordult.

Egy későbbi levelemben hírt adtam a törökök betöréséről, amelyet országból való távollétemben, a velenceiek vezetésével a császár területén hajtottak végre országom ellen, olyan útvonalon és országomnak olyan részén, amelyről támadásukat nem vártam, de még csak nem is gyanítottam soha. Majd talán az itt szedett zsákmánytól föllelkesedve, vagy inkább felbujtóik ösztönzésétől tüzelve – kiket a maga bölcsességében jól ismer szentséged –, hatalmas sereget összevonva törtek be a havasalföldi területekre, majd azok leigázása után Erdély földjét, egész országom leggazdagabb területét – ahonnét, tekintve az ott lévő só-, ezüst- és aranybányákat, legnagyobb jövedelmeim származnak – előzönlöttek Eze bég vezérlete alatt, ki az anatóliai basa után a török legfőbb embere. A török sereg körül-

belül negyvenháromezer embert számlált, ehhez jött a vlachok egész népe, mely Havasalföld mostani elfoglalásával csatlakozott a törökökhöz.

Amikor már visszavonulóban voltak Erdély területéről, s hatalmas zsákmányt vittek magukkal, Báthori István főispán, Erdély vajdája, egyesülvén Kinizsi Pállal, az ország déli részének főkapitányával, aki a törökök betörésének hírére parancsom szerint segítséget vitt neki Erdélybe, megütközött velük Erdély határain belül. A (kenyérmezei) hatalmas ütközet során a török sereg vereséget szenvedett, óriási török egységek morzsolódtak föl az összecsapásban, s elesett igen sok vlach is; a vlach gyalogok mind egy szálig elpusztultak, de a lovasságukból is kevés menekült meg; Eze bég és Szkender bég a csatatéren esett el, Malkocsevics sebek borították, Ali bég lándzsától átdöfve távozott... Bizonytalan a foglyok száma is, minthogy az erdélyi vajdánk már a csata kezdetekor nyilvánosan kihirdette, hogy egyetlen katonánk se ejtsen foglyot, hanem mészárolja le az ellenséget az utolsó emberig... az ellenség valamennyi zászlója zsákmányunkká vált...

Janus Pannonius: Versek, prózai írások

Pannónia dicsérete

Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
s most Pannónia is küldi a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!

Szlavóniáról

Pannon föld részén – neve most Szlavónia ennek –
Falvakból van elég, városa épp hogy akad.

Hunyadi Jánosnak, Mátyás király apjának sírfelirata

Pannonföld bástyája, török had mennyköve, János
álmodik itt, ha ugyan fedheti sír röge őt.
Mert ahogyan Belgrádnál győzött volt a pogányon:
lett a halálon is úr, s látta meg élve a mennyt.
Ős Capitóliumot koszorús diadalmenet élén
sok hős járta meg – ám égbe csak ez maga szállt.

Mátyás megválasztása Magyarország királyává

Hogy Magyarország trónján megpillantja a holló
Mátyást, örvend, s így károg az ősi madár:
én, akit atyjának lobogóin vittek a harcba
átadnám örömet már a helyem, s ha talán
én lehetek Mátyás zászlója s címere éke,
több lesz mindennél és becsesebb ez a kegy

*Könyörgés az istenekhez a török ellen hadba induló
Mátyás királyért*

Bontja a szent lobogót, viszi Mátyás a török ellen;
rajta, segítsétek mind, egek istenei:
add neki kardod, Mars; paripád, Castor; Phoebus, az íjad;
Pallas, a vértedet; add, Hercules, a buzogányt!
Vulcanus, kalapálj pánccelt, mit a dárda se tör be,
Achilles aminőt hord vala és Aeneas;
a csatavész közepette, földbe borítva a pajzsod,
– meg ne sebezhessek – védj te magad, Jupiter!
Ámde ha jobban esik lustán heverésznetek ott fenn,
szóljatok atyjának, küldje le őt körötök,
s nem kell más, maga is megvédi fiát a csatában,
szórja az égből is ő gyors tüzű mennyköveit.

Mátyás királyt vendégül hívja

Úgy táruljon majdan az istenek égi lakása
néked, Mátyásom, hón szeretett nagyuram,
mint ahogy eljössz hívedhez, s nálam leszel otthon,
s nem szégyelled kis házamat otthonodul.
Azt mondják, a világ nagy békítő fejedelme
jobb szereti a kunyhót, mint ragyogó palotát.

Moldvaiaktól szerzett hadijelvényekre, melyeket a budai

Nagyboldogasszony-templomában függesztettek föl

Hősi király, Mátyás, számodra a moldvaiaktól
vette a Szűzanya el hadban e harcjeleket.
Melyek alatt eddig barbár hordák tusakodtak,
most közláványul függenek a szent falakon.
Ó, a vezéri erény, amely egymaga verte tulajdon
odvuknak mélyén tönkre a thrák hadakat!
Istennő, te pedig hallgasd meg újra imáját:
győzzön az ozmánon, s hozzon újabb jeleket.

*Levél Mátyás királynak, Plutarkhosz-fordításának ajánlása-
ként – 1467, János, Pécs püspöke*

Sok kitűnő dolgot olvasgattam nemrégiben a görög
Plutarkhosznál... elhatároztam, hogy lefordítom...
Néhány éjszaka leforgása alatt végeztem is feladatommal.
Majd azon kezdtem töprengeni, kinek ajánljam. S mindjárt
eszembe ötlött, hogy senki sem tett többet Tenálad érér-
tem... Másfelől pedig kinek is ajánlhatnám több joggal a
királyok és császárok jeles mondásait, ha nem Tenéked, ki

egy személyben vagy király is, császár is? Király vagy méltóságod szerint, császár vagy szüntelen hadviselésid következtében... még a címadásban is Plutarkhosz szándéka s példája nyomán haladtam: ő Traianus császár nevét írta kiadásának az élére, az én fordításom viszont Mátyás király nevét fogja viselni.

Mert annak idején az ő uralma alatt kapott új erőre a már elfajzásoknak indult római birodalom, napjainkban pedig a te égised alatt emeli fel újra a fejét a pogány ellenségtől már csaknem eltiport keresztény világ.

Mennél erősebben hatnak rád a derék férfiak tanácsai, mennél kevésbé hódolsz be korodnak, és ha valóra váltod valamennyiünk beléd vetett nagy-nagy reményeit, és az Istenség kegyelmével lankadatlanul törsz a diadalra: akkor meg teljességgel Traianusszá lehetsz!...

Váradi Péter levele II. Ulászló királynak, 1491

Ebben órában tért meg Belgrádból szolgám, a baricsi várnagy; ezen az útján Baricsban, kalocsai érsekségem várában vette hírül, hogy a múlt hét szombatján, késő éjszaka nagy török csapat rohanta meg azt a védőtornyot, amelyet, nem is tudom, hogyan, a városka kapuja előtt emeltek, és korábban meglehetősen jól gondját viselték; fölgyújtották, mivel egyetlen védő sem volt benne, kivéve egy borbélyt meg a feleségét, akik végül is eloltották a tüzet. És elvittek onnan a törökök egy hatalmas követőt is, mely emberfejnél valamivel kisebb kődarabok hajítására szolgál. Beszámol továbbá arról is, hogy Belgrád vára nagyon rosszul, szinte sehogyan sincs ellátva, ennél fogva valamennyi gyalog és lovas szétszéledt belőle, és mintegy négyezer török gyalogos máris ott van, hogy támadást kíséreljen meg ellene. Azt is állítja, hogy csekély, helyesebben semmi remény nincs a vár megvédésére, ha a törökök megkísérelnék valamit ellene... a várban nincs ember, a kevés ott lézengő pedig teljesen ruhátlan, fegyvertelen, és a törökök csak a szüret idejére várnak, amikor az emberek szétszélednek szüretelni... ha rajtaütnek, az nemcsak ezt az országot sodorja veszedelembe, de kárt okoz a kereszténységnek is. A helyzet nem tűr halogatást...

*(Janus Pannonius – Magyarországi humanisták,
Szépirodalmi Kiadó, 1982)*

Zay Ferenc: Az Lándorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött

...

Kár vót, örök Isten, az régi magyar uraknak halála, kik az ő éltökbe Fejérvárnak és a több végházaknak nagy gondját viselték; tudták, micsoda az végvárak veszedelme, hogy ha azoknak veszedelme történnék, az ország es elveszne belőlök – mint az esztergomi Tamás érsök, ki vót, ki halálakoron es Fejérvárnak szökségére és épejtésére nem kicsin summát hagyott vót, kibe király és az urak semmit meg nem adtak vót, mert ha azt rejáköltötték vóna, olyan nagy szertelenségbe a jó végház nem maradt vóna...

Mert ha egyebet az urak semmit ne(m) mívelték vóna – tudván azt, hogy ők az török császár ereje ellen kevesek –, csak támadtak vóna fel, ha többel nem, csak negyven- vagy ötvenezer emberrel, szolgáló néppel és szegénységgel, kinek kinyen szörét teheték vóna, többnek es annál, annyi idejük vót hozzá, hogy bizonynal megértötték vót az császár jüését; és csak szállottak vóna Fejérvár ellenébe, Zemlyínbe, kit az régi jó királyok rakattak vót Fejérvár ellen, hogy abbúl az ellenség a Száván által ne jühet vóna, és vetettek vóna mind a Dunára s mind a Szávára csak másfél száz sajkát, soha a törek a Száván által nem mehetött vóna, és soha szabadon Fejérvárat nem vítathatta vóna, és Isten segítségével úgy lehetett vóna, hogy meg sem vehette vóna, mert mindenkor onnét Fejérvárnak segítségével lehettek vóna mindennel. De soholt senki nem vót, ki csak egy jó mozdulást es mívelt vóna mindennyi veszedelemben es, hanem az szegény náderspán, Báthori István, ki az újonnan megnyert náderspánságban még elég nyomorú volt, az, ami kevesen felgyülhetött volt az király udvara népébe, valamit es egy-néhány úr népét es valami kevés vármegye népét es, és a mellé valami parasztságot es mellévevén, mintegy tizenhét- vagy tizennyócezer emberrel az Ópétervá(ra)djánál az Duna-parton, Péterváradja ellenébe szállott vót táborba. És jóllehet hogy semmit Fejérvár oltalmának és Szerömmnek, hogy el ne pusztították vóna, nem használt, de mégés ennyit használt volt, hogy Szerömmön kívül rablani nem mertek kimenni, és az vízön való erőel es feljebb a Dunán Karomnál nem mert felmenni. Azt es használta vót, a végvárakbúl, akik Szerömbbe vótak, mint Péterváradja, Újlak és az egyéb Szerömbbe való várakbúl a benne valók ki nem futottak vót; mert ha ő nem vót vóna azzal a kevés néppel, és ő nem biztatta vóna őket, nem sok várba marattak vóna meg, annyira elrémöltek vót, és még akkoron császár egész Szerömmöt megvette vóna, és az több részében es az országnak nem kicsin kárt tött vóna.

Az erdélyi János vajdának es vót népe, jobb es, több es a náderspán népénél, ki Lipppa táján szállott vót az ő népével, kit mind király s mind az urak kérték, hogy a gyűlölségnek hagyna az olyan szökségbe békét, és nízni az országnak, az ő hazájának és a körösztvényiségnek veszedelmét, és menne alá nádorspán mellé, és egymás segítségével szolgálának az országnak és királynak. Ki külön-különféle fogásokkal es magamentésével mentette mindenkoron magát, és nemhogy oda ment vóna, sőt inkább titkon a törökkel értelme vót, és barátságot tartott vele, és minden hírral tartotta, hogy jüendőre az ő szándékának es kívánságának eleget tehetne. Az uraságnak kívánsága azt míveltette vele.

Náderspán es megértvén a császár elmentét, Péterváradjába es Rednekbe valami drabantot vetvén, Budára megyün királyhoz. Török Bálintot es a Sulyokokat Fejérvár veszedelméért, es hogy királynak meg nem akarták vót adni, midőn kérték tőlök, es népét es be nem akarták vót venni, hitlenné vetik minden nemzetségökkel egyetömbbe, jószágokat király keze alá hagyják. Kiket János vajda, amint biztatta vók őket annakelőtte, es tanácskoztatta vót őket mind király ellen, az urak ellen es az egész ország ellen, hozzája fogatta vót, es nagyon sok ideig az ő ótalma alatt tartotta vót őket, es mindennel táplálta vót őket mindaddig, még esmeg mind királytúl, az országtúl mindnyájoknak, fejeknek es jószágoknak kegyelmet szörzött vót, kiknek sem király, sem az ország nem örömet kegyelmeztek vóna meg, hanem megbintették vóna őket érdemök szörint. De látták, hogy hozzájok sem férhetnek, nem es tehetnek egyebet, megkegyelmeznek.

Elyen gonosz urak alatt es idejükbe, az ő gonosz igyenetlenségek miá es nem-hozzálatás miá nagy gonosz szertelenöl lött vót elyen fő végházak veszedelme, ki nemcsak Magyarországnak, de mind az egész körösztvényiségnek kapujának mondattatott vóna bizonyába, amint azután való idő es naponként megmutatta vót. Kiből azután a császár nemcsak Magyarországba tött dülást es rabolást, vérontást, de még Németországba, Bécsországba, Korontályba es Stíriába elég romlást, vérontást mívelt vót. Kiből, ha Isten a szegény körösztvényiségre rejá nem tekint, nagyobb es szándékozik mívelni, es egész Európának veszedelmére igyekszik.

E vége lett vót az jó Lándorfejérvárnak, ki alatt annakelőtte való jó magyar idejébe számtalan sok ezer pogánynak esött vót feje el, viszont esmeg abbúl sok jámbor keresztvénynek mastani időbe.

(Zay Ferenc: Az Lándorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött, Magyar Helikon, 1980)

A Zrínyiek kora – élethalálharc a török ellen

Csáktornya, a Zrínyiek sásfészke és a magyar reneszánsz egyik szellemi központja

Batthyány Ádám és Szelepcsényi György mellszobra a csáktornyai várban

Zrínyi Péter síremléke

A Zrínyi-család szobra a várban

A varasdi vár

Varasd a déli végek északi kapuját védte – innen nem volt tovább a töröknek

Sziszek – a vár 1593-ban megállította a török hódítást

Erdődy Tamás bán szobra a katedrálisban – a sziszeki győzelem vezére

Medved – a sasfészek Zágráb fölött

Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem

Pars Decima Quinta – Tizenötödik Ének

- 1 Bán végső óráját közelgetni látja,
Az egész seregét csoportba hivatja,
Azokat is, az kik mentek volt az harcra,
Kik közül Deli Vid ott maradt csak maga.
- 2 És így szól őnékik: „Vitézek, látjátok,
Nem csak kárt hoznak ránk törökök, tatárok,
Most mi állapotban velem együtt vagytok:
De tűz, de vas, de minden elementumok.
- 3 Mindenképpen próbál az Isten bennünket,
Valamint az ötvös tűzben arany művet;
És mivelhogy látja az mi hűségünket,
Égben szép koronát nekünk készítettet.
- 4 Nem haragszik már ránk, mert itt büntetését
Megvette büneinkért, s igaz törvényét
Beteljesítette: most hűség érdemét
Az nagy mennyben készíti, s oda visz minket.
- 5 Ne irtózzunk azért mi halálra menni,
Mely örök öröme grádicsot fog adni.
Ma, vitézek, éltünket el kell veszteni,
És ma minden próbánkat lepecsétölni.
- 6 Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk,
Egész ez világnak evvel példát hagyjunk.
Ma mi tisztességet nevünkre szállítunk,
Mai nap szépéti minden elmúlt dolgunk.
- 7 Nem hurcol bennünket pogány eb porázon,
Nem visz minket császár kötve triumfuson;
Végső óránkon is az török romoljon,
Lássa, keresztyénnel hogy az Isten vagon.
- 8 Mivel az tűz miát itt nem maradhatunk,
Mihent Isten engedi az hajnalt látnunk,
Kimenjünk az várból, és ott megmutassuk:
Kik voltunk életünkben, most is azok vagyunk.”
- 9 Így monda nagy Zríni, s az egész vitézek
Örömmel mondásához valának készek;
Száll Márs mindenikben, s az ő vitéz szemek
Bátorságban villámnak, mint gyémántküvek.
- 10 Hangos zendülés lén az vitézek között,
Mint mikor kemény szél megfujja az erdőt;
Mindenik csak alig várja azt az üdőt,
Az mikor Istenhez bocsáthassa lelkét...
- 55 És az várból kimegyen nagy bátor szüvel,
Előtte törökök futnak szerzte széllal;
Az piacon megáll, és szörnyü szemével
Nézi, hogy hon vagyon pogány sok sereggel.
- 56 Ily kegyetlenül jön oroszlány barlangbul,
És ily szörnyen fénlík cometa magasbul:
Ez nagy országokra kár nélkül nem fordul,
Szörnyü jövendőket hordoz hatalombul.
- 57 Így félnek törökök Zríni látásátul,
Mert tudják, nagy veszély rájuk borul.
Zríni piacon is nem maradhat lángtul,
Azért lassan ballag az külső kapubul.
- 58 Hon vagytok ti mostan világrontó népek?
Hon vagytok földemésztő szörnyü seregek?
Delimán? hon száz más ebben a seregben,
Kik Zríni vérét szomjuzták békességben?
- 77 Gázol rettenetestül Zríni vértóban,
Vércatarackákat indít meg pogányban;
Messzirül megesmeri ütet Delimán,
De retteg ő szüve, de félelemben van...
- 88 Kegyetlen csapással bán az ő sisakját
Gyorsan ketté vágá és megsérté nyakát.
Az másik csapással megnyitá oldalát,
Honnan bőven folni vörös patakot lát.
- 97 Szulimán jó lóra ülni igen siet,
De bán gyorsasága már régen ott termett,
Tizet ottan levág császár segítségét
Így császárnak osztán Zríni szólni kezdett.
- 98 „Vérszopó szelendek, világnak tolvaja,
Telhetetlenségednek eljűtt órája;
Isten büneidet tovább nem bocsátja,
El kell menned, vén eb, örök kárhozatra.”
- 99 Így mondván, derekában ketté szakasztá,
Vérét és életét az földre bocsátá;
Átkozódván lelkét császár kiinditá,
Mely testét éltében oly kevélyen tartá...
- 106 Nem mér az nagy bánhoz közel menni senki,
De jancsár-golyóbis Zrinit földre veti:
Mellyében ez esett, más homlokát üti,
Vitézivel együtt az földre fekteti...

(Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem, Zrínyi, 1997)

A híres vár Bácsban

A magyar múlt emlékeivel nem foglalkozik a szerb közszellem – s a műemlékvédelem sem. Káros.

Bács, a ferencesek temploma – hajdan nagy magyar közösségek éltek itt; ma alig ismerik egymást

Erdőd vára – őrvár a Duna-Dráva torkolatánál, horvát vidék lett ez is

Az eszéki vár – 8 km hosszú hídja Mohácshoz vitt, majd a török kiűzésének egyik utolsó stációja lett

Eszék középkori belvárosa a Szent Jakab-templommal

Hóman-Szekfü: Magyar történet (IV. kötet)

...
Emlékezünk a korábbiakból, hogy a török hódító kíséretében mint nyomultak be félnomád délszlávok, rácok az elhagyatott magyar területre, ahol szabadon élhettek cigánymódra sátraik alatt, halászat, vadászat, lopás, tolvajlásból, s alkalmilag a török irreguláris katonaság kereteiben háborúból, a magyar végvidékek kirablásából. A visszafoglaló háborúk zivatarra várakat és városokat pusztított el, s annál könnyebben, feltűnés nélkül törölte le a magyar földről a félnomád rácok sátraikat, földbe ástott putrijait. Az új telepések csak elenyésző mértékben voltak a régi sátorozók utódai, új nagy tömegek beköltözéséről biztos tudomásunk van...

A pusztulás mérve a török hódoltságunk kített területeken a legnagyobb. A legnépesebb vármegyéék a nyugati határon fekszenek: Nyitra megye 125.000, Pozsony 88.000, Sopron 85.000, Vas 118.000 lakossal; innen keletnek és délnek tartva, mindinkább apad a lakosság, hogy a Tiszánál és az Al-Dunánál ma alig elképzelhető alacsony számra süllyedjen. Arad vármegyében az 1720-as népszámlálás szerint 5000, Csanádban 2500, az akkor visszafoglalt Temes-közben, három vármegye helyén 30000, Csongrádban 9700, Bács és Bodrog vármegyékben mindössze 12000 lakost találtak, beleszámítva e számokba nemcsak a vármegyéék területén levő városokat, hanem a visszafoglalás óta újonnan betelepedett lakosságot is, mely ekkor már nem kevesebb, mint 230 községet tett ki. Azok a lakatlan térségek, melyek már a török uralom idején, az esztelen politikai és társadalmi viszonyok hatása alatt állottak elő, most a felszabadító hadjáratoknak és a Rákóczi-felkelésnek egymás sarkában járó évtizedeiben még inkább megnövekedtek és korábban lakott területekre is kiterjedtek. Míg a török korszakban a „puszta”, a „Heide” általában Budától délre kezdődött, a Duna és Tisza mindkét partján levonulva, egész az országhatárig, addig már a török korszak végső évtizedében Magyaróvártól és Gyórtól keletre és délre alig van emberi lakás. Még a török basa székel Budavárban, mikor az angol utazó 1669-70-ben Bécsből Belgrádig 400 mérföldön folytonos, meg nem szűnő pusztán át utazik, melyet csak itt-ott szakít meg cserje vagy silány erdő, az egész vidék már óréa is tó vagy tenger benyomását teszi, főként amikor szekere mérföldeken át úttalan sötétzöld füves talajon száguld vele. Savoyai Eugén sem igen túlzott, mikor 1717-ben egy angol ladyt azzal akart lebeszélteni a Magyarországon át való utazásról, hogy Buda és Eszék között egyetlen ház sem fog találni.

A maroknyi magyarságnak, ha még volt benne valami őseinek államalapító és államfenntartó érzékéből, a szatmári béke megkötése után közjogi és nagyhatalmi aspirációk helyett a legprimitívebb feladatról, az ország beépítéséről

kellett gondoskodnia, hiszen a neoacquistica-bizottság munkájából, Kolonics és mások terveiből világos volt, hogy ha ezt ő maga el nem végzi, akkor ellenséges tényezők fogják azt, saját fejlődését akadályozva, végrehajtani. 1526-ot megelőzően és főként a déli vidékeken a nagybirtok olyan családok kezén volt, melyek már a XVI. század közepén szinte kivétel nélkül kihaltak. A régi birtokos osztály pusztulását, s vele a török kor nemzetgyilkos szerepét semmi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy Baranya vármegyében Hunyadi Mátyás korában 922 községnek összesen 540 birtokosa volt, holott 1696-ban négy egyházi és két világi (Esterházy nádor és Draskovich) nagybirtokon kívül mindössze 18 birtokos nemes maradt, s a neoacquistica-bizottság előtt is csak hatan próbálkoztak régi jogukat érvényesíteni, ezek is sikertelenül... A telepítőmunkában tehát a számában is erősen megfogyatkozott nemesség alig vehetett részt, annál is inkább a nagybirtokos osztály és többé-kevésbé átgondolt terv szerint az állam, azaz a király. Leszámítva a temesi bánóság és a határőrvidékek területét, az ország lepusztult vidékeit legnagyobb részt a nagybirtokosok s főként a főurak telepítették be. Érthető, hogy a lakatlan, sőt a vadvizek, szikes területek, homokbuckák miatt egyáltalán lakhatatlan földjeikre embereket akartak hozni, mert az akkori gazdasági rendben egyedül a földművelő jobbágytól várhattak birtokaik után jövedelmet s az is érthető, hogy ebbeli törekvéseik élénk ellenzésre találtak azon vármegyékben, hol a török hódoltság meghagyta a jobbágyfalvakat s ahonnan tehát a belső telepítés útján egyedül lehetett volna az Alföldre és a Dunántúlra magyar, tót vagy német jobbágyot átültetni... A Rákóczi-felkelés után Magyarország földjét éppúgy idegenek kezére adták a Habsburgok, miként Csehországot a fehérhegyi csata után. Alig van titkos tanácsos, hadvezér vagy udvari ember, német vagy olasz származású, aki ne lett volna most egyszerre holdak ezreinek és tízezeinek urává Magyarországon – 1715-ig összesen több mint 250 ily idegenhonos családról van tudomásunk...

Belső telepítés helyett idegenek, elsősorban németek behozásával próbálták a török korszaktól okozott vákuumot kitölteni. A XVII. század végén és a következők elején nem volt szokatlan nagy tömegek átköltözése egyik államból a másikba...

Bécs célja rác fegyveres erő fenntartása volt, s mivel ez csak zárt területen volt lehető, ezért volt szüksége a magyar államterület állandó megcsonkítására. Azt a fegyveres erőt, mely alkalmilag, mint már a Rákóczi-felkelés alatt, a magyarság ellen volt felhasználható, a magyartól elvett földön kellett fenntartani. A rácokat fegyveres katonává nevelte és a monarchia egyetlen népeként szabadságesz-

mére, a földesúri viszony megvetésére szoktatva, a rác és a magyar törekvések antitézisét örökíti meg a bécsi kormány, mely a „divide et impera” államracionálisztikus eszméjét sehol másutt nem tudta oly tökéletesen megvalósítani, mint éppen itt, egy darabig, az 1918. év katasztrófáig.

A török korszakban a rác életforma kétféle volt: Magyarország területén martalóc, félnomád, egész cigány, török uralom alatt pedig rája, földet túró, állatot legeltető rabszolga. A Dunától délre, török uralom alatt, továbbra is rája maradt a szerb, de a magyar korona területén vagy városlakóvá lesz, aki a szabad királyi vagy mezőváros privilégiumainak védelme alatt szabadon kifejlesztheti kereskedői érzékét és oly gazdagságra tesz szert, mely őt nem-sokára a birtokos magyar nemesek osztályába fogja emelni, vagy pedig, s ez a többség életformája, katonai szolgálata fejében földet kap, mint egységes, előjogokkal felruházott fegyveres alakulat tagja, aki előtt a hadi pályának bármely magas lépcsője is meg van nyitva. A rác katona így emelkedett fel rájasorból egyszerre feudummal bíró vitézzé, s innen nem egyszer a monarchia legmagasabb katonai méltóságába, melyeket a régi magyar urak csak nagy nehézségekkel érthettek el.

A szerb népelem középpontját ekkor már az Al-Duna és a Száva vidéke képezi, közvetlen összeköttetésben a török uralom alatti Szerbiával és Boszniával, ahonnan a szírvárgás, átköltözés most is folyást folyik. A népet e nacionalizmus előtti korszakban elsősorban a közös vallás, a görögkeleti orthodoxia tartja össze, melynek feje Csernovics Arzén utódja. Ez a vallásbeli függés nem tetszett a bécsi kormánynak, mely akkoriban azon hitben élt, hogy az egész szerb népi erőt kezében tartja, ezért Csernovics egyik utódának halála után rávette a valódi ipeki patriarchát, hogy székhelyét elhagyva, a magyar területre költözzék át. Arzén patriarchát Mária Terézia 1741-ben megerősítette metropolitai méltóságában, alárendelve neki a monarchia rác lakosságát, s mivel az ipeki széket ettől kezdve valóban nem töltötték be, a szerbség főpapja most már magyar földön, Karlócán székelt, s így a nép vallásos-kulturális súlypontja is a monarchia területére került. A metropolitát továbbra is a rác nép egyeteme választotta, s az alatta levő püspököket ő maga nevezte ki, – Mária Terézia uralkodása végén már nyolc ilyen rác püspökség volt, Bács, Temesvár, Arad, Karánsebes vagy Versec, Buda, Pakrác, Károlyváros, Kosztanica székhellyel...

A magyar rendek joggal nem tudták belátni, miért nem

csatolják vissza az országhoz azon területeket, melyek a töröktől már rég visszakerültek. A Bánság eddigi kormányzati módját már nem volt lehetséges továbbra fenntartani... egyes vidékek 1726 óta formálisan határőrvidéket alkottak: a négy főkapitányságban, a temesváriban, a csáko-vaiban, a hedjákiban s a mutnikiban (e két utóbbi Krassó-Szörényben) összesen 4200 rác állott fegyverben... ez a bécsi magatartás újabb, modernebb, polgári formáját képezte a Savoyai Eugéntől kifejezett gondolatnak, hogy t.i. a Bánság soha magyar kézre vissza ne kerüljön. A katonai igazgatás nemcsak a magyarok szemében volt igen nagy szálla, idővel a rácokat sem elégitette ki, akik az ország belső részeiben is elterjedve, most már polgárjogokat követeltek. A bécsi kormány tévedése már ekkor megmutatkozott: a rácok nem elégedtek meg a katonai határőrvidékekkel, hanem statut akartak a statusban, s bár ez területi szétszórtságuk miatt nehezen volt megvalósítható, az I. Lipót-féle privilégiumokban mégis hathatós eszközzel rendelkeztek... Az akkori viszonyok között ez (azaz a nemzeti autonómia személyes formája, hogy t.i. minden rác nemzetiségű egyén, bárhol is él az országban, élvezhesse a rácoknak járó privilégiumot; a metropolita-választás címén a rác népnek joga legyen, és lett is, küldöttei útján gyűlésekre, később „nemzeti kongresszusra” összejönni – a szerző) telhetlenségnek tűnik fel, s ezért mondotta róluk 1745-ben Mária Terézia, hogy ő fenn akarja tartani eddigi jogait, de „amennyire derék, bátor ez a nemzet, annyira ravasz is és mindig többet akar, ami valóban sajnálatos”...

Az új rác telepedés központjait, így Szabadkát, Zombort, a királynő szabad várossá tette, Nagybecskerekét mezővárossá, Nagyikindát és környékét 1774-ben külön privilegizált területté, melynek lakói az egész határt csekély bér fejében, robotmentesen megkapták s törvényhatósági joggal bíró tanácsot és törvényszéket alakíthattak maguk közt.

Igaz ugyan, hogy ez a rác önkormányzat eleinte nem valami fényes eredménnyel működött, s osztrák hivatalnokok állapították meg, hogy a közbiztonság rossz állapota miatt a nép az utcán is csak pisztolyokkal és handsárokkal fel-fegyverkezve mer járn, vérengzés, gyilkolás, fényűzés, iszákosság sehol annyi, mint a kikindai „districtus” kormányzása alatt, de a közigazgatási bajoknál fontosabb volt, hogy a rácság tekintélyes részét ki lehetett menteni a magyar uralom alól. A legtöbb rác ettől kezdve határőr, a Száva és a Duna melletti keskeny csíkon újra megszervezi a határőrvidéket.

Pétervárad, a Duna Gibraltárja. Savoyai Jenő 1716-ban ezen a helyen aratott győzelmével szorította vissza a Balkánra a törököt.

A tekiai Havas Boldogasszony-templom a török fölötti győzelem emlékére

Karlova Laca – a török végleges kiűzését jelentő szerződés helyszíne a Béke temploma

A XIX.-XX. század

Spira György: A testvérharc küszöbén

Néhány héttel a magyar forradalom kirobbanása után már tornyosulni kezdtek azok a nehézségek, amelyeket a nemzetiségi kérdés rendezetlensége zúdított a forradalomra. Holott az országot a polgári átalakulás útjára vezérlő márciusi vívmányok az ország határai között élő nem magyarok millióinak a körülményeit is gyökeresen megújították, s a nem magyar országlakók közül sokakban eleinte a készség is kellőképpen megvolt e vívmányok rájuk nézve szintén sorsdöntő voltának fel- és elismerésére.

A délvidéki szerb központokban például március második felében egymást érték a magyar forradalom iránti rokonszenvtüntetések s a forradalom kitörésének hallatára egybehívott március 21-i újvidéki gyűlésen ruháját magyar nemzetiszínű kokárdával ékesítve jelent meg még a szerb nemzeti mozgalom leglelkesebb s legnagyobb szerepre hivatott egyike, Đorđe Stratimirović kulpini birtokos is, majd ugyanő kiáltványban is hangot adott annak a meggyőződésének, hogy a forradalommal „a szabadság... a mi országunkban is felállította oltárait”. És ez korántsem volt kivételes eset. Pancsován, a német-bánsági határőrvidék főtitkari helyén az újvidéki gyűlés másnapján a tüntető tömeg a magyar himnuszt énekelve kergette el az udvarhú városi vezetőket, s annak is szükségét érezte, hogy határozatban üdvözölje a forradalom vívmányait. Amikor pedig további két nap múlva pancsovai társaik sorsára jutottak a zimonyi városi vezetők is, az ellenük forduló tüntetők ugyancsak magyar nemzetiszínű kokárdák feltűzésével jutatták kifejezésre, hová húznak. S azután Szenttamás utcái nemkülönben Kossuth és a kivívott szabadság éltetésétől lettek zajosak.

Hiába keltett azonban elégedettséget a márciusi vívmányok megszületése a nem magyarok körében is: azt a tényt, hogy a nemzetiségi kérdést a márciusi forradalom érintetlenül hagyta, az egyéb korkérdések megoldása csak nem feledtethette valamennyiükkel. S éppen ezért a pesti tizenkét pontot és a pozsonyi törvényeket nemzetiségi oldalról méltató hangok kórusába már a kezdet kezdetén belevegyültek olyan hangok is, amelyek kétségtelenné tették, hogy az ország nem magyar lakóinak körében elevenen él a nemzetiségi kérdés rendezésének, a maguk nemzeti egyenjogúsíttatásának az igénye is.

Így például a pest-budai szerbek a József-napi országos vásár alkalmából Pesten időző vidéki szerbek részvételével már a forradalom kitörésének a hetében gyűlést tartottak,

s a gyűlésen kidolgoztak egy, az uralkodó és a diéta elé terjesztendő petíciót, hangsúlyozva, hogy egyáltalán nem kívánják lazítani „azon legszentebb kapcsolatot”, amely a magyarországi szerbeket „a közös magyar hazához fiúi szeretettel... köti”, s azt sem nehezményezik, ha a magyar nyelv továbbra is Magyarország egyedüli hivatalos nyelve marad, igényt tartanak viszont többek között arra, hogy magyar részről ismerjék el a szerb nemzetnek mint önálló nemzetnek a létét, hogy a magyarországi szerbek belső ügyeiket anyanyelvükön intézhessék, s hogy egyházi és világi képviselőik évente nyilvános nemzeti kongresszusra ülhessenek össze. S ezeket a követeléseket azután nagyjából magáéivá tette és ugyancsak petícióba foglalta a délvidéki szerbek március 27-én Újvidéken lezajlott gyűlése is. Az újvidéki határozatok mindazonáltal két ponton eltértek a pestiektől. Egyrészt annyiban, amennyiben a pesti petíció csak egészen általános formában emlékezett meg a határőrvidék újjászervezésének a szükségéről, az újvidéki viszont világosan kimondta, hogy a feudális viszonyokat a határőrvidéken is fel kell számolni, és a jobbágyokhoz hasonlóan a határőröket is földjeik teljes jogú tulajdonosaivá kell tenni. De eltért a pesti petíciótól az újvidéki annyiban is, amennyiben az előbbi még annak a kívánságnak adott hangot, hogy az évenként rendezendő szerb nemzeti kongresszusok kérelmeiket – az országgyűlés és az országgyűlésnek felelős kormány mellőzésével – közvetlenül az uralkodó elé terjeszthessék, az újvidéki petícióból viszont készítői ezt a pontot – mint amely csak a polgári átalakulás magyar híveinek nyugtalanítására lehet alkalmas – szőrén-szálán elhagyták.

Annál elevebben élő nemzeti öntudatról tanúskodtak viszont azok a lépések, amelyeket a szervezethez és az elhatározottsághoz már 1848 előtt is igen magasa fokára emelkedett horvát nemzeti mozgalom képviselői tettek a márciusi napokban. Hiszen a Horvát Nemzeti Párt vezetői, értesülvén a bécsi és a pesti forradalom kitöréséről, a párt fejének, a liberálisként indult, de utóbb az udvar járósza-lagjára került Ljudevit Gajnak a kezdeményezésére azonnal létrehoztak egy „ideiglenes nemzeti választmányt”, majd március 25-én híveik mozgósításával már népes gyűlést is rendeztek Zágrábban, s itt elfogadtattak egy petíciót, amely részint polgári, részint nemzeti követeléseknek adott hangot. A petíciónak a belső polgári átalakulás biztosítását célzó pontjai szinte semmiben sem tértek el a Pesten és Pozsonyban felmerült azonos tárgyú követelésektől: a petíció sürgette a jobbágyviszonyok felszámolását, a közteher-

viselés életbeléptetését, a törvény előtti egyenlőség kimondását, a horvát *sabor* népképviselőre alapozását, a gyülekezési, a sajtó- és a szólásszabadság megteremtését, valamint nemzetőrség felállítását, s ezekhez társult azután az a követelés, hogy az úrbéres jobbágyság mintájára a határőröket is mentesítsék feudális kötelezettségeiktől. Ezeknek a vívmányoknak a bevezetését azonban a petíció kidolgozói az ekkor már kibontakozóban lévő rokon jellegű magyarországi változásokra való tekintet nélkül s nem is a pozsonyi országgyűléstől, hanem az uralkodótól kérték. És ez nem is lehetett másként, mivel a horvát nemzeti mozgalom vezetői – mint magából a petícióból is félreérthetetlenül kiviláglott – nemcsak ugyanolyan belső átalakulást tűztek most célul maguk elé, amilyent a magyar liberálisok, hanem Horvátországot a Magyarországnak való alárendeltség állapotából is ugyanúgy ki akarták emelni, ahogyan a magyar liberálisok Magyarország Ausztriával szembeni alávetettségét igyekeztek ekkor megszüntetni.

A petíció tehát – a Pozsonyban készülő 1848-i törvénykönyvhöz hasonlóan – leszögezte ugyan, hogy kidolgozói hívek az uralkodóházhhoz s tiszteletben tartják a birodalom és Magyarország egységét, de azt is világossá tette, hogy a horvátok a birodalmon belül korlátlan kormányzati önállóságot igényelnek maguknak. A petíció elsőrendű követelménynek nyilvánította, hogy Horvátországgal egyesítsék (a közjogilag egyelőre a szűkebb értelemben vett Magyarországhoz tartozó) Szlavóniát és (az Ausztriához tartozó) Dalmáciát, valamint a (Zágrábban Horvátország részeként elkönyvelt) Magyar Tengermelléket, s az így létrejövő Háromegegy Királyság szerves alkotóelemének ismerjék el a (pillanatnyilag katonai kormányzat alatt álló) horvátországi és szlavóniai határőrvidéket is. Követelte azután a petíció, hogy a végrehajtott hatalmat e Háromegegy Királyságban egy külső tényező beavatkozásától (így a magyar kormánytól is) teljesen mentes s tevékenységéért egyedül a horvát *sabor*nak felelős nemzeti kormány gyakorolja. S végül a petíció sürgette „a nemzeti nyelv behozatalát ezen országok bel- és külügyében”, ezzel kifejezésre juttatva, hogy megfogalmazói ezentúl a nyelvhasználat síkján is a teljes viszonyosság alapjára kívánják helyezni a horvát és a magyar hatóságok érintkezését (amely eddig ebben a vonatkozásban is fölültébb egyenlőtlen volt, hiszen az 1844: II. törvénycikk a horvát hatóságoknak mindössze arra adott jogot, hogy ha nem magyarul óhajtanak válaszolni a magyar hatóságok magyar nyelvű átírataira, akkor latinul válaszolhassanak rájuk). Ezeknek a követeléseknek a jelentőségét pedig már csak azért sem lehetett elvitatni, mivel a petíció kidolgozásában nem csupán a Horvát Nemzeti Párt udvarhű többségének a képviselői vettek részt, hanem a párt liberális kisebbségének

a hangadói is, s a két csoportnak (amely egyaránt úgy látta, hogy eredményes fellépés elképzelhetetlen a nemzeti mozgalmon belüli korábbi ellentétek háttérbe szorítása nélkül) a petíció tartalmát illetően – kölcsönös engedmények révén – sikerült egyetértésre jutnia: az udvarhű többség képviselői nemcsak ahhoz járultak hozzá, hogy a petíció a belső polgári átalakulás minden lényeges követelményét szóba hozza, de annak a kívánságnak a petícióba való beleillesztéséhez is, hogy a megalakítandó horvát kormány tagjai „az újabb szabadsági és haladási irányt pártoló férfiak legyenek”, a liberálisok viszont beleegyeztek abba, hogy a petíció (amelynek a megszövegezésekor Zágrábban még nem volt köztudomású a báni szék időközben megtörtént betöltése, Gaj és egy-két társa azonban már értesülhetett Jellačić kinevezéséről) kiemelten követelje a báni méltóságnak éppen Jellačićra való ruházását, holott nyilván nem Gaj volt az egyedüli, aki már ekkor is tudta, hogy Jellačić nem annyira a horvát nemzeti, mint inkább a közbirodalmi és dinasztikus érdekek védelmezője. Ha pedig akadtak netalán, akik mégis kétségbe vonták a horvát liberálisoknak a petíció megalkotásában való részvételét és a petícióban foglaltakkal való egyetértését: rövidesen ezeket is meggyőzhette tévedésükről az a cikk, amelyet a liberális csoport legtekintélyesebb szószólója, a *Matica hrvatska* magyarellenességgel semmiképpen sem vádolható elnöke, Ivan Kukuljević tett közzé április 20-án (még hozzá épp Gaj egyik lapjában, a *Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonské*-ben); ez a cikk ugyanis – miközben nyomatékosan hangsúlyozta szerzőjének a magyar nép iránti testvéri érzéseit – Horvátország számára szintoly teljes kormányzati önállóságot követelt, amelyet maga a március 25-i petíció is.

Az első nemzetiségi jelszavak magyar visszhangja

A liberális politikusok elgondolásait a pozsonyi országgyűlés vitái során – mint a napirendre került kérdések többségének esetében – a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan is elsősorban Kossuth fejtette ki, figyelmét mindenekelőtt a horvátokra fordítva, hiszen 1848 előtti tapasztalatai alapján leginkább tőlük tartott. Őket tehát az országgyűlés szószékéről már március 22-én arra kérte, hogy „félretéve minden pártnézetet, a haza közös szeretetében olvadjanak össze magyar testvéreikkel”, majd (mivel Horvátország lakóit – az összes többi nem magyar országlakótól eltérően – kész volt külön nemzeti fiainak ismerni el) azt is „kinyilatkoztatá, hogy ... szívesen beleegyezik, hogy a horvátok a magok horvát nyelvét belügyeikben szabadon használhassák s csak a Magyarországgal kapcsolatos legyen magyar”. Április 4-én pedig, bár időközben Pozsonyban is ismeretessékké

lettek a március 25-i zágrábi követelések, megint csak „a legkímélőbb modorban nyilatkozott Horvátország nemzeti nyelve iránt”, azaz továbbra sem lépett vissza arról a pontról, amelyre két héttel korábban eljutott, de erről a pontról még mindig nem lépett előbbre sem. Holott ekkor már maga is világosan láthatta, hogy a horvátok pusztán nyelvi engedményekkel többé nem lesznek kielégíthetőek s hogy, ha magyar részről nem fogják felruházni őket olyasféle autonómiával, amelyet a zágrábi petícióban az uralkodótól kértek, akkor közülük még a liberálisok sem igen lesznek szembefordíthatóak Jellačićyal és a mögötte álló udvari körökkel.

A horvát nemzeti mozgalom iránt azonban Kossuth még így is jóval nagyobb engedékenységgel volt, mint bármely más magyarországi nemzetiségi mozgalom iránt; s ezt már az országgyűlés végnapjaiban történtek is felszínre hozták. Április 8-án ugyanis megjelent Pozsonyban a délvidéki szerbek küldöttsége, hogy a diéta elé terjessze a március 27-én Újvidéken elfogadott petíciót, s egyszersmind biztosítsa a törvényhozást a polgári átalakulás szerb híveinek a magyar forradalom iránti lelkesedéséről és bizalmáról. Ennek megfelelően a küldöttség szónoka, Aleksandar Kostić, Újvidék városának egyik aljegyzője díszmagyarban járult az alsótábla színe elé, s feltétlen együttműködési készségről tanúskodó rövid beszédét azzal fejezte be:

– ... Méltóztassanak minket testvéri karjaik közé mint ugyanegy hon fiait fogadni; mi pedig szent ígéretet teszünk, hogy mi szerbek ezentúl csak egyedül Magyarországért és csak a magyarokért élni és halni fogunk.

S ezekre az éljenzéssel fogadott szavakra azután Kossuth is hasonlóan barátságos hangon válaszolt: kifejtette, hogy „a magyar nemzet... a magyar szabadságot minden polgártársaira különbség nélkül kiterjeszti” s „tiszteli a külön nyelveknek tökéletes szabad kifejlődését és maga körébeni használatát”, leszögezte tovább, hogy az államegység semmi egyebet nem követel meg, mint hogy „a haza közéletének diplomatikai nyelve a magyar legyen”, s végül megígérte, hogy a szerbeknek azokat a sérelmeit, amelyeket a legújabb törvények még nem orvosoltak, a kormány és az összeülendő népképviselői országgyűlés mind orvosolni fogja; az újvidéki petíciónak azt a pontját pedig, amely a szerb nemzetnek önálló nemzetként való elismerését kérte, s amely az ő számára teljességgel elfogadhatatlan volt, egyszerűen hallgatással mellőzte, illetve csak burkoltan utasította el annyiban, amennyiben felszólalása során nemzetként mindig csak a magyar nemzetet említette, amikor viszont az ország nem magyar lakóira utalt, gondosan ügyelt arra, hogy ezeket csupán nem magyar „ajkúaknak” nem magyar „népségnek” nevezze.

Csakhogy a szóból természetesen a szerb küldöttség tagjai is értettek, s abba, hogy legfőbb követelésük ilyen módon csöndesen süllyesztőbe kerüljön, semmiképpen sem nyugodhattak bele. Amikor tehát másnap búcsúlátogatást tettek Kossuth szállásán, a küldöttségben helyet foglaló Stratimirović még egyszer figyelmeztetett arra, hogy a szerbek igényt tartanak nemzetként való elismertetésükre. S ezek után immár a sarokba szorított házigazda sem térhetett ki többé a nyílt színvallás elől. Jobb megoldást pedig Kossuth nem talált, mint hogy most egyszerűen megismételje, amit már egy korábbi országgyűlési felszólalásában is kinyilatkoztatott:

– ... Én soha, de soha a magyar szent korona alatt más nemzetet és nemzetiséget, mint a magyart, elismerni nem fogok. Tudom, hogy vannak emberek és népfajok, kik más nyelvet beszélnek, de egy nemzetnél több itten nincsen.

S a nyílt beszéd azután egyszerűen törésre vezetett. Mert szavaihoz Kossuth a maga igazának nagyobb bizonyosságául ez alkalommal még azt is hozzáfűzte ugyan, hogy ha a szerbeket külön nemzetnek ismerné el, akkor ők külön kormányt is követelhetnének maguknak, erre pedig látogatóinak egyike sietett megjegyezni, hogy a magyarországi szerbek ilyesmire a valóságban nem gondolnak, sőt éppen abból indulnak ki, hogy amiképpen például a német nemzetnek lehet több kormánya, azonképpen több, azonos országban élő nemzet fölött is állhat egyetlen közös kormány. Kossuthot azonban ez sem bírta álláspontjának megmáshatására, s ezért a vitát Stratimirović végül is azzal a kijelentéssel kényszerült lezárni, hogy ha Pozsonyban nem tesznek eleget követeléseiknek, akkor elismertetésüket a szerbek „másutt fogják keresni”. Amire Kossuth okosabbat nem tudott felelni, mint hogy:

– Ez esetben dönt majd a kard.

És így a délvidéki szerbek küldöttei, akik fegyvertársi felkínálkozásuk méltánylásában bízva érkeztek Pozsonyba, alig két nap múlva már abban a meggyőződésben távozhattak onnan, hogy nemzeti törekvéseiknek a magyar forradalom táborán belül nem, csak a magyar forradalom ellenében szerezhetnek érvényt. S hogy erre a következtetésre jutottak, az hamarosan a felszínen is megmutatkozott, hiszen a magyarországi ortodox egyház székhelyének, Karlócának a lakói április 14-i gyűlésükön immár annak a követelésnek adtak hangot, hogy a Bácskából, a Temesközből, a Szerémségből és Baranyából alakítsanak különálló szerb vajdaságot, s ezt a vajdaságot egyesítsék a – március 25-i zágrábi petíciónak megfelelően – Magyarországtól kormányzati tekintetben teljesen elkülönítendő Háromegy Királysággal...

Májusra tehát a magyar forradalom és a nemzetiségi mozgalmak közötti kiegyenlítés esélyei már végletesen összehűkültek s a horvát, a szerb meg az erdélyi román nemzeti mozgalom táborán belül uralkodóvá lett az a nézet, hogy a nemzetiségeknek támasztékot elsősorban a trón zsámolyánál kell keresniük. A dolgok illetően alakulása pedig magától értetődően kapóra jött az ellenforradalom szálaít szövető uralkodóháznak. S az udvari körök persze óvakodtak már ekkor teljes mellet kiállni a nemzetiségi mozgalmak mellett – egyrészt azért, mert egyelőre ezeknek a törekvései között is akadnak az udvarnak nem tetszőek, másrészt meg és főleg azért, mert a magyar forradalom elleni nyílt fellépés idejét az udvar még mindig nem látta s nem is láthatta elérkezettnek –; amit azonban a magyarországi nem magyarok udvarhűségének és magyarellenességének élesítése érdekében már az adott helyzetben is megtehettek, azt az ellenforradalom szervezői egyetlen percig sem késtek meg is tenni.

Az uralkodó tehát azokat a küldöttségeket, amelyek a következő hetekben az erdélyi szászok, a délvidéki szerbek és az erdélyi románok kívánságait tolmácsolták előtte, a külszín megőrzése végett éppúgy elutasító válaszban részesítette, akár a horvátok küldöttségét március végén, Jellačićot pedig most ugyane célból eltiltotta a horvát *sabor* egybehívásától. Annak bizonyítására viszont, hogy például a románok felemelkedését az uralkodóház sokkal inkább szívén viseli, mint a magyar nemesség, az udvari körök az összeülő erdélyi országgyűlés tárgysorozatát meghatározó királyi *propositiók* közé már jó előre beiktattak egy pontot, amely uralkodói óhajnak jelentette ki, hogy az országgyűlésben az „Erdélynek nagy részét lakó oláhok állapota – mind polgári, mind vallási jogok tekintetében – hozandó törvény által biztosíttassék”. A szerbek lekenyerezése érdekében pedig jobb híján ahhoz a megoldáshoz folyamodtak, hogy Šupljikac ezredest – ha vajdává választását hivatalosan nem hagyhatták is jóvá, s ezért egyelőre az olasz hadszíntérről való hazatérését sem engedélyezték – legalább tábornokká siettek előléptetni már május 22-én, majd június 3-án azt is kimondatták az uralkodóval, hogy – függetlenül a négy héttel korábbi királyi kéziratoktól, amelyek a magyarországi főhadparancsnokokat minden tekintetben (így a működési területükön fekvő határőrezredek vonatkozásában is) a magyar kormány alárendeltjeinek ismerték el – a határőrvidék legfelső irányítása továbbra is az osztrák hadügyminiszter feladat lesz.

Az ellenforradalom szervezőinek tehát, ha egyelőre tartózkodniuk kellett is a nyílt színvallástól, némi előkészítő lépé-

seket már ez idő tájt is módjuk nyílt tenni a nemzetiségi mozgalmak megnyergelésére. Ilyen körülmények között pedig a magyar forradalom vezérkarának rendkívül határozottan és rendkívül megfontoltan kellett eljárnia. S határozottságban nem is volt hiány. A karlócai szerb nemzeti gyűlés végzéseit például a magyar kormány, mihelyt értesült róluk, nyomban érvényteleneknek nyilvánította, s Rajačićot a szerb *főodbor* felosztatására utasította, majd – bebizonyosodván, hogy őt az ilyesféle utasítások legkevésbé sem érdeklik – augusztus 2-án érseki székéből is felfüggesztette. Közben pedig a kormány hozzákezdett a szerbek várható fegyveres felkelésének leküzdésére szolgáló haderő megszervezéséhez is, s nem késett hasonló intézkedéseket fogatosítani a Jellačić részéről fenyegető veszély elhárítására sem.

Amilyen kifogástalanul megértették azonban a magyar kormány tagjai, hogy egy Zágrábból vagy Karlócáról kiinduló esetleges fegyveres támadás csak visszavethetné Magyarországot polgári átalakulásának a folyamatát, s ezért olyan fogadtatásban részesítendő, aminőben bármely forradalomnak bármely ellenforradalmi támadást részesítenie kell: olyan kevésbé értették meg (vagy akarták megérteni) ugyanők még ekkor is, hogy az ellenforradalmi szerep vállalása még azok közül a nemzetiségi politikusok közül sem volt mindenkinek eleve feltett szándéka, akik most már csakugyan a forradalom elleni fegyveres fellépésre készülnek, s annak magyarázata, hogy a Kukuljevićek meg a Stratimirovićok mégis az ellenforradalom zászlóvivőivé lettek, mindenkifölött abban a szűkkeblűségben keresendő, amelyet a magyar forradalom eddig a nemzetiségi törekvések iránt tanúsított.

A magyarországi nemzetiségi mozgalmakat tehát már erőik fogyatékos volta is elütötte attól a lehetőségtől, hogy miközben frontot nyitnak a magyar forradalom ellen, egyszersmind a Habsburg-ellenforradalom ellen is frontot nyissanak; sőt attól a lehetőségtől is, hogy a magyar forradalom elleni harcukat másként, mint a Habsburg-ellenforradalommal szoros szövetségre lépve, harcolják végig. De a magyar forradalommal való kenyértöréstől most már azok a veszélyek sem riaszthatták el őket, amelyeket a Habsburgok mellé szegődésük miatt előbb-utóbb menthetetlenül magukra zúdítottak. Holott hogy öngyilkossággal ér fel, ha a mérleget segítenek az ellenforradalom oldalára billenteni, mert ezzel nem egyedül a magyarok dolgát fogják megnehezíteni, hanem éppenséggel a magukét is: arra korántsem csupán magyarok figyelmeztették ekkor a végső választás elé került nemzetiségi politikusokat, de a törekvéseik iránti rosszindulattal legkevésbé sem vádolható férfiak is. Bakunyin például, pontosan előrelátva a jövőt, így érvelt: „Tudom,

közületek sokan bíznak az ausztriai ház támogatásában. Az uralkodóház most, mivel nélkülözhetetlenek vagytok számára, fűt-fát ígér néktek, de vajon megtartja-e majd, amit ígért, ... ha segíségetekkel helyreállítja megrendült hatalmát?” „... Meggyőződésem, hogy nem.” „Meglátjátok, az ausztriai ház nemcsak meg fog feledkezni szolgálataitokról, de rajtatok fogja megtorolni, hogy szégyenletesen gyenge volt...”

S ezzel tökéletesen egybevágott az is, amit a – Bakunyinnal egy kalap alá egyébként éppen nem vehető – volt (és leendő) szerb fejedelem, az Obrenović-ház 1839 óta száműzetésben élő feje, Miloš mondott:

– Egyezzenek ki a szerbek a magyarokkal, mert ha nem, akkor az osztrák becsapja a szerbeket is, meg a magyarokat is.

Csak hát hatást az ilyen és hasonló intelmek egyedül akkor gyakorolhattak volna címzettjeikre, ha a magyar forradalom legalább most tanúsított volna végre némi engedékenységet. Ez azonban változatlanul nem történt meg. A Habsburgok viszont – bár a nemzetiségek önállósodási törekvései, a birodalom egységét veszélyeztető törekvések lévén, bennük leg-

alább akkora ellenérzést keltettek, amekkorát a magyar vezető körökben – továbbra sem mutatták ki a foguk fehérét. S ezek után, ha teljes tétlenségre nem akarták kárhozható magukat, immár a nemzetiségi politikusok jobbjai sem tehettek egyebet, mint hogy az efféle figyelmeztető hangokat – a Habsburgok összbiriodalmi érdekeit mindenek fölé helyező társaikhoz hasonlóan – eleresszék a fülük mellé s a tanácsoltaknak épp az ellenkezőjét cselekedve, erőnek erejével belelovalják magukat abba a – ténylegesen persze homokra épült – hitbe, hogy amit a magyaroktól nem kaphattak meg, azt a Habsburgoktól – ha győzelemre segítik őket – legalább részben csak képesek lesznek kicsikarni. Így pedig a helyzet menthetetlenné lett: véglegessé vált, hogy a Habsburg-ellenforradalom oldalán mostantól fogva olyan magyarországi nem magyarok is tömegesen fognak harcolni a magyar forradalom ellen, akiknek alapvető érdekeiknél fogva éppen a forradalom tárborában volna a helyük.

(Szerbek és magyarok a Duna mentén. Szerk.: Bona Gábor, Akadémiai Kiadó, 1983)

Fohász a déli végeken

Vers: Bogdán József

Zene: Szöllősy Vágó László

Harangok zúgnak a déli végeken,
Kinyújtja lábát, pöfög a kényelem.
Üres a bölcső, susog a szemfedél,
Szívünkben tél van, dermesztő, hideg tél.

Ördögszekérként, úttalan utakon
Görget a vad szél, tapos a hatalom.
Fennakad a szó, mint torkon a falat,
„Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?”

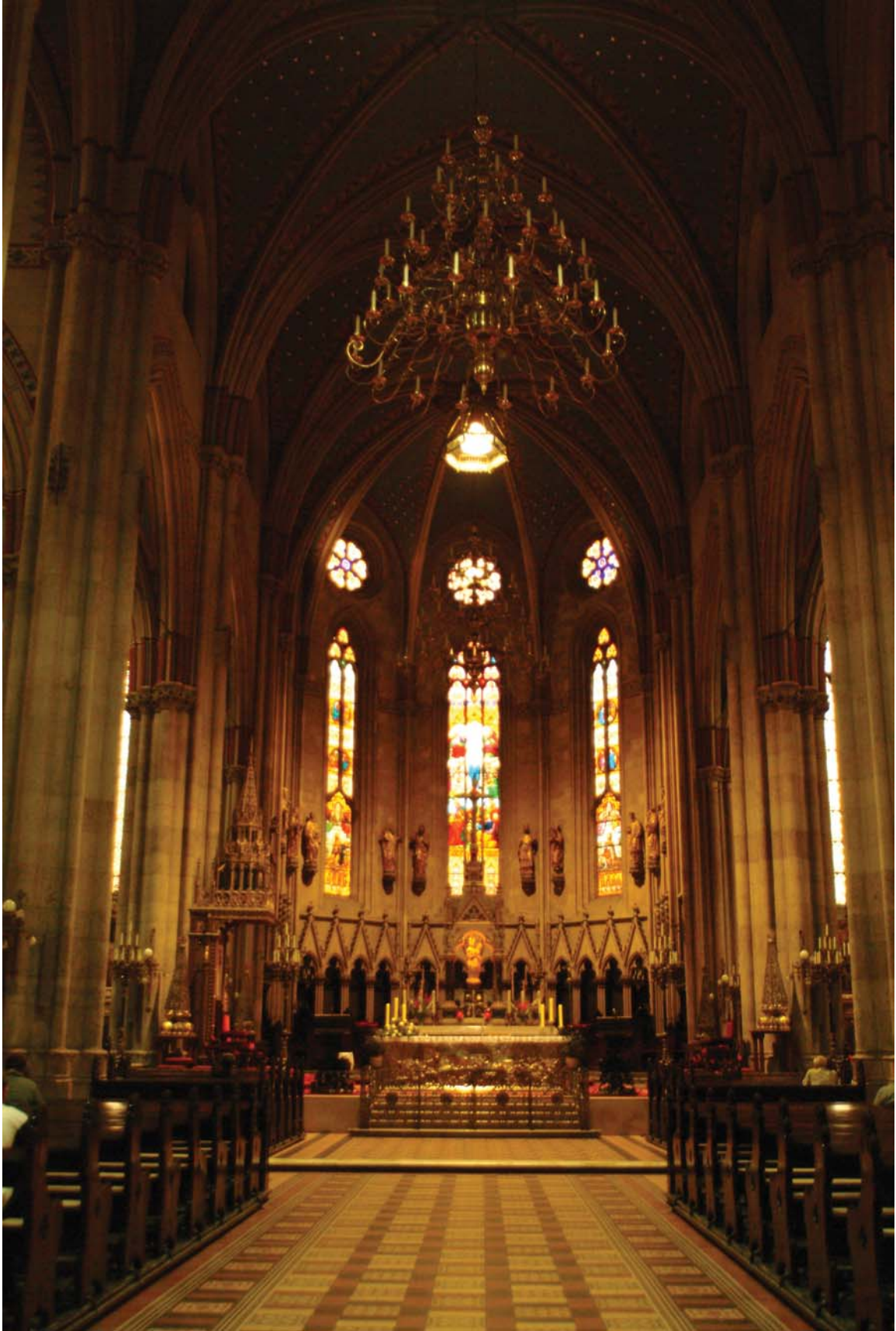
Szent István király, hol az örökséged?
Szólj hozzánk újra, mondj valami szépet!
Ott vagyunk, látod, ahol a part szakad,
Lelkünk akár egy kirabolt kirakat.

Mennyei Atyánk, te vagy a végtelen,
Derűdet hintsd szét a déli végeken!
Új évezred van, adj nekünk új szívet,
El ne merüljön végleg e kis sziget.

Virágzó korok nyomai

A zágrábi Szent István-székesegyház...

...belülről

A lendvai várkastély – történelmi ékszer a város fölött

Az újvidéki városháza

Katedrális Újvidéken – a Mária Neve templom

Az újvidéki zsinagóga

A XIX. század

Tájaink irodalmi, szellemi élete történetében több mint egy évszázados úr tátong: a XVIII. század. Meglepő lehet ez, hiszen a pusztulás nem a török idején játszódott le, hanem a török elleni harcok végső szakaszában. Ami megmaradt a hódoltság időszakában, elpusztult a török ellen indult seregek átvonulásának idején, majd jött a kuruc kor, úgyhogy az élet lényegében csak a XVIII. század második felében indult meg; ez a nagy telepítések korszaka is volt Bácskában és Bánátban...

A szó azonban nem a szépirodalomé, hanem a romantikus szellemű történetírásé, melyben az akkor friss és új keletű hazafias buzgalom fonódik össze a tájak képe és történelme iránti érdeklődéssel. Volt ugyan a felvilágosodásnak is egy rövid ideig tartó szép pillanata, amikor a magyarországi jakobinus mozgalom egyik vezéregyénisége, Hajnóczy József Vukováron élt Szerém megye alispánjaként 1786 és 1790 között, hiszen itteni tapasztalatai lényegesen befolyásolták gondolkodásmódját, amikor a társadalmi élet átszervezéséről szóló műveit írta. „Hajnóczy a szerémi élmények anyagából építi fel közjogi rendszerének tartófalait” – állapította meg Szeli István. E mozgalomnak emléke talán az 1832-ben alakult zentai Nemzeti Olvasó Társaság, amelyet a „bácskai jakobinusok körének” tartottak.

A nép iránti érdeklődés szelleme legjobban Hoblik Márton tevékenységét hatotta át. Verőce vidéke, Szlavónia és Szerémség népe áll munkája előterében. Ő volt az, aki a szlavóniai (Kórógy, Szentlászló, Haraszi) magyarok irodalmi szokásait is megörökítette.

A XIX. század második felében – Petőfi költészete nyomán – Szabadkán és Zomborban irodalmi központok alakulnak. Érzelmes, fennkölt, enyhén népies versek születnek, elsősorban ünneplő jellegűek: minden társadalmi eseményt versek köszöntöttek... a költői kedély ugyan megmutatkozott ebben a poétikában, nagyobb hatású költészet azonban nem.

A XX. század nagy írója, Kosztolányi Dezső, akárcsak rokona, Csáth Géza, nem pusztán a születés tényével kapcsolódik Szabadkához. A legszűkebb értelemben vett szülőföld adta élmények írói pályájának minden szakaszában átszövik műveit.

„Aki itt nőtt fel, annak tágabb a szeme, mint azoknak, akik egy nyugodt, bölcsen berendezett fővárosban kapják az élet-től a keresztséget. Engem a magyar kisvárosban rejlő misztikum zaklatott írásra, és csak annyiban érzem magam írónak, amennyiben a vidékben munkáló erőttől kaptam erőt...” – írja 1913-ban a vidékről, „a csodák földjéről”:

(Bori Imre l. idézett műve alapján)

A XX. század

Csáth Géza: A varázsló halála

A varázsló, egy harmincon aluli férfi, akinek arca már egészen szomorú, ráncos és kisgyerekes volt a sok ópiumtól, cigarettától és csóktól – hamvazószerdán, kora hajnalban haldoklott. Báltermekben vagy lakomán, nem tudom. Egy kis fülkében ült, szegény egyedül. Kétség nem fér hozzá, hogy mire a nap felkel, már ki lesz nyújtózkodva, s maga is jól látta ezt. Nem volt szomorú miatta.

Megpróbált persze mindenféle varázslatokat, utoljára – még saját magán is, ami már a legnagyobb kockázat, de nem sikerült semmi, és hamvazószerda hajnalra, csúnya nagy kudarccal, be kellett fejeznie az életét. Hanyatt dőlt két székre az asztal mellett, és behunyta a szemeit.

Az apja, egy kedves, erős, széles vállú ember jött legelőször. Alig ősz még és kemény járású.

– Megmondtam, hogy az ópiummal baj lesz. Hogy tönkre fog tenni. Nézz meg engem, ötvenéves vagyok. Másképp éltem én. Egészen másképp.

Az anyja, egy sápadt, régen halott asszony, zsebkendővel takarta el az arcát, és zokogva magához ölelte a varázsló fejét.

– Miért nem akartál, fiam, rendesen élni! Megházasodni. Most úgy pusztulsz el, mint valami kóbor kutya. A feleséged befogná a szemeidet. Én, látod, nem tehetem, mert halott vagyok. Hol van most az a sok nő, akik szerettek téged?

– Én nem szerettem egyiküket sem – mondta a varázsló.
– Különben is, csak az kellene még, hogy nők előtt haldokoljak.

A varázsló nagyanyja, egy főkötős, pápaszemes öreg-asszony, lassan topogott arra. Kerek gombolyítógépét hozta a kezében, és a másikban a kis kanári madarat kalitkában. A zsebében kötés volt, egy harisnya, amely a varázsló számára készült.

– Én foglak megfürdetni, és még ma kész lesz az új harisnya, amelyben el fognak temetni.

A nagymama nagyon szerette a varázslót. Talán legjobban minden unokája közt. Kétségbeesetten sírt, úgy, hogy le kellett venni a pápaszemét is. De nem maradhatott ottan, mert sok nő tolongott a varázsló körül, akik legújabbán érkeztek.

– A síron túl még látjuk egymást – mondta a nagymama, hóna alá vette a gombolyítógépét, a kanárikalitkát, és imádkozva elment.

A nők lábujjhegyen járták körül a haldokló varázslót, jól megnézték, és akinek eszébe jutott, mondott is valamit rá. Például:

– Szegénynek nemsokára üvegesek lesznek a kék szemei.

– És a finom, nőies, vékony kezeiről le fognak esni a szép körmei.

– Bocsánat – mondta a harmadik –, neki egész életében barna szemei voltak.

– És széles, férfias, nagy izmos keze!

– Mily tüzes erővel tudott ölelni. Tévedés, mindig gyöngéden, finoman ölelt, mint egy asszony.

– Olyan biztos és kényelmes volt az ölében, hogy akár napokig elüldögéltem volna benne.

– Sohase ültetett engem az ölébe. Ő ült mindig az én ölembe.

– Egyenes, kevés szavú ember volt, úgy tudott haragudni, hogy jaj annak, aki a kezébe került.

– Nagyság téved, kedves és szíves beszédű férfi volt ő, és soha hangosan beszélni nem hallottam.

Így beszélgettek a nők a haldokló varázslóról, aszerint, amint ki-ki előtt másnak mutatkozott, és ki-kivel másképpen és másképpen bánt.

– Menjetez innen – mondta a varázsló. – Legyetek szívesek elmenni, az öreg arcotok kellemetlenül hat rám, és különben a koporsómat hozzák.

Valóban hozták. Szép érckoporsó volt. A varázsló apja rendelte kétszázhuszonöt forintért; a gavalléria a családban volt.

– Sok pénzemben van a fiam – mondta a temetkezési vállalkozónak. – Mégis megreszkírozom, hadd legyen szép temetése.

A varázsló most hamarosan megfésülködött kis kézi tükrében, elrendezte az ajkait – gúnyosan mosolygóra, amely pózban különösen tetszelgett magának, aztán elküldött egy kisleányt tiszta gallérért és kézelőért. Addig is átvizsgálta a szemfedőt, s lefejtette róla zsebkésével az ezüst csipkedísz, miután bántóan ízléstelennek találta. Ezalatt megérkezett a tiszta gallér és kézelő. Kicserélte őket a régivel, sietősen beült a koporsóba, és fütörészve le akart dőlni a fekete selyemvankosra. E pillanatban kis kendőben, futva, kipirulva és könnyezve egy leány érkezett.

A varázsló megtámaszkodott a könyökére, mert eszébe jutott, hogy ez volt az egyetlen leány, akit életében szeretett. Csodálkozott kissé, mert a dolog régen volt, öt-hat éve – és a leány semmit sem változott. Rövid szoknyát viselt, fiatal, édes arca meg nem öregedett, mint a többi nőé.

– Végre egy fiatal nő – köszöntötte a leányt a varázsló.

– Kellemesen lep meg, hogy halálom előtt még egy szép, fiatal lányt láthatok.

A leány nem utálta meg őt e kellemetlen és alakoskodó megjegyzésért, lehajolt, megölelte, és kérlelni kezdte, hogy keljen fel.

– Das ewig weibliche zieht uns!... – mondta a varázsló fanyar mosollyal, bár nem tudott jól németül, és a Faustot eredetiben sohasem olvasta. De mégis ellágyult, és megcsókolta a leányt a száján.

– No most, fiam, menj – mondta azután – elég ennyi nekem. Menj, fiatal vagy és szép, és akadnak igen derék férfiak ott künn. – Azzal hanyatt feküdt, és mosolyogva, gyönyörködve nézte a leányka könnyes arcát és édes arany szeméit. Kis idő múlva újra szólott.

– Belátom, hogy az ópium és a sok rossz csók helyett jobb lett volna téged feleségül venni, és meg is tenném, ha az apám a koporsót már ki nem fizette volna.

A leányka most összeszedte minden erejét, lerángatta a varázslóról a szemfedőt, kihúzta a feje alól a párnát, nekifeküdt a koporsónak, és kifordította belőle a varázslót. Egészen kifáradt szegényke a nagy erőlködésben.

– Édes szerelmesem – mondta a varázsló csendes és meghatott hangon –, te megtettél mindent értem, amit csak egy nő tehet egy férfiéért. És már szívesen fölkeltem volna – tekintet nélkül arra, hogy drága koporsóm ki van fizetve –, mert szeretlek, de nem bírok. Veszem észre, hogy nem bírok. Igazítsd hát helyre a fekhelyemet.

A dulakodásban leesett a varázsló szeméről fekete szemüvege, amelyet azért viselt, hogy mások ne lássanak a szemébe, ami tudvalévőleg ártalmas; mondom, leesett a szemüveg, és a leány most meglátta a varázsló szemében, hogy nagyon szereti őt, és csakugyan fölkelne, ha még tudna. Helyre igazította hát a koporsót, és a varázsló nagy nehezen visszamászott.

– Takarj le a szemfedővel – mondta azután.

A lány letakarta.

– Told a fejem alá a párnát, és ügyelj majd rá, hogy rendesen csukják le a fedelet. A koporsó kis arany kulcsa maradjon nálad.

Valóban hozták már a fedelet. A leány még egyszer megcsókolta a varázsló száját, amely már kezdett kihűlni, rátette a fedelet, és bezárta. A kis kulcsot pedig a köténye zsebébe rejtette el.

Azután elment, mert már jöttek a varázsló rokonai és testvérei, s azokkal ő nem volt ismerős.

(Csáth Géza: Mesék, amelyek rosszul végződnek, Magvető Kiadó, Budapest, 1994)

Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai
Még büszkén vallom

Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok,
És a nagyapám, a régi katona
hallgatja mosolyogva, boldogan,
sebforradástól lángolt homloka
s én térde közt, hadarva szavalok,
hogy győznek mindenütt a magyarok.

Csak a szeme borul el néha kissé:
Jaj, meg ne tudja ez az árva gyermek,
hogy vannak messze, különös világok,
s aranyba nyílnak a versailles-i kertek,
jaj, meg ne tudja, s ne lássa őket,
ne lássa fényük és ne hallja hangjuk,
a magyar szó a hét szilvafa alján
körötte most még mint tengermoraj zúg.
Óvjátok édesen az édes álmát,
mint álmát a szegény beteg gyerekeknek,
hogy meg ne tudja, élete nem élet,
és meghalt már, bár alig született meg.
Jaj, meg ne tudja, hogy hiába minden,
ha dalol és ha a távolba lát,
mert néma gyermek minden kismagyar,
s a Nagyvilág nem érti a szavát.

(1910)

A magyar koldus (részlet)

Én láttam Őt... Künn-künn a parton,
amint leszállt az alkonyat.
Rozsdásan égett a hegyoldal
s búsan beszélt a Balatonnal,
bámulva a hullámokat...

Kosztolányi szabadkai viszontagságai

Voltaképpen egy évszázaddal ezelőtt kezdődött, amikor a szabadkai gimnázium 1901-02-es tanévében, tehát hetedikes korában az önképzőkör tagja lett. Alig múlt el ülés, amelyen ne ő állt volna a bírálatok keresztüzében, ne okozott volna valamilyen konfliktust. Tehetségével és éles hangú kritikáival csakhamar kiváltotta diáktársainak el-lenszenvét...

Volt, amikor az egész önképzőkör szembeszegült vele, föl-szólalásait legtöbbször zúr követte. Kosztolányi tizenhét éves fejjel szentül hitte, hogy belőle „nagy ember” lesz. Folyton érezte a tehetségét. S ez a tehetségűdát és a nagyság távlata az ambíció új és új tüzeit szította föl benne... Ha tanára szóvá tette, hogy Goethe *Mignon*-ját nehéz lefordítani, másnap kész műfordítással állt elő. Mi volt a titka? Magától értetődő volna azt mondanunk: a tehetsége. Tehetség azonban sokféle lehetséges. Van, aki érezvén a maga belső gaz-

Egy vén bolond, bolygó pojáca,
vállán rohadt rongy a ruha,
a föld hátán a legszegényebb,
kire nevetve-sírva néznek,
ha bekerül a faluba.

S csak megy előre. Reggel, este
sűrű bozótban bolyong,
egérfogót, rótt botot árul,
fanyar gyümölcsöt tép a fáról
s nótázik, sír, mint a bolond.

Máskor meg nyáriás színekben
feküdt le, hogyha este lett,
s a hegedű ha már rikoltott,
urak dobáltak neki csontot,
s ő az ebek között evett.

De ekkor este csupa fény lett,
rejtély, bűvészet, lángírás,
fakó iszákja is arany volt,
s fekete, nagy keze aranylott,
úgy ragyogott, mint semmi más

A kincse, kincse húzta porba,
és az arany hozzája dőlt,
övéi lettek mind a könnyek,
s ahogy kinyúlt s a földre görnyedt,
nem bírta el terhét a föld.

Táncolt, kiáltozott, ujjongott
és nóta kelt az ajakán,
s én a titkoktól terhes esten
zokogva vén kezére estem,
és azt mondtam: öregapám.

(1914)

dagságát, nemességét, befelé fordul, meghasonlik a világgal, lenézi azt, ami körülveszi. Kosztolányi tehetsége más volt: nyitott, életre ajzott. ... fellengzős szavai alján is érzünk valami hiteles emberséget: azt, hogy ez az ifjú komolyan veszi önmagát és a világot. Igen, az „ambíció nemes vetélye”, ez itt a lényeges, amiben a nemes a maga fogalmának a jegyeit is tartalmazza... „míg a világ világ, míg az ember ember lesz”. A versek többsége is ezen vívódik: vagyunk s egyszer meghalunk, mi marad belőlünk? S azon, milyen fájdalmas és édes meghajolni a sors előtt!... Öntudatlanul, de már gyerekfejjel is arra a „nagy vendégségre” készült, melynek káprázatos sorát élete vége felé a Hajnali részegség nagy számadásában idézi elénk. Élete végén azért vallhatta magát „egy nagy ismeretlen Úr”, vagyis az értelmes, varázslatos létezés vendégének, mert már gyerekfejjel érezte, hogy élni, dolgozni úgy kell, hogy ennek a vendégségnek a részese lehessen.

(*Dévavári Zoltán, Vajdasági Magyar Kalendárium*)

**Kosztolányi Dezső: Magyar költők sikolya
Európa költőihez 1919-ben**

Oly mélyre estünk, hogy nem hullhatunk már,
nincs is magas és nincs számunkra mély.
Anyánk nyelvén sikoltunk a világhoz,
mi lesz szívünkkel és mi lesz szavunkkal,
ha jó az éj?
Ti messze költők, akik távol innen
emelkedtek az Isten szívihez,
mi földön ülünk már s szavak hamuját
kapargatjuk, és fölzokogva kérjük,
mi lesz, mi lesz?
A versünk is már csak segélysikoltás,
mely ki se hat a tűzön-poklon át,
mint gyöngé csecsemőé, kit megölnek
és mint a szűzé, akit meggyaláznak
a katonák.

Rapszódia

Nincs, ahova hazatérjek,
ténfergek, mint a kísértet
éjszaka.
Süt a napfény, mégse látnak,
a magyar a nagyvilágnak
árvaja.
Megy az élet jó az élet,
ebek vagyunk és cselédek,
bolondok
Jajgatok, de nincs, ki hallja,
vizes a kalapom alja
a könnytől.
Jaj, ha szám egyet kiáltna,
kitűzném a kapufára
szívemet.
Csak csendesen, szívem, aludj,
jó nekem így jó nekem úgy,
akárhogy.
Így végezték bús hatalmak,
olcsó víz a magyar harmat,
sárba hull.
Mit bánják ők ? Nevetnek ők,
várnak ákácós temető
mireánk.
Édesanyám, minek szültél?
Elhervadtál, megőszültél
hiába.

(1920)

A bús férfi panaszai (részlet)

Szülőföldemnek bús határa, hajh,
elér-e még a bánat és sóhaj ?
Mert hozzád többé nem visz a vonat,
csak így emelhetem rád arcomat.
Gyermekkorom, áldott gyermekkorom
te hontalan, hozzád kiáltozom.
Bölcsők, koporsók, temetői por
és templomok ormán az estbíbor.
Kis iskolánk, amelybe a harang
oly édesen beszélt, akár a lant.
Lombok, virágok és színes kavics
a sínek mellett. Hullámos Palics.
Hold, nyári bál, rakéta, kéjes ég
s a szélbe – karcsú lányok – jegenyék.
Szívembe húsz év gazdagsága s lágy,
édes-halálos méz: a vágy, a vágy.
Fejemre kulcsolom a két kezem
és koravénezen rád emlékezem.
Vagyok szegény, ki semmit sem akar
harmincnégy éves, elfáradt magyar.
S nem kérdezem, az ég ragyog-e még.
Azt sem kérdezem, hogy vagyok-e még ?

(1919)

A magyar romokon

Jaj, merre menjek?
Jaj, merre nézzek?
Jaj, mit rebegjek?
Jaj, mit hazudjak?
Jaj, tán loholjak?
Jaj, tán feküdjek?
Jaj, mért akarjak?
Jaj, mért pihenjek?
Jaj, régi kertünk?
Jaj, versek álma?
Jaj, drága fajtám?
Jaj, bús vidékem?
Jaj, hogy sziszegjek?
Jaj, hogy üvöltsek?
Jaj, hogy kígyózzak?
Jaj, hogy harapjak?
Jaj, hol az arcom?
Jaj, hol a múltam?
Jaj, hol az ágyam?
Jaj, hol a sírom?

(1919. szeptember)

Alföldi por

Most, hogy itt vagyok Bácska fővárosában... ebben a nyárrá forrott őszben kétszeresen szomorú minden. A piactéren egy balkáni ember sárga és édes varázsított mér a lerongyolt népségnek. Minő leverő ez a rác pompa. Ezerszínű ruhában páváskodnak az aszfalton a bunyevác lányok, görnyedve a selyem, a bársony, a színes pántlikák súlya alatt, mint a felpántlikázott áldozati állatok, és gyönyörködnek a napban, az életben és magukban. Mellükön kedvetlenül csillognak az aranypénzek, a drága nehéz láncok, érmek és kősöntyűk. Estefelé pedig egyszerre elsűrűkül ez a cifra város. A városháza tornya részegen ferdül az égbe. Jajveszékeltő lamentációk zokognak végig az elpihent házakon. Valahol szüretre döngetik a dongákat. Csak egy elhagyott szláv puszta lehet ilyen elhagyott. A csend, a szürkeség, az álom takarja el. Az alföldi por...

Ez a por nem hasonlít semmihez sem. Ennek a pornak külön konstrukciója, külön kémiája, sőt külön lélektana van. Még a többi nagy alföldi porfészkekben, Kecskeméten, Szegeden sem találjuk meg ezt a furcsa csapadékot, legfeljebb iker-testvérét. Ez a por él... nézzetek be ennek a pornak a hasába. Azt hiszem, megtaláljátok benne a világ összes – ismert és

Fehér Ferenc: Zentai hajnal

Csak ez a hajnali kakasszó a régi,
a hallgató járdákat nem ismerem.
Nézem az arcod, mint víz az eget nézi,
és állsz, és úszol, és lélegzel velem.

Idegen szobában egy ismerős néni.
Nagy felhő a szeme s a szíve verem.
Nézi az utcát, egész életét nézi,
és ül, és vár, és simogatja a fejem.

Ez már az ősz. Eső ver bő zuhatagban.
Szívemből száll alá szép égi szitán...
Emlékeket paskol visszavonhatatlan,
és kis verebeket otthon, a Kálvárián.

... Csak ez a felkopogó járda a régi,
a hajnali kakasszót nem ismerem.
Nézem az arcod, mint ég a vizet nézi,
és állsz, és úszol, és meghalsz majd velem.

Harc

Kegyetlen böllér dobd el a késed
Ne csontozd le az ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Hagyd meg nekem az ujjaimat

nem ismert – bacilusát. Mindenekelőtt a lustaság erjesztő gombáját, ezt a jellegzetes bácskai bacilust. Azután magyarázatát lelíték annak is, hogy ez a bácskai metropolis miért a világ egyik legszomorúbb, legbetegebb és legsápadtabb városa. Mert hazugság, hogy vidám. Keserű ez a vidámság, édes feleim, és vidékies akasztófahumor ez, ahogy itt mulatnak. A bor alján nem jókedv van, hanem valami nehéz, füllesztő balkáni mérge. Ez a város este, mikor széles utcákon, füllesztő porfelhőben elfekszik, olyan, mintha egy halott város lenne, egy ájuló múlt, emlékek és jövőre edző tervek nélkül... mindez nem vígság, hanem valami nekikeredett, dekadensen ideges rezgése a mesterségesen fűtött agyagnak és szíveknek...

Látnunk kell ezt a kopár és mérges földet vigasztalanul, félszegen és meztelenül. A Palicsi-tó partján terpeszkedő Velence fáradt, szegényes és energiátlan. A tüdővésznek az egész országban nincs olyan jól berendezett melegágya, mint itt. Fesse le az író a veszendő leányokat, akik méreggel maratják sovány arcukat fehérre, és idő előtt elmennek a sírba. Vegye észre a ferde szájú, vidékies pletykát, a begubózott embereket, a rosszakaratot, amely mindenkit megszúr kifent nyelvével, az ásitást... (1910)

Kegyetlen böllér mutasd a késed
Tanítsd meg ölni az ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Táncoltatják az ujjaimat
Kegyetlen böllér villantsd a késed
Próbáld hát elvenni ujjaimat
Fekete tőkén halk remegések
Csonkjai valaki ujjainak.

Egy sírnál

Látlak kis lócán az udvaron
arcodon nyarak nyugalma...
Nem is te vártál — az asztalon
kávé meg két cirmos alma.

Sír. Fűekkel lengő kis halom,
de tied a múlt hatalma:
felnőttünk és nincsen irgalom,
csak könny és kenyér meg alma...

Rég ecetfák nőttek feletted,
szép neveddel nincs a kereszted,
pedig emlékszem, itt kell állnia...

Cipónyi domb. Se sír, se gyertyák
tücsökvonókban zeng a fejfád
elporladt szülém, Halász Mária ...

Németh László: Látogatás Szenteleky Kornélnál

Most kapom a hírt a Vajdaságból, hogy Szenteleky Kornél meghalt. Vezére volt egy marék magyar írónak; tűzcsiholó és tűztápláló, akinek ott kellett tüzet csinálnia, ahol sem erdő nem volt, sem bánya, legföljebb haraszt. Akiknek vezérük volt, bizonyára jól ismerték, én egyszer voltam vele, akkor is alig egy óra hosszat. De ez a találkozás nemrég volt, egy hónapja, s az idegen szava is érdekes, ha búcsúja és halála között találkozott kedvesünkkel.

Szirmai Károly írt, hogy látogassam meg, kinn fekszik a Márton-hegyi szanatóriumban; ha tehetem, vigyek neki néhány Proust-kötetet, nagyon rosszul van, és Proustot szeretné olvasni. Ez volt a legkevesebb, amit tehettem. Egyike volt azoknak a keveseknek, akik lelkesedve fogadták a Tanút – s nem kértek cserébe semmit a lelkesedésükért. Orvos volt, mint én, kritikus, mint én, szervező, mint én szerettem volna lenni, szegény kis igyekvő magyar élet, csak a tuberkulózis fogta be alaposabban, mint engem.

Ha már átjöttem Budára, előbb egy kis kirándulást tettem a hegyekben. Gyönyörű nap volt, a kapuban szinte lelkiismeret-furdalást éreztem a villás, gyümölcsfás lankákért, amelyek ott daloltak a szívemben. Van valami kíméletlen benne, ruganyosan és boldogan lépni egy halálra ítélt beteghez. Az épület bejárója hátul van, s én elől kerestem. Nem tudtam, kit szólítsak meg, sehol egy lélek, csak az egyik pihenő erkélyen ült egy úr; közömbösen nézte, hogy járok föl-alá – ha a szomorúság tárgyilagos tud lenni, hát tárgyilagos szomorúsággal. Mint egy angol, mondtam magamban, s nem szólítottam meg. Egy perc múlva ott álltunk egymással szemben; mindketten azt gondoltuk: hát ez az. Az én számomra a rólam írt cikke, a levelei formázták meg őt s meglepett hűvös, megint csak tárgyilagosan szomorú kézfogása. Ő is bizonyára mást várt. De nem szólt. Az utolsó öt esztendőben ő volt az egyetlen ember, aki nem azon kezdte az első beszélgetést, hogy: „Ilyen fiatal? Nem hittem volna.”

Megnéztem, rá volt írva a halál. Megkérdeztem, hogy van? – Rosszul.

– Minden öntetszélges nélkül mondta a haldoklók ki tudja, kihez adresszált keserúsége nélkül. Éppolyan tárgyilagos szomorúsággal, ahogy az elébb nézett rám, amikor a bejárást kerestem. Alig egy-két mozdulatot tett, amíg bemutatkoztunk, s most, hogy visszaereszkedett a székébe, a melle hevesebben járt. – Szubjektíve rosszul? – Akaratlanul is az ő tárgyilagos modorához alkalmazkodtam ezzel a kórház szagú kérdéssel, mely egyrészt közös foglalkozásunkra figyelmeztette őt, másrészt mégiscsak egy halk,

vigasztaló ellenvetés volt. – Nem, objektíve is – felelte szárazon, s szemében felcsapott valami, ami kívülről jött, evezésben lesült fiatalembernek szólt, aki kötelességből most mindjárt vigasztalni fogja őt, az orvost, akinek az agyát nem homályosíthatja el a tuberkulotikusok optimizmusa. Egy pillanatig a haldoklókat az élőkől elválasztó gyűlölet ült köztünk, aztán felülkerekedett a házigazda és átnyújtotta a láztábláját. Szótlanul adtam vissza, s a Kalangya új antológiájáról és a jugoszláv irodalomról kezdtem beszélni... Szenteleky hallgatott, de nem olyan ellenségesen, mint elébb. – Kár – mondtam, hogy a régi fűvészkert nincs meg többé, annak a helyére építették a Déri-múzeumot. (*Debrecenben – Szerk.*) Az utolsó költő, akin ott csillog ennek a debreceni botanikus kultúrának a fénye: Tóth Árpád volt.

– Az is volt – erősítette meg váratlanul Szenteleky –, a halála előtt ő is itt élt, ugyanebben a szanatóriumban, semmivel sem tudott már foglalkozni, de a növények érdekelték. Amíg kimehetett, állandóan itt kószált a hegyeken, virágokkal megpakolva.

Engem meghatott ez a kép. Az egész újabb magyar irodalomban Tóth Árpád áll legközelebb a szívemhez. Amikor hallottam, hogy rosszul van, egy nagy tanulmányt írtam róla, ezzel akartam hódolni neki utolsó óráiban. Azután jelent meg, hogy meghalt. Szentelekyre mintha átragadt volna a meghatottságom. A nagy tudósbajos költőben, aki virágokat gyűjtve kószált a budai lankákon, mintha megszépítetten látta volna a maga állapotát...

Megnyílt a szíve; az életről beszélt; a hosszú faluról, a pénztári betegekről, az orvosi lelkiismeretről, amelyre az orvos fizet rá. Nyugodtan, pontosan és szerényen, mint aki egy bizonyítást vezet le, tulajdon halálának a bizonyítását. Szavai-ban mégis ott kísértettek az éjszakák, melyekben ágyán felülve farkasszemet nézett, férfiaságot tanult a haláltól.

Itt nem volt többé értelme a magam gyógyulásáról fecsegni. Átadtam a két Proust-könyvet és búcsúzkodtam. Ő a kapuig kísért.

A hegyoldalon reszkettek a fénytől a levelek s fölemelkedtek a villák csillogó palatetejére. Én úgy mentem haza, mint aki érzi, hogy rosszat tett s most keresi, hogy mivel is tett rosszat.

Később megtudtam, hogy Szenteleky a legnagyobb szeretettel emlékezett meg erről a látogatásról. A két Proust-könyvet hazautazásakor kaptam vissza egy levelezőlap kíséretében. Azt írja benne, hogy tündérekertté varázsolták betegsége néhány hetét. (1933)

(*Hét Nap, Vajdasági Magyar Kalendárium, Pannon Press Lapkiadó Kft. 2001*)

100 éve indult a szlavóniai akció

A perifériákon veszélyessé váló nemzetiségi mozgalmaktól sarkallva a magyar miniszterelnökség a XIX. század legvégén dolgozta ki az idegenben élő magyarság nemzeti gondozásának titkos programját. Elsőként az Egyesült Államokba kivándorolt százezrek érdekében (és távlati hazatelepülésükért) indult akció. A „faji erő” megőrzésének és gyarapításának további elkerülhetetlen célterülete lett a székely kivándorlás „végállomása”, Ó-Románia; majd Horvátország, Bukovina, végül 1909-től Bosznia-Hercegovina is.

Horvátországban az őshonos magyarság török idők óta túlélt töredéke (Kórogy, Szentlászló, Erdővég, Maradék stb.) a kiegyezés utáni migrációs hullámokkal kapott „vérátömlesztést”. Létszáma a kedvező földárak jóvoltából 1910-re már meghaladta a 100.000 főt. A horvátság a „tatárjárásként” emlegetett tömeges bevándorlásra – Budapest önelégült horvátpolitikája miatt is – igen ellenségesen reagált. A szétosztottan megtelepült „honfoglalók” integrálódása tehát a délszláv környezetben nem volt problémamentes; s az asszimiláció árnyékában csakhamar az anyaországhoz fordultak pártfogásért.

Az 1904 tavaszán elindított szlavóniai akcióban a fő hangsúly a beolvadás megfékezésére, az anyanyelvi iskoláztatás és hitélet megszervezésére került; a politikai cél pedig a délszláv szeparatista törekvések ellensúlyozása volt. A program elvi koncepcióját az ifjú *Klebensberg Kuno* jegyezte, aki csaknem egy évtizedig a kormányzat inkognitóját biztosító Julián Egyesület élén állt. Ez a „társadalmi szervezet” közgazdasági és társadalomtudományi szakértőkből állt, valamint a „végeken” szolgálatot vállaló tanítói karból. A missziós elhivatottságú Julián-tanítókra hárult az iskolaszervezés és az oktatás munkáján túl a horvát hatóságokkal való tapintatos kapcsolattartás, a kulturális élet szervezése s az egyleti adminisztrációs teendők is. A protestáns szórvány szervezését az autonóm jogállású református egyház végezte. A tanyasi cselédeknek néhány kettős kötődésű nagybirtokos, a vasúti alkalmazottaknak és városlakóknak pedig a MÁV biztosította az anyanyelvi iskoláztatás lehetőségét. A növekvő számú magyar tanintézeteket sorozatos hatósági zaklatások érték. (A több helyen forgalomba állított ingyenes iskolavonatok s egyes vasúti tisztviselők horvát utasokkal szembeni intoleráns magatartása, valamint a délszláv vasutascsemeték tucatjainak felvétele erre éppen elég okot adott.) A magyar fél politikai túlkapásai s különösen a vasúti szolgálati szabályzat megújítását célzó törvényjavaslat miatt (amely a horvát nyelvi jogokat csorbította) 1907-ben elemi erejű tiltakozáshullám robbant ki Horvátországban. A nagypolitikában gerjedt magyarellenesség céltábláivá lett kisebbségi iskolákból a horvát hatóságok tanulók százait tiltották ki mondvacsinált okokkal. (Főként a tananyag „magyaros” szellemét s a horvátok érzékenységét sértő térképeket érte kifogás.) A bírságolások mindennaposakká váltak, de iskolabezárásokra is sor került. A Julián Egyesület ebben a helyzetben egy horvát kisebbségvédelmi törvény kidolgozását indítványozta a miniszterelnökségnek, s csaknem előállt az a paradox helyzet, hogy a Szent István-i állam „uralkodó nemzete” a társnemzet horvátságtól kényszerüljön kisebbségi (!) jogokat kérni. Hogy a – végül presztízsokokból elhárított – javaslat mennyire volt indokolt, bizonyítják a szabad iskolaállítás jogának megvonására tett többszöri horvát kísérletek, az elleniskolák, a horvát telepítési tervek, a diszkriminatív új választójogi törvény vagy a közfölked használatával kapcsolatos kisebbségi sérelmek, a szaporodó magyarelles atrocitások.

A világháború időszakában így az akció homlokterébe a magyarság politikai jogainak kérdése és érdekvédelme került. A jogsegélyszolgálat megszervezésével azonban a sérelmek jó része nem volt orvosolható. Az ekkor már milliós költségvetésű akció végeredményben tehát defenzív céljait sem tudta maradéktalanul megvalósítani. Az akció önvédelmi jellegét mutatják a tizenöt év során elért eredmények: az anyanyelvi iskoláztatás intézményrendszerének kiépítése (száz elemi iskola tizenegyezer tanulóval, két tanonc- és két polgári iskola s a háború végén egy gimnáziumi tanfolyam); a kivándoroltak létalapját erősítő szórványos földparcellázások, a szlavóniai agrár-takarékpénztár s a magyar hitelszövetkezetek olcsó hiteleivel támogatva. A magyar gazdaságok felvirágoztatását szolgálták a hibridvetőmag- és fajállatadományozások, a mintagazdaságok s a termelési szakismeretek (ismeretterjesztő) átadása. A tudatformálás és a társadalmi befolyás növelésének eszköze volt a lojális, ugyanakkor jogvédő attitűddel szerkesztett képes kalendárium s a színvonalas Szlavóniai Magyar Újság, valamint az életre segített civil szerveződések (olvasó- és dalkörök, ifjúsági és polgári egyletek, az Eszéki és Zágrábi Magyar Társaskör mint a politizálás lehetséges színterei). Említésre méltó még az ösztöndíjakció, amellyel a politikai vezető szerepre szánt értelmiség és a szakmunkások hiányát igyekeztek pótolni.

Mindez mégis legfeljebb a nemzeti identitás megőrzéséhez lehetett elegendő. A fejlődés – a magyar kisebbség politikai nagykorúsodása – Budapest hathatós támogatása ellenére is kérdéses maradt. A Zágrábban sokszor lekicsinyelt autonómia ugyanis a szórványmagyarsággal szemben szabad kezűt biztosított a horvát hatóságoknak. *Tisza István* miniszterelnök ugyan egyik átiratában a magyar-horvát „jó viszony” fenntartását a horvátországi magyarság jogainak érvényesülésétől tette függővé, a háború végjátékában azonban a hor-

vátság már nem a kiegyezési dokumentum többször zárójelbe tett paragrafusában, hanem a győztesekhez csapódás reményét kínáló jugoszláv együttműködésben látta a jövő biztosítékát. Így a hatalomváltás után magától értetődő természetességgel fosztotta meg a szlavóniai magyarságot – amelyet mindig is a magyar expanzió támadó ékjének tekintett – a szlavóniai akcióban kivívott azon lehetőségektől, amelyek a kisebbségi léthelyzetben a fizikai megmaradás garanciáit jelenthették volna. Mint ismeretes, a Dráva túloldalán rekedt magyarság ezután gyors sorvadásnak indult; még épen maradt szigeteit a napjainkban lezajlott jugoszláv testvérháború morzsolta fel. Majdhogynem végérvényesen. A példás körültekintéssel és mértéktartással megvalósuló akció a horvátországi magyarság sorsának rövid, ám jelentőségteljes korszaka, egyúttal szerves része a Duna-völgyi magyar szállásterület egészére tekintő nemzetpolitikai koncepció keletkezéstörténetének. Az anyanemzet/kormányzat emberöltőnyi ideig tartó felelősségvállalása és (kissé paternalista) gondoskodása hatékonyan szolgálta a természetes és erőszakos asszimilációtól fenyegetett nemzettöredékek öntudatra ébresztését, s egy távlatos, de inkább önvédelmi karakterű nemzetpolitika kereteibe integrálását. (S nem – *Jászi Oszkár* kárhoztató szavaival – a pénzpocsékoló renegátszerzést.)

E visszapillantással öröklött kételyeink oszladoznak, mert megállapítható, hogy Budapest nemzetiségi és szomszédságpolitikáját a homogén állam, nemzetállam megteremté-

Magyarok a Muravidéken

A magyar-szlovén határhoz közeledve átállítom az autórádiót a muravidéki magyar rádió adására. A lendvai központú csatorna legnagyobb vonzereje, hogy a zenei kínálatának nyolcvan százaléka magyar számokból áll.

Lassan megérkezem Lendvára. Impozáns látványt nyújt a vár, amely otthont ad a helyi önkormányzat által fenntartott Galéria Múzeumnak. A vármúzeumban öt állandó kiállítás látható, az időszakos tárlatok pedig havonta váltják egymást. – Évente 52 millió tolarba kerül a múzeum fenntartása – a szlovén fizetőeszköz nagyjából egy árfolyamon mozog a forinttal –, de ehhez csak 35 milliót tud adni a lendvai önkormányzat, a többi nekünk kell innen-onnan, különböző pályázatok segítségével megszerezni – mondja Gericz Ferenc, a vármúzeum igazgatója. – Úgy tűnik azonban, hogy hamarosan megszűnik az állandó bizonytalanság, hosszú tárgyalássorozat eredményeképpen a szlovén kulturális tárca hajlandó átvenni a Galéria Múzeum működtetését. Szlovénia északkeleti csücskében 28 településen élnek magyarok, az arányuk falvan-

sének készítésein túl bizonyos megcsonkulási félelmek és önvédelmi reflexek motiválták. A hazai nemzetiségekkel szembeni meddő erőszakosságokhoz képest a belső erőgyarapítását szem előtt tartó külhoni magyarságmentő akciók egy nemzetpolitikai szemléletváltás kezdetét jelentik a XIX-XX. század fordulóján. A Széll Kálmán, Darányi Ignác, Tisza István és a „mindenes” Klebelsberg Kuno nevével fémjelzett koncepció – a magyarosítás kudarcát belátva – a perifériákon gyorsan pusztuló magyarság hazatelepítését, illetve a délszláv régió szórványainak tömbösítését és nyelvhatárhoz kapcsolását tűzte ki célul. A miniszterelnökséghez kötődő politikusi és szakértői kör e stratégiai elképzelések megvalósítása érdekében kiérlelt egy évtizedekre szóló s a mindennapi élet megannyi részletével számot vető intézkedési tervet, s vállalni tudta a gyötrelmes elvi viták, politikai szembesítések, milliós kiadások minden terhére. A program megvalósítása közben pedig minden önmérséklet és politikai tapintat ellenére konfrontálódni kényszerült belső és külső riválisaival, az ellenérdekelt népekkel és hatalmakkal (esetenként kompromittálón túlbuzgó barátokkal is). A történelem azonban nem adott elegendő haladéket a megkésett nemzetvédelmi program kibontakoztatására. Klebelsbergnek jutott osztályrészül, hogy a nemzetépítést egy szétdarabolt ország romjain sikerrel újramegdje. Lejtmenetben – Trianon után...

(Makkai Béla írása, Magyar Nemzet, 2004. júl. 19.)

ként változó. A muravidéki magyarság központja a közel ötezer lakosú kisváros, Lendva – régi nevén Alsólendva –, ahol negyven százalék a magyarok aránya. A településen szinte mindenki beszél, de legalábbis érti a másik nemzetiség nyelvét. Szlovéniában a legutóbbi népszámlálási adatok szerint már csak 6300 magyar ajkú lakos él. Tíz évvel ezelőtt még 8500-an vallották magukat magyarnak a Mura mentén, ez 26 százalékos csökkenést jelen egyetlen évtized alatt. Tomka György, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Közösség elnöke szerint ebből az adatból nem szabad messzemenő következtetéseket levonni.

– Hibás volt a népszámláláskor használt módszer, engem például nem is talált meg a kérdezőbiztos – mondja Tomka György. – Valójában még mindig több mint tízezeren élünk a Muravidéken. Szlovéniában a magyar nemzeti szimbólumok használata nem jelent problémát. Március 15-én például gond nélkül fellobogóztatják Lendvát, és bármilyen rendezvényen eljátszhatják a magyar himnuszt. A tízezres muravidéki magyarságnak egy önállóan választott parlamenti képviselője van a 90 fős szlovén országgyűlésben.

Lendva központjában jól megfér egymás mellett néhány méter távolságban Szent István királynak és Slomsek püspöknek, a szlovén történelem kiemelkedő alakjának szobra. A szlovén állam számos gesztust tesz a muravidéki magyarságnak. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány példa a hamarosan kezdődő, illetve befejeződő lendvai beruházásokról. Néhány hónapon belül felújított épületbe költözik a Muravidéki Magyar Rádió és Televízió stábjá, augusztusra megtörténhet a Makovecz-féle művelődési ház átadása, májusban pedig indul egy 1,8 milliárd forintos iskolaépítés, amelynek eredményeképpen új otthont kap a lendvai két nyelvű középiskola.

– Nehéz eldönteni, hogy kirakatpolitikáról van-e szó, vagy a nemzeti kisebbségek iránti őszinte aggodás jelzi, hogy a szlovén állam több milliárd tolarért költ a muravidéki magyarságra – mondja Végi József, a muravidéki magyar rádió főszerkesztője. – Nemcsak a nemzetiségi intézmények megteremtéséhez, de a folyamatos működtetésükhöz is jelentős állami támogatást kapunk.

A főszerkesztő felvetése alapkérdésnek számít: a szlovén alkotmány szerint ugyanis az országban csupán két úgynevezett őshonos nemzeti kisebbség él, a magyar és az olasz. A kétmillió Szlovéniában ez tízezer magyar ajkú és mintegy háromezer olasz nemzetiségű állampolgárt jelent. Ehhez képest becslések szerint legalább 200 ezer szláv ajkú nemzetiségi – főként horvát, szerb, bosnyák – él Szlovéniában, ám őket nem őshonosnak, hanem betelepülőknek tartják, ezért nemzetiségként semmilyen állami támogatást sem kaphatnak.

– A szlovén kormány a két „kiválasztott nemzetiség” felkarolásával demonstrálni tudja az Európai Uniónak, hogy nálunk nincsenek etnikai problémák – mondja Végi József. – Egy felvidéki újságíró kollégám nemrég a szlovéniai magyarság helyzetéről szólva azt mondta: könnyű nekünk, bezzeg, ha félmillióan lennénk, nem lenne ilyen barátságos hozzánk a szlovén kormány. Az biztos, hogy védettebbek vagyunk a többi határon túli magyar kisebbséghez képest.

A Muravidéki Magyar Rádió (MMR) 1958-ban kezdte meg adását. Akkor heti tíz percet sugározhatott. Ma napi 13 óra 15 percet szól a magyar nyelvű adó. A szlovén tévében hente négyszer adnak félórás magyar műsort. A lendvai magyar rádióknak és tévének 25 munkatársa van, a nemzetiségi média működtetése évi 200 millió tolarjába kerül a szlovén közszolgálati intézménynek.

– Az idén készül majd egy felmérés a hallgatottságunkról, de a visszajelzésekből azt már tudjuk, hogy a középhullámú adásunknak Magyarországon is sok hallgatója van – mondja Végi József.

– A betelefonálók azért szeretik az MMR-t, mert közvetlennek, családiasnak tartják.

A szlovéniai magyarok szinte kivétel nélkül a Muravidéki Magyar Rádiót hallgatják, pedig Lendván és környékén harminc URH-adó is fogható. A helyi kábeltévén hét-hét magyar, valamint szlovén nyelvű csatorna látható, de a lendvaiak mostanában inkább a magyar kereskedelmi adókat nézik. – A szlovén kereskedelmi tévék eddig nem indítottak valóságshow-kat, úgy tűnik azonban, hogy ez a műfaj az itt élőket is érdekli. Nemcsak a magyarok, de a magyarul értő szlovének is tisztában vannak azzal, mit csinált legutóbb Pandora, vagy van-e új barátnője Majkának – mondja Végi József.

– Ráadásul Lendván árulnak magyar bulvárlapokat, sztármagazinokat, így a határ innenső oldalán is napra pontosan követni lehet a magyarországi valóságshow-k fejleményeit. Az MMR az idén szeptemberben költözik a város központjába egy frissen felújított épületbe. A korszerű technika beszerelésével együtt a beruházás 450 millió tolarba került, amelyet fele-fele arányban a szlovén kormány és a közszolgálati médium teremtett elő.

A muravidéki magyarok legfontosabb problémái nem nemzetiségi jellegűek. A terület ma is Szlovénia legelmaradottabb térségének számít, Lendván és környékén az országos átlagnál jóval magasabb, közel húszszázalékos a munkanélküliség. Az itt élők átlagkeresete – havi bruttó 150-160 ezer tolar – is jelentősen elmarad a nagyvárosokban jellemző 220-230 ezer tolaros fizetésektől. A három évvel ezelőtt átadott szlovén-magyar vasútvonal nem sokat lendített a környék gazdaságán, mivel a vasúttól délre fekvő lendvai térséget nem tudta bekapcsolni a Budapest-Ljubljana tengelybe.

– A valódi segítséget az Alsólendva és a határ magyar oldalán fekvő Lenti közötti egykori vasút felélesztése jelentené – mondja Tomka György.

– A száztíz éves vasút a múlt század közepéig Zalaegerszeget és a horvátországi Csáktornyát kötötte össze, ám a második világháború után a magyar-jugoszláv határon átnyúló 7,5 kilométeres szakasz elsorvadt. Ha a régi nyomvonalon ismét járhatna a vonat, három országot fűzhetne össze.

A Lendva-Lenti vasút újjáépítésének hatástanulmánya szerint a beruházás 570 millió forintba kerülne. Erre egyelőre egyik oldalon sincs pénz. Úgy tűnik viszont, hogy nem lesz akadálya a csaknem tíz évvel ezelőtt elkezdett lendvai művelődési ház idei befejezésének.

A Makovecz Imre által tervezett létesítményt 1995-ben kezdték építeni, és eddig 1,1 milliárd tolarért költöttek rá. A pénz nagy részét a szlovén kormány és a lendvai önkormányzat adta, a magyar állam 130 millió forinttal járul hozzá a beruházáshoz. Az építkezés azonban több évre teljesen leállt, az előre kalkulált pénz ugyanis elfogyott.

– Hosszú tárgyalássorozat után a közelmúltban végre sikerült megállapodni a folytatásról: a magyar kormány és a lendvai önkormányzat száz-százmillió, míg a szlovén kormány kétszázmillió tolát ad az építkezés befejezésére – mondja Tomka György. – A munkások újra felvonultak, az idén augusztusra el is készülhet az új művelődési ház. Már az új intézmény működtetéséről is megszületett az egyezés: a költségek felét a város önkormányzata, másik felét a szlovéniai magyar szervezetek állják majd, igaz, mi állami támogatást kapunk ehhez.

Mire felavatják az új lendvai művelődési házat, már el is kezdődhet egy másik nagyberuházás. A szlovén kormány hétmillió eurót – mintegy 1,8 milliárd forintot – fordít az új lendvai középiskola és a hozzá tartozó sportszarnok megépítésére.

A muravidéki magyarságnak nincs önálló magyar nyelvű oktatási intézménye, az óvodák és általános iskolák többsége azonban kétnyelvűként működik, csakúgy, mint a Lendvai Kétnyelvű Középiskola.

– Évtizedekig komoly gondot okozott, hogy középokon nem lehetett magyar nyelven tanulni – mondja Füle Tibor, a kétnyelvű középiskola igazgatója. – A régi Jugoszláviában a muravidéki magyarok a több száz kilométerre lévő Vajdaságba jártak magyar középiskolákba. Aztán a szülők belefáradtak a nagy távolságba, és egyre többen írták a gyerekeiket környékbeli szlovén középiskolákba. Az utolsó pillanatban jött 1980-ban az a törvénymódosítás, amely szerint a nemzetiségi területeken a szlovén mellett a kisebbségi nyelv oktatása is kötelező.

A lendvai intézményben ma már gimnáziumi és szakközépiskolai oktatás, valamint szakképzés is folyik, jelenleg 18 osztályban 279-en tanulnak. A diákok 60 százaléka szlovén, kétötöde pedig magyar származású, ám mindannyian beszél a másik nemzetiség nyelvét is. A negyvenegy fős tanári karnak csupán egyetlen olyan tagja van, aki nem beszél magyarul.

– Nálunk a két nyelv egyenrangú, a tanítás szlovén és magyar nyelven is folyik – szögezi le Füle Tibor. – Egyedül a magyar nyelv és irodalom tanításában teszünk különbséget: a szlovén nemzetiségűek és a magyar diákok ezt a tantárgyat külön csoportokban tanulják.

A kétnyelvű középiskola fenntartója a szlovén Oktatási Minisztérium, így az új épületegyüttes megépítése is túlnyomórészt állami forrásokból valósul meg. A tervek szerint 2006 tavaszára felépül a 24 tantermes iskolaépület, valamint az 1600 négyzetméteres sportszarnok. Az átköltözés után megüresedő jelenlegi iskolaépület hasznosításáról folynak az egyeztetések az oktatási tárccal.

Füle Tibor azt mondja: előbb felsőfokú szakképzést, majd diplomát adó felsőfokú képzést szeretnének indítani Lendván. Már meg is kezdődtek a tárgyalások a három szomszédos ország egy-egy felsőoktatási intézményével – a grazi és a veszprémi egyetemmel, a varasdi főiskolával –, valamint a maribori egyetemmel. A jelenlegi elképzelések szerint néhány éven belül vegyészmérnöki, környezetvédelmi mérnöki és informatikai felsőfokú képzésnek adna otthont a határ menti város.

Bár a lendvai középiskolában érettségiző fiatalok csaknem száz százaléka továbbtanul, közülük évfolyamonként csupán néhány diák jelentkezik magyar felsőoktatási intézményekbe. Füle Tibor szerint a végzőseiknek nincs sok esélyük arra, hogy magyarországi társaikkal felvegyék a versenyt a szigorú felvételi vizsgákon, ám eddig legalább számíthattak azokra az állami ösztöndíjakra, amelyek segítségével mégis bejuthattak a magyar egyetemekre.

– Ez az ösztöndíjrendszer azonban az európai uniós csatlakozás miatt most megszűnik, amit azonnal érzünk is: az idén érettségiző diákjaink közül várhatóan senki sem tanul tovább Magyarországon – teszi hozzá az igazgató.

Megkerestük Zilahi Lászlót, a magyar Oktatási Minisztérium határon túli magyarok főosztályának vezetőjét, aki megerősítette a lendvai iskolaigazgató szavait: a következő félévben nem lesz állami ösztöndíj a muravidéki magyarok számára, ők ugyanis – velünk együtt – az Európai Unió polgáiraivá válnak, ahol azonban etnikai alapon nem adható ösztöndíj egyetlen diáknak sem.

– Pedig ez nagyon fontos lenne, nekünk ugyanis nincsenek magyar nyelvű felsőoktatási intézményeink, mint a szlovákiai vagy az erdélyi magyaroknak – mondja Tomka György. – Ha a fiataljaink kizárólag Mariborba vagy Ljubljanába járnak majd egyetemre, egyre kevesebben fognak visszatérni a Muravidékre, pedig a megmaradásunkhoz mindenkire szükség van.

A szlovéniai magyarság jövőjének legnagyobb problémája éppen az alacsony létszámból adódik. A Muravidéken egyre nő a vegyes házasságok száma, a hivatalos statisztikák szerint vészes méreteket öltött a magyar ajkú lakosság fogyása.

– Egyre több fiatalból hiányzik a magyar identitás tudata – mondja Végi József. – Elkeseredett harcot vívunk a muravidéki magyarság megmaradásáért, a magyar nyelv és a kultúra ápolásáért. Megpróbálunk minden korosztályt elérni, óvodásoknak és kisiskolásoknak is sugárzunk műsorokat, hogy rászoktassuk őket a rádióhallgatásra, ezen keresztül pedig a magyar nyelv használatára. Olyan kevesen vagyunk, hogy minden egyes ember számít.

Cseri Péter (Népszabadság, 2004. április 3.)

Szabadka, a kincses Bácska fővárosa

*Báts-Bodrog Vármegye vagy on utóljára,
Hol mehetsz Baja, Báts, Zombor Szabadkára.*

Palánkra, Futakra s a híres Zentára,

Tovább ne menj: itt van e résznek határa.

Losontzi Mányoki István: Hármás Kis Tükör, Pozsony, 1773.

Nagy-Magyarország legdúsabban termő vidékének, a kincses Bácskának fővárosa Szabadka. Nem volt hivatalos megyei székhely, mert Bács-Bodrog vármegye önkormányzata Zomborban székel. De a köztudatban a Bácska fogalma ma is a Szabadka névvel kapcsolódik össze. Mintegy 90.000 lakosával Budapest és Szeged után az ország harmadik legnagyobb törvényhatósági jogú városa volt.

Nagy kiterjedésű birtokterülete felért egy kisebb vármegyével. Három oldalról szőlők veszik körül, ezeket a hozzá vezető utakról bajai, buckai, halasi, majsai és szegedi szőlőknek hívják.

A város fő forrása a csaknem 180.000 hold termőföldön folytatott mezőgazdaság volt. Rengeteg szántóföld terült el a határban. A jómódú lakosság, még az értelmi és ipari foglalkozású rész is, vagyont földbirtokba fektette. A zsíros fekete föld hozamából gyűltek a családi vagyonok. A föld volt a legnagyobb büszkeség forrása is. Szabadkán, ahogy mondani szokás, „láncsal mérnek az embert”, – Bácskában tudniillik a „lánc” volt a termőföld népszerű mértékegysége.

A dolyfős gazdák nem sokba vették, akinek kevés vagy semmi földje nem volt. Az őstermelés legfontosabb terményei a kenyérmagvak. A termés átlaga egy mázsa szem és a másfél mázsa szalma. A város közlegelői kitesznek húszezer holdat, írja egy beszámoló a század elején, így az állattenyésztésnek tág tere nyílt. A világhírű bácskai szarvasmarhából kivitelre is sok maradt, és Szabadka volt a régi világban a délvidéki lókereskedelem legfőbb piaca. Európa minden hadserege itt szerezte be loállományának tetemes részét. Évente több mint 100.000 hektó bort termelt a szabadkai föld vagy 8000 hold szőlőterületen. Az itt termő gyümölcsök közül a szercsika alma, a gazdasági növények közül a komló volt a legfontosabb kiviteli cikk.

Az ipar és kereskedelem fejlődésének a vasútvonalak kiépítése adott lendületet. Szabadka már a békevilágban jelentős vasúti gócpont volt. A Budapestről Konstantinápolyba vezető főútvonalon kívül Szegeden át Nagyváradra, Zomboron át Eszékre, Zentán át a Tiszaparton végig Títelre, Baján és Bátaszéken át a Dunántúlra vezettek fontos útvonalak.

Szabadka történelme a tatárdúlás után kezdődik, mint szabad jobbágytelepülést említi egy 1391-ből való oklevél.

A Szabadka név tisztán magyar eredetű, 1391-től a török hó-

doltságon át 1743-ig az okiratok e néven említik, Szegeden 1580-ban egy „szabadkai utca” is volt.

A Szabadka névből a helység első lakosaira következtethetünk – írja Iványi István nagy monográfiájában. Szabadka neve szerinte olyan helységet jelent, ahol szabadosok, azaz szabadalmazott jobbágyok laktak. A Szabadka név egyértelmű a Szabadhely, Szabadszállás helységek nevével.

Szerémi György az egykorú nagy történetíró, Szapolyai János udvari papja a várost „arx Zabattka”-nak írja; a kortárs Verancsics Antal szintén csak Szabadkát ismer, és nem Suboticát, ahogyan rá ellenségeink szeretik ezt történelmekönyveikben terjeszteni. Magyarországnak 1553-ból származó térképén Zabotka. Bécsben a híres Ambrasi gyűjteményben őriznek egy kicsi porcelánra festett térképet 1566-ból, ezen is hasonló a város neve, de Krekwitz térképén is (1685).

Mint említettük, Szabadkával egy 1391-ben írott oklevélben találkozunk először, ez első határozott adatunk. Ebben az évben Losonczy István, Bodrog vármegye főispánja Bodrog mellett (prope villam Bodrug) gyűlést tartott, s a vármegyében elszaporodott sok tolvaj, rabló, orgazda és egyéb gonosztevők fölött ítéletet hozott. Az oklevélben említett helységek nevei mind magyar hangzásúak, a gonosztevők hosszú jegyzékében van egy magyar: furem Agustinum (talán Augustinum helyett) dictum de Zobotka, azaz egy Ágoston nevű tolvaj Szabadkáról. Második említése sem valami kellemes körülmények között történik. Egy Madarason 1429-ben kelt okmány említi, amely a szabadkai királyi lakosok között egyrészt (inter hospites et incolas regales de Zobotka), és a vastoroki jobbágyok között másrészt elkövetett kölcsönös erőszakoskodásokról, úgymint: tolvajlás, marhaelhajtás, verekedés, sebezés, felakasztás (suspensio) s egyéb károsításokról szól. Vastorok egy pusztahely volt, később nyoma veszett.

A következő évszázadban a Hunyadi-család birtoka volt, amíg Mátyás király el nem ajándékozta Pongrácz Mihály erdélyi vajdának. Később enyingi Török Imre és fia, Bálint birtokába jutott a város. A török hódoltság alatt pedig a szegedi szandzsák egyik főhelye lett. A török kiűzése után az elpusztult, kifosztott területre visszatért magyar és szerb lakosság a Dalmáciából ferences barátok vezetésével érkezett 5000 bunyevác telepessel szaporodott meg. A kuruc-labanc idők hullámai, viharai is elérték Szabadkát. A békés idők visszatérével a város császári oltalom alá helyezte magát. Mária Terézia 1743-ban kamarai mezővárossá, 1779-ben pedig szabad királyi várossá tette meg Szabadkát. Ettől fogva a város magyar, bunyevác és szerb nyelven beszélő lakossága békés egyetértésben élt, dolgozott és gyarapodott. A XIX. század elején beköszöntött reformkorszak fejlődésé-

ben ugyanúgy részt vett Szabadka népe, mint ahogy a negyvennyolcas mozgalmakból és a szabadságharc véráldozataiból is kivette a maga részét. A Bach-korszakban a szerb vajdasághoz csatolták Szabadkát, majd a temesvári királyi helyhatóság fennhatósága alá helyezték. Az 1850-es években épült fel színháza, amely Latabár Endre igazgatósága alatt magyar történelmi darabbal kezdte működését, és csaknem 70 éven át biztos és meleg hajléka maradt vidéki színházunknak.

A művelődés terén egyébként is lépést tartott a város a fejlődéssel. A magyaron kívül a nemzetiségi népoktatás ügyét is rendszeresen szolgálták a községi iskolák. Főgimnáziumában neves tanárok vezetése alatt szerezte meg tudásának alapját a város nagy szülőtte, Kosztolányi Dezső, s egy másik kiváló írónk, Csáth Géza (Brenner József), aki unokatestvére volt.

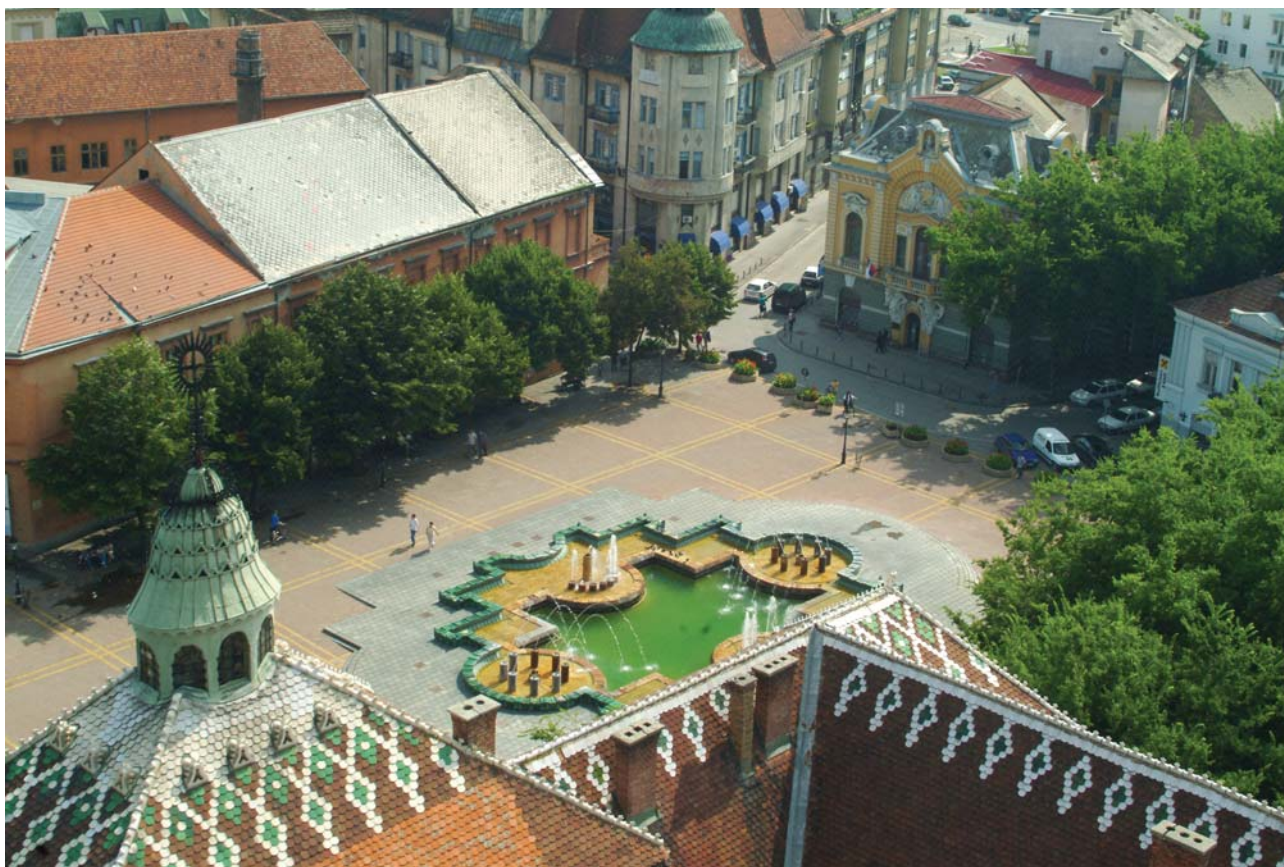
Századunk első évtizedében teljes erővel megindult az építő- és szépítőmunka Szabadkán. Új palotát kapott a gimnázium és még több iskola, a törvényszék, a vasúti üzemvezetőség, a pénzügyigazgatóság, szép palotasor épült a főutcán, renoválták Mária Terézia barokk modorban épült főtemplomát,

és a ferencesek régi templomát. 1912-ben felavatták a magyar stílusú városházát, kertesítették az előtte elterülő volt piacteret.

„Szabadka szépet álmódott. Mint az Ezeregyjé meséinek szerencsés királya” – írja Lányi Géza Viktor: Városházavátás. Szabadka városháza felavatásának ünnepére című írásában, majd így folytatja: „kinek szolgálatkész óriások lesik óhaját: egy este lefeküdt és reggelre kelve kitekintett az ablakon és – uramfia! – ott látott egy tündérszép, kacsalábon forgó palotát, égbeszökő tornyával, száz szobájával, kilencvenkilenc ablakával...”

Szabadkának, a szabadkai életnek megvolt a békebeli időkben a maga különleges hangulata. Országos hírnévnek örvendett, mint kedélyes mulató város. A helybeli és környéki gavallérok sokszor napokig tartó ivászatokat rendeztek az Aranybárány fogadóban, cigánybanda mellett...

Azt mondják, csak az emlékeinkben van magyar élet Szabadkán. A szerbek még ezeket az emlékeket is szeretnék összetörni, de a lelkekhez az erőszak nem tud hozzáférni. S a magyar lelkek a feltámadásig megőrzik a drága emlékeket. *Bálint István János (Szövetség c. folyóirat, 2003. október 31.)*

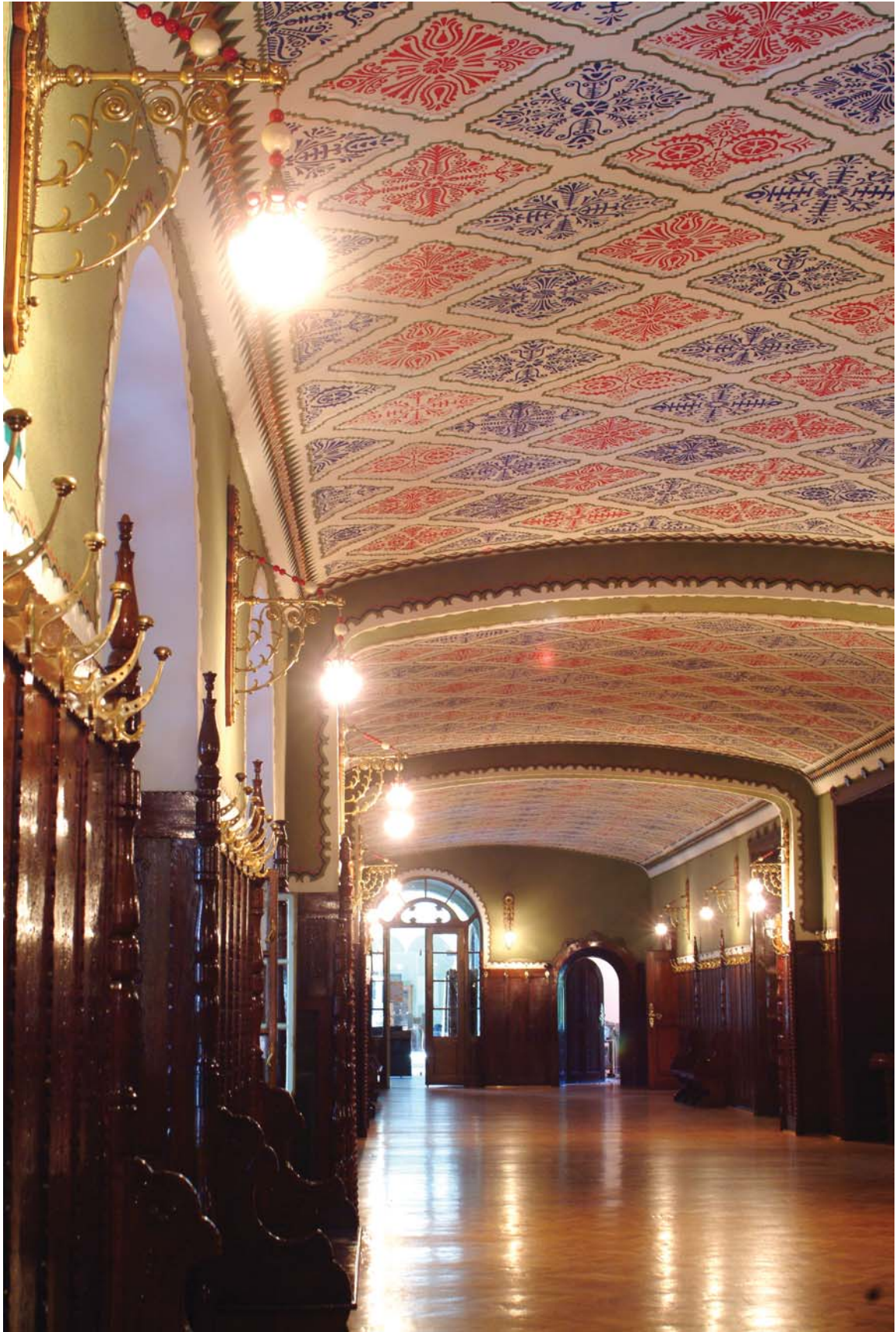

Kilátás a szabadkai városházáról

SZABADKA – a dél-magyar szecesszió otthona

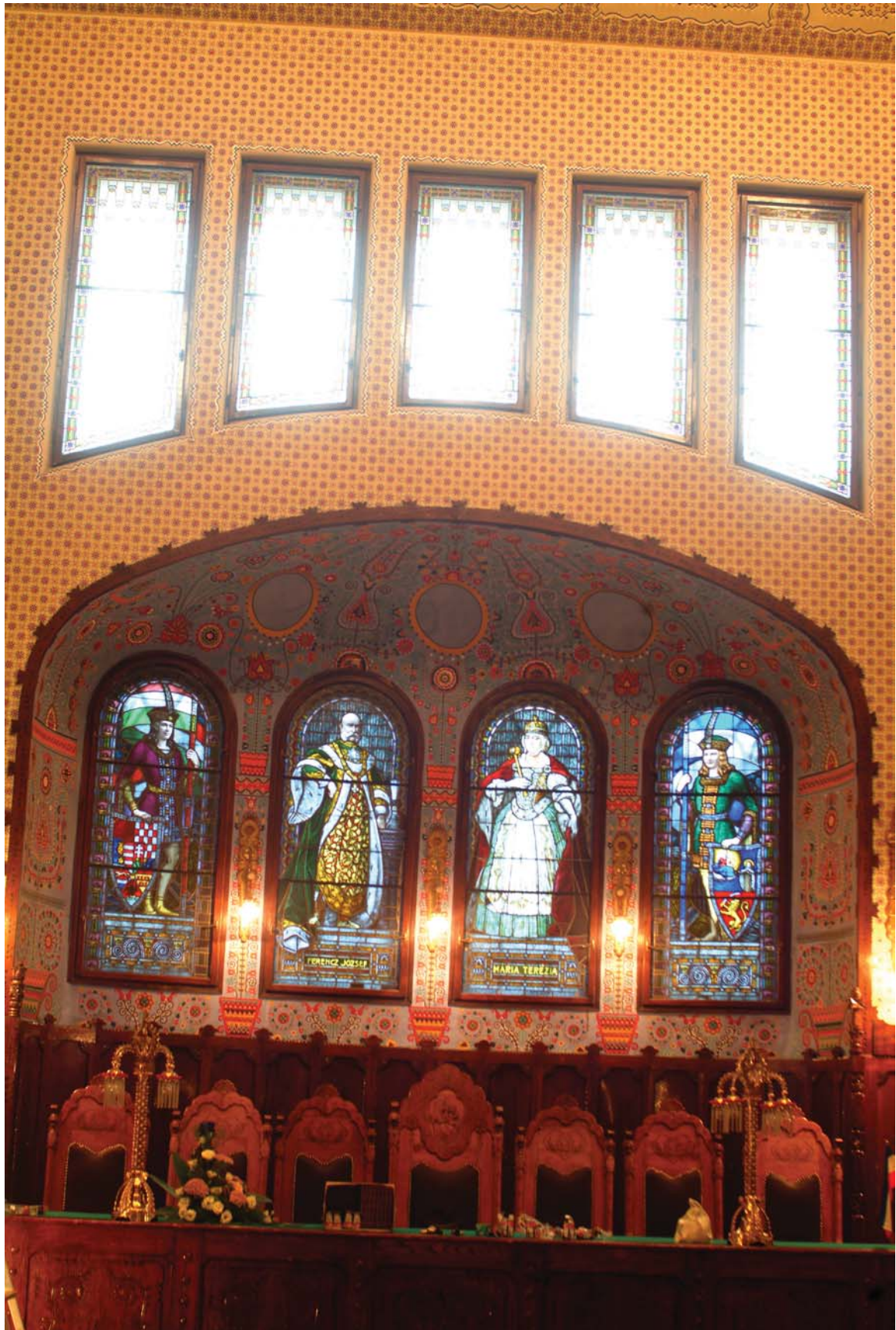
A városháza pompás épülete

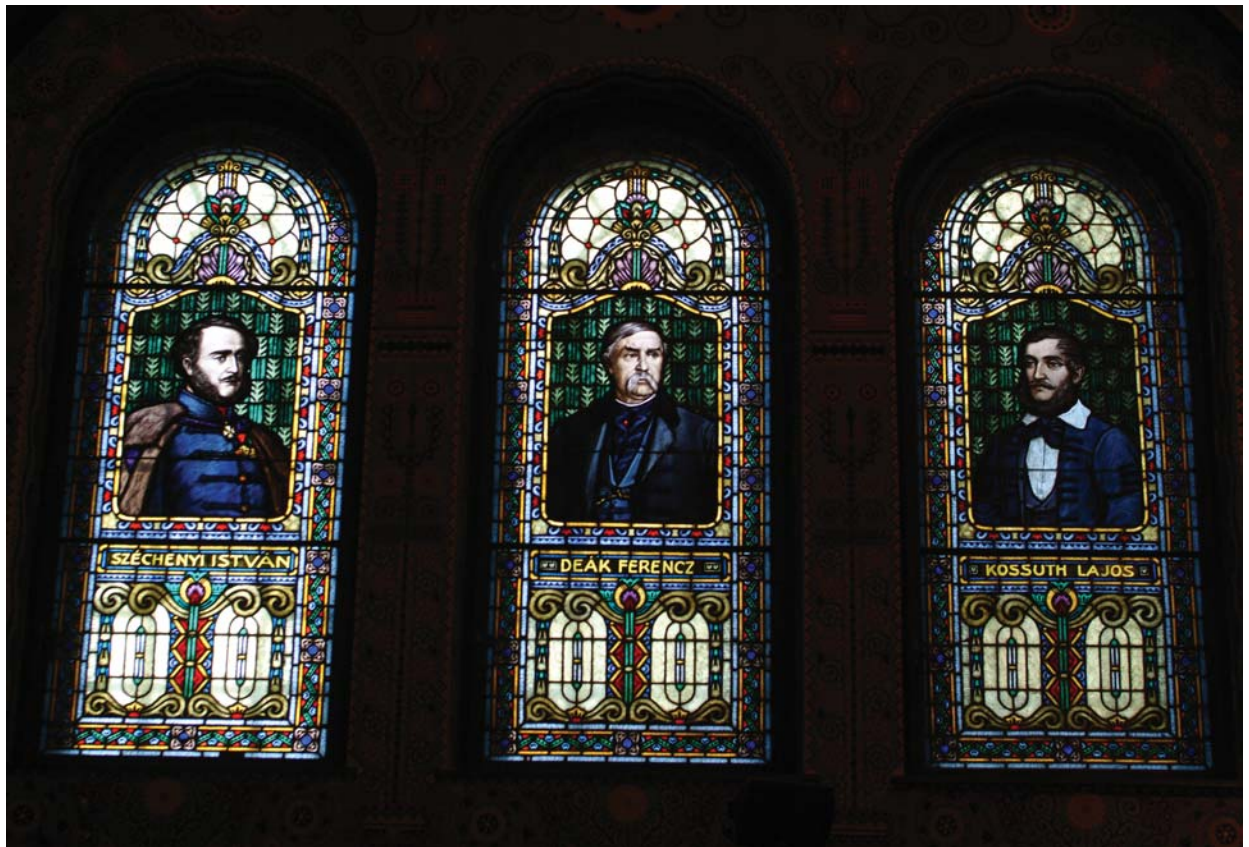
Pompa bent: a folyosó

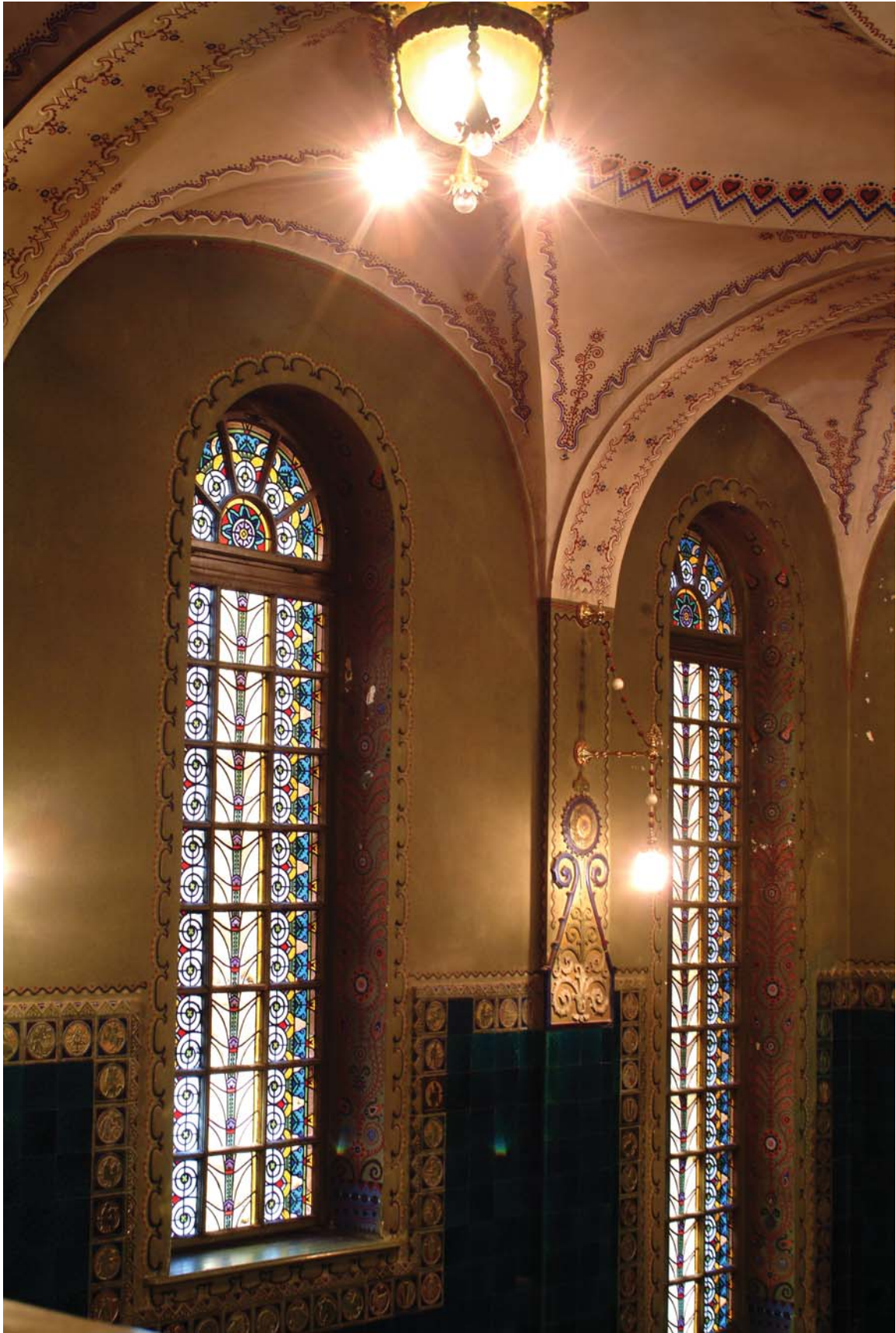

Részlet egy gazdagságban alkotó világból

A városháza díszterme

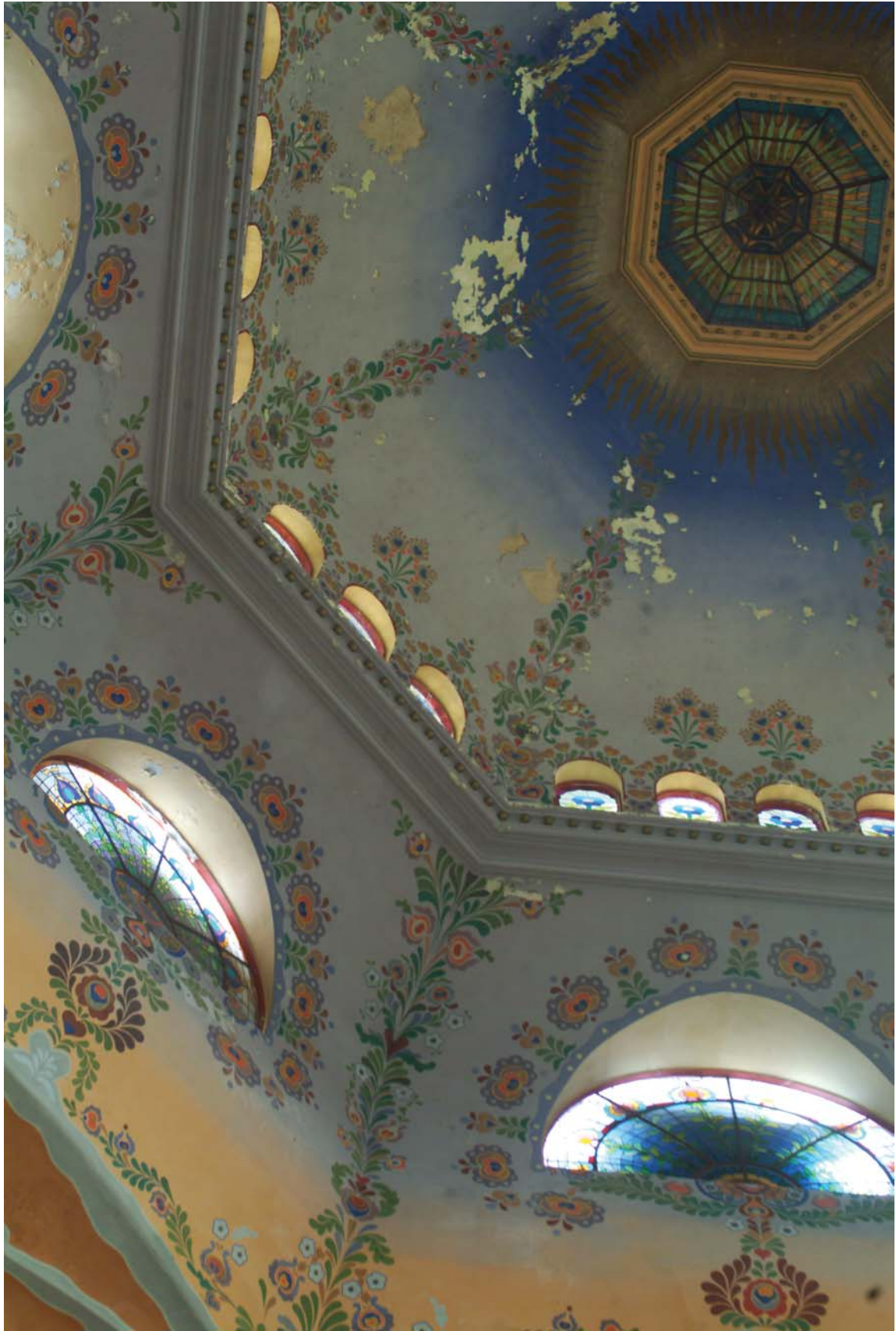
A lépcsőház

A városháza múzeuma

A ferencesek temploma

A szabadkai zsinagóga

A gazdagság művészete

A magyar gimnázium – az építészet remeke

Szecesszió a sétáló utcában

A szabadkai könyvtár

A Palicsi-tó békebeli világa

A palicsi Lujza-villa épülete

A palicsi víztorony épületszárnya

Megbélyegezve

Hatvan éve történt: magyarirtás a Délvidéken

Ezerkilencszáznegyvenöt eleje. Hideg téli nap, térdig érő hó, mínusz 20 fok alatti hőmérséklet. Reggel kilenc óra. Édesanyám fűtenivalót hoz be az udvarból. A bátyám eteti a lovakat, a nővérem pedig vigyáz ránk.

Egyszer csak kinyílik az ajtó, beront egy fiatal szerb gyerek puskával a kezében, és rákiabál édesanyámra, hogy azonnal hagyjuk el a házat, különben megöl mindannyiunkat. Édesanyám, akitől már elvették a férjét, édesapámat, csak annyit mondott „öljétek meg engem is, de a házamat nem hagyom el”. Az első percben talán nem is értette meg, milyen véresen komoly a helyzet, csak amikor a fiú, aki partizánnak nevezte magát, a mellének szegezte a puskát, és löni akart. Akkor a bátyám és a nővérem elkezdett sírni és ordítani, hogy „anya, menjünk”. Akkor ébredt rá a fájdalomban és gyászban megtört fiatal édesanyám, hogy nem az ő élete a fontos, hanem a miénk, a négy árva gyereké.

A bátyám gyorsan befogta a lovakat, anyám ennivalót és ruhákat pakolt a kocsira, felöltözködni már nem volt idő, mert a partizán ordított, hogy eltelt a megengedett öt perc.

Édesanyám felpakolt a kocsira, betakart minket, elindultunk. Nem tudtuk, hova megyünk, mi lesz velünk. A házából, utcákból egyre többen jöttek megrémült magyarok, csomaggal a kezükben. Öregek, nők és gyerekek. Életképes férfiak már kevesen voltak, mert őket negyvennégy őszén kivégezték.

Két sarok után megállították a kocsinkat, minket lezavartak, a kocsit pedig elhajtották. Ott maradtunk meleg ruha és ennivaló nélkül.

A piacra terelték az embereket. Ott álltak a hidegben, a gyerekek sírtak, a járókelők pedig köpködték őket. Mindenkitől elszedtek mindent, mondván: nektek erre már nem lesz szükségetek. Meg hogy a Tiszába veletek.

Délután négy óra. Megjelenik egy tiszt, valamit mond a partizánoknak, akik megindítják a megdermedt magyarokat gyalogosan Járek felé. Aki nem tudott menni, azt puskatussal verték. Az első áldozat egy kisbaba volt, aki megfagyott édesanyja karján. Ugyanis csak néhány kisgyermekes családot raktak fel a tehervagonba, amelynek nem volt teteje. Azt már nem nézték, hogy a testvérek, rokonok együtt vannak-e.

Az elcsigázott csurogi magyarok menete áthaladt Zsablyán. Az ottani magyarok, látván a kékre fagyott arcokat, pokrócokat, kabátokat dobáltak az embereknek, hogy ne fázzanak, nem gondolván arra, hogy egy hét múlva ugyanez a sors vár rájuk.

Éjfél felé ért az átfagyott magyar menet Járekre. Ez a település német falu volt eredetileg, de addigra elhajtották a helybélieket.

Egymást keresték a családok: kit hol helyeztek el, él-e, vagy megfagyott az úton. Nagyon sok öregnek és gyereknek megfagyott a lába a térdig érő hóban. Hús-huszonöt embert tereltek be egy szobába, amelyben tetűtől hemzseggő szalma volt leterítve.

Egy hét után megérkeztek a kiűzött zsablyai, majd tavasszal a mozsorai magyarok is.

Még az év tavaszán ledöntötték a csurogi katolikus templomot, a temetőt pedig felszántották, és ma oda hordják a városi szemetet. Fájdalmas, hogy testvéreink, nagyszüleink hantjára, akik meghaltak a háború előtt, nem vihetünk virágot. A község és a társadalom szégyene, hogy ez ellen nem tesz semmit. A Zsablyáról érkezett magyarok elmondták később Járeken, hogy Csurogon a magyar házakat addigra már kifosztották. Amiért addig dolgoztak, az mind a szerbeké lett. Mi ez, ha nem etnikai tisztogatás vagy magyar holokauszt?

Kegyetlen sors várt a tábor lakóira. A megalázás után jött a kínzás, az éheztetés. Kukoricát daráltak csutkástul, mint az állatoknak, azt etették velünk só nélkül, mondván, hogy ha mindennap meghal legalább száz ember, akkor jobb lesz a sorsunk. Ami a halálózást illeti, az így is lett: nagyon sokan elpusztultak, csecsemők, fiatalok, öregek.

A szoptató anyáknak nem volt tejük, hisz ők sem ettek, de a nagyobb gyermekeken is csak a bőr tartotta össze a csontot. Beleértve engem is.

Aki még épkezéskor ember volt közöttünk, azt elvitték munkaszolgálatra. Onnan is kevesen jöttek vissza.

A halottakat koporsó nélkül beledobálták a német kriptákba, amíg meg nem teltek. Lovas kocsival hordták a hullákat, volt, aki még élt, mikor elvitték. A családoknak nem volt szabad elkísérniük a halottjukat.

Öt kegyetlen hónap után Gajdobrára hajtottak minket. Itt is sokan meghaltak, a sírhelyük jeltelen. Ami a halottakat illeti, mégis emberibb körülmények között voltunk, mert itt már deszkából ládát eszkábáltak, abban temették el őket. Gajdobrán volt katolikus templom és pap is, aki szintén táborlakó volt. Az emberek mezítláb, szakadt ruhákban mentek a templomba, és keresztelték meg gyermekeiket, akik a lágerben születtek – és még éltek.

Később ezt a templomot is lerombolták.

1945. szeptember derekán mindenki elhagyhatta a koncentrációs tábort.

Ott álltak a csontig lesoványodott emberek kifosztva, megalázva, egy szál rongyos ruhában, papírral a kezükben, amelyen ez állt: bárhova mehetnek, a hatóságok kötelesek igazolványt adni nekik, kivéve Csurog, Zsablya és Mozsor községet. Ezt a három falut etnikailag megtisztították a magyaroktól. A rendeletet az akkori vajdasági képviselőház elnöksége hozta meg a belügyi szervek javaslatára.

Így vált földönfutóvá e három község életben maradt magyar lakossága. A házukban azóta is mások laknak, földjeiket mások szántják. Soha nem kaptak semmilyen kárpótlást.

1946 februárjában a zsablyai bíróság hozott egy határozatot, amely elrendeli, hogy a magyarokra alkalmazni kell a háborús bűnösségre vonatkozó szabályokat. Ezzel a rendelettel megtámogatva államosították vagy osztották szét a szerbek egymás között a magyarok vagyonát.

Így váltunk mindannyian háborús bűnösökké a csecsemőktől az aggastyánokig.

A szülőfalunkba soha nem térhettük vissza. A háborús bűnösség terhe azóta is rajtunk van, hiszen Jugoszlávia, a Szerb

Köztársaság, az államközösség a mai napig sem törölte le rólunk a kollektív bűnösség bélyegét.

Hatvan év telt el azóta. Azt mondják, az idő minden sebet begyógyít, de az átélt szenvedés soha nem múlik el. Sem a fizikai, sem a lelki szenvedés.

Éppen ezért mi, a népirtás túlélői azért imádkozunk, hogy soha ne ismétlődjön meg az, ami velünk történt. Sem velünk, sem mással sehol a világon.

Teleki Júlia, Magyar Nemzet, 2005. február 5.

(A szerző nyugdíjas munkásnő, az 1944-45-i délvidéki etnikai tisztogatások túlélője.)

Idegen test

Magyarölés és konszolidáció a Délvidéken. Vérbosszú kilencszáznegyvennégy őszén

A rendszeres magyarverések miatt a közfigyelem fókuszába került a Délvidék az utóbbi néhány hónapban. Hazánk azonban még az atrocitások árnyékában sem képes megemlékezni a hatvan évvel ezelőtti vajdasági eseményekről. Holott az 1944-es impériumváltás a világháború egyik legborzalmasabb népirtását eredményezte, a fordulat utáni néhány esztendő pedig évtizedekre meghatározta a délvidéki magyarság helyzetét.

Tito partizáncsapatái és a szovjet alakulatok 1944. szeptember 6-án kezdték meg a Bánát elfoglalását, két hét múlva pedig Moszkvában egyezményt kötöttek a hadműveletek koordinálásáról. Október 8-án a Vörös Hadsereg egységei bevonultak Zentára, 10-én pedig Szabadkára. Tito a partizáncsapatok parancsnokaként katonai közigazgatást vezetett be az addig magyar kézen levő területeken. Ez az állapot 1944. október 22-től 1945. február közepéig tartott.

A partizáncsapatok délvidéki bevonulását rendkívül kegyetlen és véres bosszúhadjárat kísérte.

Magyarországon gyakorlatilag a rendszerváltásig tilos volt foglalkozni az 1944. őszi bácskai eseményekkel. S habár a média és a történelemtankönyvek még ma is hallgatnak a hungarocídiumról, Cseres Tibor Vérbosszú Bácskában című könyvével sikerült áttörni a hallgatás falát, de ugyanitt említhetjük Vékás János napra pontosan részletezett délvidéki kronológiáját is. A rendelkezésünkre álló forrásokból – beleértve a még élő tanúktól érkező, folyamatosan bővülő vallomásokat is – szörnyű kép rajzolódik ki 1944 őszéről.

A bosszúhadjárat szerves része volt az áldozatok embertelen megkínzása. Tudunk rostélyon megégetett plébánosról, élve megnyúzott falubíróról, derékba fűrészelt négytagú családról, gránáttal felrobbantott kisgyermekről. A legyilkoltak között éppúgy találunk kisiskolás gyermekeket, mint ka-

maszkorú lányt, néhány hónapos csecsemőt vagy csaknem kilencvenéves aggastyánt. A sokszor hetekig tartó kínzások mellett fontos szerepet kapott a nyilvánosság: a likvidálásokat többnyire a falu lakosságának jelenlétében, a családtagok szeme láttára hajtották végre. A legyilkolt magyarok számát összességében húsz- és negyvenezer közé teszik.

A Jugoszláv Kommunista Pártnak a genocídium megszervezésében játszott szerepe, valamint az etnikai tisztogatási szándéka a rendelkezésre álló források ismeretében cáfolhatatlan valóság. A párt vajdasági tartományi bizottsága 1944. október 2-án, tehát még a vérengzések megkezdése előtt utasítást adott körzeti szervezeteinek az úgynevezett ötödik hadoszlop megsemmisítésére. Ivan Rukavina vezérőrnagy, a katonai közigazgatás parancsnoka egyenesen a Vajdaság délszláv arculatának megőrzését hangsúlyozta elérendő célként; a kommunisták helyi szócsövének számító újvidéki Slobodna Vojvodina 1944. október 28-i száma szerint pedig „szükség van olyan energikus lépésekre, amelyek biztosítják a Bácska jugoszláv jellegét”.

Josip Broz Tito közvetlen felelőssége írásos dokumentumokkal nem bizonyítható ugyan, ám – mint Cseres Tibor írja – „eltúrte s szóbeli utasításokkal elrendelte, hogy a visszafoglalt Jugoszlávia egész területén bosszuljanak meg partizánjai minden sérelmet, amelyek a háború négy esztendejében a szerbséget érték”. Amit viszont biztosan tudunk, hogy 1944. október 16-án táviratban utasította egyik bizalmasát Versec német lakosságának kiirtására, s valószínűsíthető, hogy ugyanezekben a napokban hagyta jóvá a „hideg napok” miatt kollektív bűnösséggel vádolt csurogi és zsablyai magyarok lemészárlását is. (A két faluban hetente hajtották végre a nyilvános kivégzéseket, amelyeken a családtagoknak is jelen kellett lenniük. Az életben hagyott magyarokat 1945 januárjában a járeki koncentrációs táborba hurcolták.)

Magyarországon az akkori közélet több neves szereplője is szóvá tette a történeteket, Illyés Gyula például 1945. június

5-én a következőket jegyezte fel naplójába: „... igen leverten kezdek az előadásba a magyarság helyzetéről: negyven-ezer embert a Délvidéken megöltek, Pozsonyban tizennégy-ezret internáltak, a Kárpátalján alig van már magyar...” A magyar Külügyminisztérium Jugoszláv-magyar határ-megállapítás című dokumentuma pedig leszögezi: „A Bácskába bevonuló partizánok több helyen (elsősorban Zenta, majd Újvidék, Palics stb.) véres bosszúállást szerveztek. A magyar áldozatok számát itt kb. 40 000-re lehet becsülni. Nemcsak területi, de semmilyen más igényt nem lehet egy többszörösen megtorolt bűncselekménnyel megindokolni.”

Ugyanakkor a politikai élet több vezéregyénisége egyetértését fejezte ki a történetekkel. A szociáldemokrata Marosán György a Jugoszláv-Magyar Társaság egyik rendezvényén kijelentette: „A partizánok közös harcban vérrel pecsételték meg azt a barátságot, amely a jugoszláv és magyar nép örök barátságának alapja lesz.” A kommunista Kállai Gyula szerint a titói szabadcsapatok megjelenésével „a sovinszta méregkeverés megszűnt az egyes nemzetek között: a népfelszabadító háború Jugoszlávia népeinek egységét és testvériségét írta zászlóira”. Az egyébként délvidéki születésű Rákosi Mátyás pedig az MKP harmadik kongresszusán így fogalmazott: „A legnagyobb elismeréssel kell megemlítenem Jugoszláviát és nagy vezetőjét, Tito marsallt, aki valóban demokratikus és a jövőbe látó politikájával példásan bánik országában a magyar néppel. Jugoszlávia népeinek elég okuk lenne, hogy felelősségre vonjanak bennünket Horthy Bácskában elkövetett gáztetteiért. Azok, akik szabadságukat és nagyságukat annyi hősiesség és véráldozat árán szereztek meg: Jugoszlávia népei és vezére itt is bölcs mértékletességgel járnak elől.”

Az 1944 októberétől decemberig tartó időszakot a tömeggyilkosságok jellemezték, amelyet szintén tömeges méretű internálások követtek. (A mai Szlovénia területén még 1945 júniusában is hurcoltak magyarokat gyűjtőtáborba, akiknek egyharmada 15 év alatti gyermek, mintegy fele pedig nő volt.) A deportálások után azonban konszolidáció kezdődött a Vajdaságban. Jovan Veszelinov, a Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági bizottságának titkára – 1945 áprilisában kimondta: „Megváltoztattuk álláspontunkat a magyarokkal szemben, szükséges fejleszteni bennük azt az érzést, hogy ebben az országban élnek, és érte harcolnak.” Josip Broz Tito pedig három hónappal később, a Jugoszláv Antifasiszta Nőfront belgrádi kongresszusán – nyilvánosan is elismerve ezzel a genocídiumban játszott szerepét – kijelentette: „Nem engedhetjük meg, hogy most bárki is felvesse a bosszú kérdését azért, ami 1941-ben történt. Mi bosszút álltunk, és ez elegendő, ehhez senki másnak nincs joga. Nem akarjuk többé a vérengzést egymás között.”

Szemben a két világháború közötti gyakorlattal, Tito megakadályozta a szerb dominancia kibontakozását, és meghirdette az államalkotónak tekintett szláv nemzetek közötti egyenlőség eszméjét. Habár a Vajdaság „jugoszláv jellegének megőrzésére” – valójában kialakítására – irányuló, fentebb említett törekvések jól mutatják, hogy a nem szláv népcsoportokra idegen testként tekintett az új államhatalom, a konszolidáció jegyében törvények sora gondoskodott a nemzetiségek formális egyenjogúságáról (ez alól egyedül a németek képeztek kivételt). 1945 májusától például törvényben büntették a nemzeti, vallási és faji gyűlöletkeltést, a jugoszláv alkotmány pedig kimondta a nemzeti kisebbségek szabad nyelvhasználatának jogát, amit aztán az 1947-es szerb alkotmány is elismert. Tito 1946 októberében a zágrábi választási nagygyűlésén kijelentette: „Megoldottuk a nemzeti kérdést. A régi Jugoszláviában nemzeti elnyomás és egyenlőtlenesség volt. (...) Új Jugoszláviánkban minden nemzet – szerbek, horvátok, szlovénok, macedónok, Crna Gora-iak, nemkülönben minden nemzeti kisebbség is – teljes jogokat élvez, s megvannak a szükséges feltételei a kulturális és gazdasági fejlődésének egyaránt.”

1945 tavaszán a Vajdaságban újra beindult a magyar nyelvű oktatás, Zentán magyar tanítóképző kezdte meg működését, miközben Újvidéken, Szabadkán, majd a többi magyarlakta városban úgynevezett kultúrkörök alakultak. A magyar nyelvű újságok – Szentai Újság, Szabad Vajdaság (később Magyar Szó) – közvetlenül a szovjet, illetve jugoszláv csapatok bevonulása után az utcára kerültek, hiszen az új hatalom a „felszabadított” területeken azonnal gondoskodott saját nyilvánosságáról. Ezeket aztán újabbak megjelenése követte (Híd, 7 Nap, Zágrábi Magyar Újság, Vajdasági Dolgozó Nő stb.), 1945 áprilisában pedig a Belgrádi Rádió is elkezdte sugározni magyar adását. Ezek az orgánusok azonban – élükön az új rezsimhez hűséges vazallusi réteggel – az egyetemes magyar nemzeti kultúra és szellemiség ápolása helyett a kommunista osztályideológiát és a jugoszláv eszmét propagálták, a magyarságot ért jogsérelmek kapcsán pedig elhallgató, tagadó vagy egyenesen helyeslő álláspontot képviseltek.

A konszolidáció korai éveinek egyik legjelentősebb – az ott élő magyarság számára jóvátehetetlenül káros következményekkel járó – eseménye a Délvidék etnikai meghódítása volt. 1945-1948 között földosztás címén 226 ezer szerbet, montenegróit és horvátot telepítettek a régióba, akiknek 60 százaléka Bosznia-Hercegovinából, illetve Horvátország szerb határőrvidékéről érkezett. Ennek következtében 1948-ra a Bácskában a szerbek aránya – amint arra Kocsis Károly rámutat – az 1941-i 19,2 százalékról 35,7 százalékra, a Bánátban az 1931-i 40 százalékról 59,8 százalékra, a horvátok aránya pedig Baranyában az 1941-i 16,6 százalékról 35,1

százalékra nőtt. A magyarországi sajtó egy része lelkesen asszisztált a kolonizációhoz, de hasonló szervilizmussal nyilatkoztak a Magyar Szó hasábjain az új délvidéki magyar elit képviselői is: „Mire a telepítés befejeződik, Vajdaság nemzetisége jelentősen megszínesedik. (...) Igen, a telepítés befejezése után Vajdaság népessége egész Jugoszlávia kicsinyített képét fogja visszatükrözni, de ugyanekkor vissza kell tükröznie az egységet és azt a közös építőmunkát is, amely az egész ország területén folyik.”

Itt kell megjegyeznünk, hogy jugoszláv részről több forgatókönyv is született egy lakosságcserére – az egyik változatban Észak-Bácska és Észak-Bánát Magyarországnak való átengedésével is számoltak –, ám a magyarok tízezreinek kitelepítésével járó elképzelések végül nem váltak valóra. Edvard Kardelj, a jugoszláv békedelegáció vezetője Visszaemlékezések című memoárjában azt állítja, hogy a magyarok egy részének áttelepítésével csupán a németek kiutasítását szerették volna legalizálni.

A korabeli magyar politikai elit általában pozitívan ítélte meg Tito kisebbségpolitikáját, legfeljebb az elismerések intenzitása volt eltérő. Tildy Zoltán például 1945-i miniszterelnöki beszédében, a kormányprogram ismertetésekor kijelentette: „Különösen értékes számunkra az a körülmény, hogy Jugoszláviában a kezdeti nehézségek után a magyar nemzetiség szabadon élheti népi életét a többi jugoszláv állampolgárral egyenjogúan.” Az ugyancsak kiscgazda Dessewffy Gyula a Kis Újság 1945. december 30-i számában így írt déli szomszédunkról: „A velünk szomszédos Jugoszlávia föderatív állammá válva megmutatta, miként lehet a demokrácia és szabadság szellemében példaadóan megoldani a különböző nemzetiségek kérdéseit, s a magyarság csak elismeréssel és hálával tekinthet a jugoszláv megoldás felé.” Rákosi Mátyás pedig az MKP 1945. július 16-i miskolci tömeggyűlésén a következő helyzetértékelést adta: „Viszonyunk legjobb a két déli és délkeleti szomszédal, elsősorban Tito marsall Jugoszláviájával. Tito marsall nemcsak nyilatkozataiban és magyarbarát kijelentéseiben mutatta meg, hogyan érez Magyarország iránt, hanem azzal a demokratikus gonddal is, ahogyan a Bácskában levő magyarokat kezelte.” Molnár Erik népjóléti miniszter a magyarországi délszlávok bajai nagygyűlésén egyenesen úgy fogalmazott, hogy a külföldi magyaroknak a legjobb helyzete Jugoszláviában van.

A háborús vereség eleve kijelölte a két ország között a vesztesnek és győztesnek kijáró alá- s fölérendeltségi viszonyt. Ráadásul az igen súlyos csehszlovákiai jogsértések miatt

Magyarországnak érdekében állt, hogy pozitív példák felmutatásával igazolja Prága nemzetiségi politikájának tartathatóságát, illetve azt a tényt, hogy Budapest részéről megvan a szándék a szomszédokkal való jó viszony kialakítására. Jól mutatják mindezt Gyöngyösi János külügyminiszternek a párizsi békekonferencián elhangzott, Masaryk cseh külügyminiszterhez intézett szemrehányó szavai: „Vannak népek, amelyek demokratikusan viselkednek a magyarok iránt: a Szovjetunió és Jugoszlávia.”

Csak kevesen vállalták, hogy a megszokottól eltérő hangon szóljanak a nyilvánosság előtt a délvidéki magyarok helyzetéről. Köztük volt Mindszenty József hercegprímás, aki a béketárgyalásokon tartózkodó Gyöngyösinek címzett, 1946. július 17-én keltezett levelében leszögezi: „Sajnálattal kell megállapítani, hogy Magyarországon akadnak olyan tényezők, amelyek akár a sajtó hasábjain, akár a rádió hullámain keresztül azt a hamis tényt igyekeznek bedobni a magyar közvéleménybe, és – ami a legnagyobb oktalanság – ezzel a külföld előtt is hamis tényeket tárnak fel, ugyanis, hogy a jugoszláviai magyarság helyzete kielégítő, a jugoszláviai magyarok szabad életet élnek, van iskolájuk, sajtójuk, színházuk stb.”

Kétezer májusában Gereben Ferenc művelődésszociológus felmérést készített a délvidéki magyarok nemzeti identitásáról, a pozitív történelmi személyiségek rangsorolására kérve a válaszadókat. A megkérdezettek 27 százaléka Josip Broz Titót választotta, s ezzel a második Jugoszlávia megteremtője a népszerűségi lista első helyére került, megelőzve a sorrendben utána következő Szent Istvánt, Mátyás királyt és Kossuth Lajost. A mi Kádár-szindrómánkkal analóg jelenséget egyértelműen a titói „aranykor” emlékeivel – relatív jólét, nyugati munkalehetőségek, tartományi autonómia és formális nemzeti egyenjogúság – magyarázhatjuk, amelyeket a délszláv háború, a nélkülözés és a kisebbségi fenyegetettség még inkább felértékelte. (Tito történelmi szerepét egyébként a szerbek is ellentmondásosan ítélik meg; az ő szemükben azonban a szerb dominanciátörékvéseket elfojtó jugoszlavizmus képezi az eredendő bűnt.

Ezek után aligha van okunk csodálkozni azon, hogy míg az előző, 1992-93-i felmérésben a megkérdezett magyarok még a szégyenletes, tragikus események sorában említették az 1944-es vérengzést, 2000-ben ugyanez az esemény már nem szerepelt a válaszok között.

Hatvan évvel a hungarocídium után csupán maroknyian képesek és hajlandók emlékezni a történetekre – Magyarországon és Délvidéken egyaránt.

Harrach Gábor (Magyar Nemzet, 2004. október 30.)

Csurog, ahol tilos gyászolni – és ahol nincsenek is halottak, bár oda gyilkolták le őket – oda, a senki földjébe, ahol most nincs is senki...

Csurog. Mikor lehet gyászolni szabadon és méltón? (fotók Kovács Nándor, Szalai Attila)

Szegénylegények

Petőfi brigád a Délvidéken

1944 októberében a magyar államhatalom kivonul az alig három és fél évvel korábban, 1941 húsvétján visszacapott Délvidékről. A nyomukban bevonuló „felszabadítók”, a szerb partizánosztagok mindenekelőtt módszeresen megtizedelik a magyar lakosságot. December végén pedig fölállítják a magyarokból verbuvált Petőfi brigádöt, amely 1945 február-márciusára gyakorlatilag megsemmisül.

A hivatalos titóista párttörténet, az 1963-ban kiadott A Jugoszláv Kommunista Szövetség rövid története szerint „miközben a Vörös Hadsereg és a nyugati szövetséges hadseregek szűkítették a gyűrűt Németország körül, a jugoszláv hadsereg befejezte előkészületeit az ország teljes felszabadítására. Tito marsall 1945 februárjában Belgrádban találkozott Tolbuhin marsallal és Alexander tábornaggal, a szövetséges frontszakaszok parancsnokaival. A jugoszláv hadsereg vezérkara, Tito marsall főparancsnok elképzelései alapján, kidolgozta a támadás tervét. Az offenzívát a 4. hadsereg indította meg március 20-án. Eközben Szlavóniában, a Szerémségben és Boszniában is támadásba lendültek a jugoszláv hadsereg alakulatai. A megérdemelt büntetéstől rettegő németek és usztrasák mindenhol elkeseredett ellenállást tanúsítottak.”

Közben a magyarlakta vidékeken, alig néhány héttel a megszárlások után, a megmaradtak dermedten várják az elkövetkezendőket. Szinte mindenki biztos abban, hogy egy emberöltőn belül irmagja sem marad a magyarságnak a Délvidéken, hiszen a tömeggyilkosságok után csak a teljes kitelepítés, a szülőföldről történő azonnali kiűzetés következhet – ne éljen egyetlen magyar sem a Bácskában és a Bánságban. Ám váratlanul olyan hírek terjednek el, hogy jelentkezni lehet a jugoszláv partizánosztagokba. Magyaroknak. Ez az ár. Az élet, a megmaradás, a szülőföld megtartásának ára.

Jugoszláviában 1968-ban jelent meg Baki Ferenc és Vébel Lajos A Petőfi brigád című könyve. Eszerint a közép-bácskai Bácsstopolyáról 1944. november 28-án indult útnak három zászlóaljnyi magyar északnyugat felé, hogy a dél-baranyai és szlavóniai harcokban részt vegyen. Topolya központjában, a Bácskossuthfalva (Moravica) felé vezető út elágazásánál ezt az eseményt emléktábla is hirdeti az utókornak.

A legújabb kutatások kiderítették ugyan: ez az alakulat még nem a Petőfi brigád volt, bár annak létrehozásáról a titóista „népfelszabadító hadsereg” főparancsnoksága már november 23-án határozatot hozott. Először 1944 utolsó napján, december 31-én sorakoztak fel a XV. vajdasági Petőfi brigád harcosai. Ekkor ezerkétszáz van. Hivatalosan az alegység a 3. jugoszláv népfelszabadító hadsereg 16. hadosztályának 15. brigádja. Már január első napjaiban hábo-

rúzni kezdenek: a Dráva mentén több frontszakaszon megütköznek a németekkel. Szinte mindenütt jól fölfegyverzett túlerővel találták magukat szemben – ismeri el a krónikás. És hozzáteszi: a Petőfi brigád harcmezeje sík, egy bucka sincs rajta, hogy megbújhasson mögötte a katona. A túlélők pedig – ma már – vallanak.

„Úgy emlékszem, hogy mintegy 50-60-an voltunk zentaiak a Petőfi brigádban a megalakuláskor... A szó szoros értelmében a szegénylegények brigádja volt ez... Mindenki a saját gúnyájában állt be katonának. Fején kalap, micisapka, francia sapka, esetleg egy báránybőr sapka, lábunkon bocskor vagy viselt bakancs... Ez volt a helyzet a fegyverzettel is. Néhányunkat Zomborban a régi jugoszláv hadseregtől visszamaradt mauserkarabélyokkal és egy kevés tölténnyel láttak el. Hát ezt próbálgattuk legelőször is az ellenségtől zsákmányolt jobb fegyverrel felcserélni. Csak nem ment ám az könnyen. Nagy árat kellett érte fizetni... Sok harcos pusztá kézzel rohamozott” (Bicskei István).

„A mi századunkban csak öt embernek jutott puska, s a vajdasági brigádokkal együtt csatázva igyekeztünk fegyvert szerezni az ellenségtől... Bizony úgy szétverték a Petőfi brigádöt, hogy abból már csak egy-két zászlóaljra való ember ha maradt” (Molnár László).

Mások elmondták, hogy az egyik roham előtt fegyver híján napraforgószárat nyomtak a kezükbe, hadd higgye az a fránya német, hogy puskát szorongatva rohamoznak a hajnali szürkületben. (Forrás: Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyekövek*. Bp., 1994.) Arról is van tanúvallomás, hogy a magyar fiúkat a Dráva túlsópartjáról a védekező németek, a folyó másik, erdősávos partjáról jugoszláv partizán „bajtársaik” vették keresztűz alá. (Forrás: Hornyik Miklós: *Határsértés*. Bp., 2002.)

A pokol legmélyebb bugyra pedig még csak ezután következett. 1945. március 6. és 16. között a horvátországi Bolmánál a Magyarország felé kitörő németek megütköznek a jugoszláv és szovjet csapatokkal. A Petőfi brigád itt gyakorlatilag megsemmisül. A nagy harcértékű, tapasztalt és még mindig kitűnően felszerelt haderővel vívott ütközetben, esztelen frontális támadást erőltetve, egymás után, mint jégverésben a búza, hullanak el a magyar férfiak. Az öldöklés és a veszteség olyan iszonyatos, hogy „néhányik bajtársunk azt kívánta: bár csak sebesülne meg, és kihúznák ebből a pokolból”. A vágóhídon a brigád kilenctizede vész el. És március utolsó napján fölöslatják a Petőfi brigádöt.

A titói Jugoszlávia évtizedei alatt a hivatalos partizánmítosz, a „néphősök” neveit viselő utcák, terek, intézmények sorában kitüntetett helyet kap a brigád is. A „jó”, a „rendes” magyarok alakulata, akik, lám, „megváltották” a délvidéki magyarságot gonosz, bűnös, fasiszta múltjától, akik „méltóvá” tették a „jó bánásmódra nemzetrészüket”, amely így, az ő áldozatuk jóvoltából, maradékaival már életben és őseinek la-

kóhelyén maradni engedni méltóztatott. A Petőfi brigádról kiadott, említett könyvhöz maga Kosta Nadj tábornok, a Jugoszláv Néphadsereg hadseregpáncsnoka, altábornagy ír előszót. Magasztaló cikkek, hazug „visszaemlékezések” sora, dalokba foglalt hősi harcok, romantika, szent szimbólumai a „testvériség-egység” nagy jugoszláv hazugságjelsza-

vának. Annyi, de annyi éven keresztül. A gárda pedig – igen, a gárda – inkább meghalt, de nem adta meg magát. Mert drága balek magyarjaink, ezek a nyomorultul bátor „hősök” – ezek a golyófogó, ágyútöltelék, mártír „önkéntesek” – csak a brigád vagy a tömegsír között választhattak. (Domokos László, *Magyar Nemzet*, 2004. február 7.)

***Herceg János: Hősi halottak, előre!* (részlet)**

(Huszoney esztendő vagyok, vállaim elbírnák a fegyverszíjat, és ha arra kerülne sor, nem félnék az ellenség golyójától. Egyszóval nem vagyok gyerek, aki voltam. Rádió sikolt a szobámban: Bécs, Berlin, Budapest, Párizs itt liheg a fejem felett. Nem csoda talán, ha mosolygok, amikor háborúról van szó, vagy ha emberszeretetről beszél egy krisztiánus. Én a háború árnyékában születtem. Esténként imádkozni tanított anyám, hangjába vezényszavak keveredtek; színes elgondolások gyerekfejemben tankról, repülőgépről, puszkagolyóról, vérről, gennyről, és valahol talán most ölik meg az apámat. Még ma se tudok imádkozni. Mert mondom: kezeim elbírnák a fegyver markolását, és minden borzalom nélkül tudnék belélni az ellenségbe. Valamikor még hasznomat lehet venni. Most, hogy visszanézek, nem leszek szomorú, csak ökölbe szorul a kezem. Megpróbálok elmondani mindent, hogy megértsetek.)... Ahogy a nagybátyámat elvitték, úgy vitték el az apámat is. Egy este szomorúan mondta az apám, hogy utoljára van itthon velünk... Ijedten kapaszkodtam reszkető anyámba.

Hűség

A kovács féktelen természetű, vad férfi volt, harminc éven át hajhászta a nőket és járta a kocsmákat, mert szerencsétlennek érezte magát, hogy ifjúkorának egy gyenge pillanatában feleségül vette Krisztinát. Haja már fehér fürtökben hullott a homlokára, s otthon hat gyereke ülte körül az asztalt, a gazdáknak mégis a kocsmákban kellett megkeresniük, vagy valamelyik faluvégi dajna ablakában kopogni neki, hogy tüzet rakjon a kormos műhelyben, s muzsikálni kezdett feje fölött a fűjtató.

– Mi vagyok én neked? – kérdezte olykor feleségét a kovács, s mellét kidüllesztve, lábát szétvetve megállt az elnémult üllő mellett, a szikrázva égő tűzbe nézve, mintha nem is a műhely sarkában kötögető asszonytól várna választ. – Mért vettelek el, erre felelj nekem!

– Az uram vagy – felelte az asszony engedelmesen és éneklő hangján... és kiegyenesítette derekát, mintha még mindig epekedő lány lenne, s nem megfáradt, törődött, boldogtalan öregasszony. – Áldott jó szíved volt, nem hagyta, hogy a Dunába vesse magam érted. Megajándékoztál hat gyerekkel, és boldoggá tettél.

– Hm! – dörmögte a kovács ezekre a sokszor hallott szavakra kicsit kétkedve, és meg is kérdezte mindjárt: – Nem hazudsz te nekem?

– Jaj dehogy! Hiszen tudod, hogy mindig azt mondtam, amit érzek.

S erre megint csilingelni kezdett az üllő, a lángok magasra csaptak a tűzhelyen, és a fűjtató is a hűségéről nyikorgott talán.

De a kovács hamar megunt a hűséget, az üllő csilingelését, a fűjtató zenéjét és ama lángnyelveket, amelyekből a sorsa nézett vissza rá, és sarokba vágva a kalapácsot, megint csak felkereste az útszéli csárdát, hogy a mámort fogja vallatóra, vagy Milicát, a szép cigánylányt a falu végén, s tőle kérdezze meg, mint annyi vigasztalan férfi:

– Mi vagyok én neked?

– A szeretóm vagy! – felelte Milica, de a hangja oly hideg volt, hogy neki se lehetett hinni, meg kellett kérdezni a mámoros éjszakát a csillagokra nézve, ügyet se vetve a bagoly huhogására a kastély felől.

– Mi vagyok én neked?

– Rabom vagy, felelte mókásan a részeg hold az égről, s a bagoly is hangosabban szólalt meg a karcsú réztornyokból, mintha rabnak és szeretőnek egyforma válasz járna, s igazán sehol se lehetett megnyugvásra találni. Még csak a gyerekek lettek volna hátra, de őket nem merete megkérdezni a kovács, előttük lesunyta a fejét, mint a bűnös, és gyáván hallgatott. Megint csak vissza kellett térnie Krisztinához. De az öregség nem bottal jár, hanem lassú vagy gyors halállal, ahogy az ember a sorstól kiérdemelte. Csakis így történhetett, hogy a kovács egy este tántorogva hazament, s nem kérdezhetett többé semmit Krisztinától, mert az asszony mereven feküdt a kék dunyhaciha alatt, s a fejénél égő gyertyalángot sírva állták körül a gyerekek.

A rozzant palánkok mögött azután sokat suttoztak az asszonyok, és lábujjhegyre állva lesték a kovácsot, mikor megy Milicához, vagy költözik örökre másik szeretőjéhez, hiszen volt neki elég.

De erre hiába vártak. Hetek múltak, talán hónapok is anélkül, hogy a műhelyen kívül másutt is látta volna valaki a kovácsot. De aki látta, csodákat mesélt róla. Hogy ott ül a tenyérébe hajtva fejét az üllő fölött, és hosszan néz a lángokba, odafordult a műhely sarkába, de csak hápog, mert a kérdés már nem jön ki a száján, csupán a könnyei hullanak a kormos kalapács nyelére, s ott csillognak egy ideig tétován.

– A hűségét szerettem Krisztinának! – mondogatta a kovács.
– Azt, hogy sose haragudott meg rám, pedig sokszor megvertem, s kergettem, menjen a Dunának, pusztuljon a szemem elől. Ő meg csak várt rám hűségesen minden éjszaka meleg vacsorával és türelmesen kuporogva a kuckóban.
Aztán, hogy késő bánatának híre kelt a faluban, nem is csodálkozott már senki, amikor ott találták egy reggelen a fűjtató láncán lógva, és megnyugodva végre igazán.
(*Herceg János: Összegyűjtött elbeszélések, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986*)

Dudás Károly: Mi lesz velünk?

Hónapok óta őrizgetem már táskám rejtekében a tordai Sándor Júlia néniről készült színes fényképet. Fehér oszlopok között, bolthajtásos kapumélyedésben, akár valami ódon képkeretben, áll ott a nyolcvannyolc esztendő öregasszony. Feje felett, a szépen faragott kiskapun, a 110-es szám alatt cirill betűkkel a Dózsa György utca. Kék mezőben. A romlás nyomai a szép régi házon is, akár az arcon, a kézfejen.

Ezen a fényképen most tért meg éppen a határból, kukoricapálásból a nyolcvannyolc esztendő öregasszony. Huszonhét év óta van egyes-egyedül, s hogy a nyolc hold földjéből meg tudjon élni, magának is oda kell állnia a kukoricasorba. Nyolcvannyolc évesen. Bemegy a boltba, mondja, mindjárt ki is fordul: akkora a drágaság. Mi lesz velem? – kérdezi, s riadt tekintettel gyűrögeti kifakult fejkendője csücskét. Mi lesz velünk?

Igen: mi lesz vele? Mi lesz a magányos öregasszonyokkal és öregemberekkel, ha majd beköszönt a még nagyobb szegénység, ha majd beköszönt a tél? S mi lesz a két-három holdasokkal, vagy akiknek még – hiába gürcöltek látástól vakulásig – ennyit sem sikerült összekuporgatniuk nyomorúságos életükben? Vagy mi lesz a minimális nyugdíjat „élvezők”-kel, a betegekkel és a magatehetetlenekkel? Mi lesz a gyáracsarnokból, hivatalokból, iskolákból tömegesen az utcára kerülő fiatalabbakkal? A frontról nyomorékan hazakerülőkkel, vagy a soha haza nem térők özvegyével, gyerekével? S mi lesz velünk, akik még dolgozunk, ha gyalázatosat is, fizetést kapunk, de akik az elvakult hatalom szeszélyéből bármely pillanatban az utcára vagy a frontra kerülhetünk? Mi lesz velünk?

Sorakoznak bennem a kérdések, amíg az előttem lévő fényképen a nyolcvannyolc esztendő, barnára szikkadt arcot nézem. Kabar arc, mondta volna róla hajdanán Baranyai Júlia, a tanárnő: egy múltból itt felejtett nép tagjának senkiével össze nem téveszthető arca. Lám, hogy elment a tanárnő is, itt hagyva bennünket e rút világban. A hozzánk érkező hírek szerint Vörösmarton martalócok tüzelnek értékes könyveivel, kézírataival. Könyveinkkel, kézíratainkkal. Elment, mint ahogy szép csendben elment minden egykori öregasszony-riportalanom, novellahősöm: a gádorlakó Major Kati néni, a Sepse környéki Kis Varga Éva, akinek csak

Herceg János védőbeszéde, amelyet *Dudás Károly* 1983-ban megjelent kötete, a *Ketrecbál* mellett mondott, a „*királytemetésre*” is éppúgy érvényes.

„... olyan eseményeket is érint, amelyeket a vajdasági magyar irodalom eddig óvatosan megkerült, de amitől persze az életből és az emlékezetből nem tűntek el ezek az események.”
„És ott éreztem magam a bácskai tanyavilágban, időtlenségében és a mában, a magyar finitizmus szépséges előképei között. Cirkusz, kocsmá és temető elmosódott határmezsgyéin, olyan duhaj reménytelenségben, hogy belefájdul a szívem.”

egyetlen nap hiányzott ahhoz, hogy megérje a száz esztendő, s az a dél-bánati székely öregasszony, akiben egészen haláláig visszajártak gyermekkorának üvöltő farkasai. Elmentek, Isten nyugosztalja őket: békésen pihenő, meggyötört csontjaikat talán majd békén hagyják a martalócok. De mi lesz velünk, akik itt maradtunk?

Amíg a színes fényképet nézem, belém hasít még egy öregasszony arca. *A Búcsú Matyorától* című csodálatos orosz filmből – rendesen be is tiltották annak idején. Az öregasszony, mielőtt végleg elhagyná elárasztásra ítélt szigetét, faluját – szülőföldjét –, gondosan tisztára mossa deszkaháza minden zugát, az utolsó erejével patyolattisztára, aztán fölvirágozza, tiszta függönyt akaszt az ablakra, s behajtja a zsalugáttereket. Volt-e rá érkezésük a mi elüldözötteinknek, hogy bemeszeljék a házuk falát, ősi szokás szerint feketével elhúzzák az alját, tiszta függönyt akasszanak az ablakukra? Hogy virággal díszítsék egykori otthonukat, akár egy friss sírhantot. Hegynehéz terhükkel azután vágjanak csak neki a vakvilágnak. Végleg elsüllyed-e számunkra Kórógy, Szentlászló, Kopács, Herkóca, Maradék? Mint ahogy elsüllyedt a filmbeli Matyora. S elsüllyed majd sorra a többi is? Srbislaveczi lesz Királyhalma és Adahatár? Oromhegyes, Orompart, Székelykeve, Szentmihály, vagy az én szülőfalum, Csantavér? A te szemed száraz, filmbeli öreganyó, de a miénk tele van könnyel. Siratjuk az elüldözötteket, a soha vissza nem térőket. S akár a te szemedben, a miénkben is ott a rettenet. Utat tévesztettünk volna végképp, mint az elsüllyedt Matyorát kereső öreg hajó? S akár azok ott a filmben, mi sem tudjuk mért, hogy nappal van-e vagy éjszaka?

Üvölsük velük teli torokkal, hogy Matyora! Matyora! Matyora! Kórógy! Szentlászló! Kopács! Herkóca! Maradék!, elárasztott, eldarabolt hazánk, szülőföldünk, üvölsünk, hogy beleremegjen ez a süket világ?

– Élünk még? – kérdezi valaki ott a filmben.

– Együtt vagyunk.

Igen, most ez a legfontosabb: együtt maradni. Közelebb húzódni egymáshoz a bajban. Eldől majd hamarosan, hogy mi lesz velünk. Meg azokkal a gonosztevőkkel is, akik ránk hozták a rettenetet.

(*Dudás Károly: királytemetés című kötetéből, Életjel Könyvek sorozat, 1996*)

Gubcsi Attila: Túl minden határon, 56'

Illés Sándor: Magyar élet

Felötlött már bennem többször is, hogy nemcsak a nagy történelmi eseményekről, kiagyalt szerelmekről és lapos semmitmondásokról kellene könyvet írni. Önmagunkat ismerjük a legjobban, mi lenne hát, ha saját életünket boncolgatnánk? Hirtelenében felvázoltam, címet is adtam az egyes fejezeteknek.

Távoli tanya az egyik temerini dűlőben, az ólak mellett szeplős kisgyermek sír, talán éppen én vagyok az. Peregnek a könnyei, vérzik a lába, összeszúrta talpát a tarló. Rábízták a malacok őrzését, de felelős a gágogó libákért is, lefekvés előtt a kút melletti dézsában mossa meg a lábát. Folyton mozog, fut, őt szalasztják a falusi boltba is. Esdeklőn rám néz, aztán elfut előlem. Egy kisfiú fut a nyárban. Az első fejezet címe ez lenne: Paradicsom.

Filmként pergetem tovább a múltat, az új helyszín: falusi iskola. A táblán görcsös cirill betűk. Ez kíséri végig ifjúságomat. Cirill betűs regények. Otthon csak a Himnuszt tanultam meg a nagyapától. Aztán a szerb gimnázium, majd az első magyar költemény íze. Olvasni csak titokban lehet magyarul. Lopva leírt magyar szavak, nevek. Ez külön fejezet: Ismerkedés az élettel.

Hová vitték katonának a kisebbségi magyar újságírókat abban a régi Jugoszláviában? Macedóniába, egy kumanovói régi török laktanyába. Onnan meg már a frontot jelentő Oszogovo 1506 méter magas csúcsára, hátha betörnek Kocsane végállomás alatt a bolgárok. A völgyben rizstelepek, a véremben már izzik a trópusi malária, amely egész életemen át végigkísér. Hogy ennek a fejezetnek mi legyen a címe, ha megírom? Szép ifjúság!

Pedig hol van még a vég, az élet sok más szépsége, amely rám vár! Az 1941-es feltámadási harangzúgást puskaropogás váltja fel, már megásták a lövészárkokat, utána jönnek majd a tömegsírok. A keleti frontról éjszakánként lopva tartottam hazafelé, nehogy az oroszok felfigyeljenek rám és elhurcoljanak. Malenkij robot. Retúrjegyet ne váltson, aki ide indul. És a reményt is adja fel.

Csak annyi időm maradt otthon, hogy megöleljem a mamámat, aztán menekültem tovább Tito partizánjai elől. Éjszaka, szakadó esőben. Hogy milyen címet adnék a könyvben ennek a fejezetnek? Talán azt: Tanulóévek. Mert aki ezt végigéli, az megtanulja, mi az igazi szocializmus. Nem sima a lenini szakasz.

Egy kis napszámoskodás, aztán visszatérés az imádott pályára. Veres Péter és Szabó Pál fogta meg a kezemet, íróasztalt kaptam a Szabad Szó szerkesztőségében.

Albérlet. Családalapítás. Egyszer krumplifőzelék, egyszer bableves, hús csak ritkán jutott a tányérunkra, de könyvet

már tudtunk néha venni. És fogtuk egymás kezét. Egy használtan vásárolt piros, foszlott rekamién ültünk. A kisfiunkat a Duna-partra vittem szabad időmben sétálni. A hajókat csodálta. Engem kapitánynak nevezett. Hogy mi lenne a címe ennek a fejezetnek? Talán ez: Otthonteremtés.

Akkoriban gyakran előfordult, hogy máról holnapra megszűnt valamelyik újság. Egymás után jutottak erre a szomorú sorsra lapjaim, egyre szűkült a látótér, s küzdőtér már nem volt. Csak Rákosi kapaszkodott görcsösen a székébe. Aztán kimentünk az utcákra, kivágtuk a zászlókból a sarlós-kalapácsos címet, de árván maradt nemzetünk e harcban csak ígéreteket kapott, álnok szavakat, segítséget nem. Mi legyen majd ennek a fejezetnek a címe? Egy nemzet élni akar!

Mi az, hogy szólni mertem?! Írni! Lelkesedni! Megszüntették az állásomat, hallgatásra ítélték, a nevem sehol sem jelenhetett meg. Még a betegbiztosító nyilvántartásából is töröltek, mert az ilyen megátalkodott ember nem érdemel orvosi ellátást, sőt egy jó szót sem. Jöhet ismét a krumplifőzelék és a bableves felváltva, amíg helyére nem rázódik a világ. Ki takarítja el majd azt a sok szennyet, ami ránk rakódott? Lesz még más világ is?

Lám, az ember megöregszik, és akkor jut eszébe, hogy mindezt meg kellene írni, tanulságként és figyelmeztetésnek, hogy legyen valami útjelző, eligazító.

És ha egyszer mégis elkészülök vele, milyen címet adjak a könyvnek? Talán ezt: A szép magyar élet
(*Magyar Nemzet, 2005. március 5.*)

Négyökrös szekéren

A mai fiatalok már nem is reménykedhetnek abban, hogy látnak valaha négyökrös fogatot. Kétökröset is aligha. Ma már nem igavonó erő a mezőgazdaságban az ökör, lovakat is elég ritkán látunk, helyettük gépek végzik a nehéz munkát. A költők által oly gyakran megénekelte ökrös szekér már csak a régi festményeken látható. Én még találkoztam ilyen szekérral, nem is akárhol, hanem Újvidéken, gimnazista kóromban.

A Búza tér felől érkezett a szekér, négy villás szarvú fehér ökör húzta lusta fejhimbálással. Amint rákanyarodtak a Zmaj Jovan utcára, a villamosnak fékeznie kellett. A járőke-lők megálltak egy percre, úgy nézték a csodálatos látványt. Az ökrös fogat végül a gimnázium hátsó bejáratánál állt meg. Egy borzas hajú legényke ugrott le a deszkaülésről. Ismertem jól, mert velem járt egy osztályba. A kis Bakos Jóska.

Szeptember eleje volt, a beiratkozás utolsó napja, süttött a nap, az asztalokat kihordták az udvarra, amely tele volt a be-

iratkozók zsvivajgásával. Tanárok is voltak ott szép számban. Még az igazgató is az udvaron járkált, a szakállas Mirkó. Néhányan a labdát rúgták. S ekkor érkezett a vasrácsos kapu elé a négyökrös szekér. Hirtelen csend támadt, minden szempár a kis Bakost követte, aki az előző évi bizonyítványát lobogtatva érkezett az asztalokhoz. Beiratkozni.

Úgy ült a csend az iskolaudvar fölött, mint egy nagy-nagy felhő. Mindenki az ökrös fogatot nézte, amelynek ülésére felkapaszkodott egy bajszos parasztember, csettintett az osztorával, és az ökrök továbbvonultak. A halpiac felé lejtett az út, ott tűntek el. A sarkon balra fordultak, majd rátértek a Kiszácsi útra.

Az ember szíve olyan, akár egy nagy-nagy lomtár. Mindenfélét belegyömöszöl és őrizget. És amikor este egyedül marad, és behunyja a szemét, elővarázsolja emlékeit. Ki egy sziklás tengerpartot, ki egy távoli hegyerincet. Vagy talán a norvég fjordok felejthetetlen látványát, ahol valaha járt egyszer.

Az én emlékeim közül leggyakrabban ez a négyökrös fogat ballagott elő a múltból. Még mindig magam előtt látom az ökrök ütemes fejbólintását. És a kis Bakos kipirult arcát. A második B-be iratkozott be, egy padba kerültünk, többször elmesélte nekem annak a napnak a történetét. A nagybátyja egy cseneji gazdánál dolgozott, aki beküldte az újvidéki malomba aznap az örölnivalóval. A Búza téren találkozott a kis Bakossal, aki tréfásan megkérdezte tőle: Nem vinné el az iskoláig? Elvitte. Aztán hazaterelte az ökröket, nem is sejtve, hogy ezzel beleavatkozott a kisfiú életébe, sorsába.

„Te vagy az a fiú, aki ökrös szekérral érkezett a beiratkozás-

ra?” – kérdezték tőle még évek múltán is. Ilyenkor lehajtotta a fejét és hümmögött. Mirkó igazgató is megjegyezte magának, amikor ellátogatott néha az osztályórákra, mindig megállt a Bakos mellett, s ráhunyorgott. A kis Bakos híres emberré vált, s ez a hírnév egészen az érettségiig elkísérte. Bearanyozta.

Gyakran mondogattuk kuncogva egymás között: „Hát még ha hatökrös szekér lett volna?!” De olyan csodát nem láttam akkoriban a Bácskában. Méltán neveztük hát el a kis Bakossal azt a régi szekeret az élet szekérének. Láthatatlanul járt előtte, és a kulcsra zárt ajtókat is kinyitotta. Egy ideig minden sikerült neki, az érettségi után jogra iratkozott, s már jól menő ügyvédi irodája volt, amikor elhagyta a szerencséje. A négyökrös fogat legendájában az élet szekéréből a halál szekere vált. Mintha csak most értettem volna meg azt a szekér láttára támadt csendet ott az iskolaudvaron. A halál csendje! A végzet!

A kis Bakost, az ügyvéd urat is beterelték a falusi templom udvarára negyvennégyben a visszatérő partizánok Temerinben. És egy cseneji ember felismerte. „Hej, te ott, nem te van az, aki egyszer négyökrös szekéren...?” Intett. Kiragadták a tömegeből, és azokkal együtt, akik magyar zászlót lengettek, vagy verset szavaltak valaha március 15-én, kihajtották a temetőbe, a tömegsírhoz. A Himnuszt énekelte. És talán arra a régi szekérre gondolt az ökrökkel. De nem tudott már visszakapaszkodni rá, akkoriban gyalog hajtották az áldozatokat a tömegsírhoz, a temetőbe. Délvidéki magyar sors várt rá is.

(*Magyar Nemzet, 2004. május 8.*)

Burány Nándor:

Szántsál, fiam, csak ne vess

Doroszló az aggok falva?

Doroszlónak most körülbelül 2500 lakosa van, kevesebb, mint harminc évvel ezelőtt volt. Csökken a lakosság száma, kihal a falu? Több oka van ennek, az egyik, s alighanem a legnyomósabb, az évtizedek óta tartó egykézés. A Vajdaságban köztudomásúan kicsi a népszaporulat, s a hiedelem valahogy azt tartja, hogy falun mégis nagyobb, mint városon. Doroszló – a lakosság 88 százaléka magyar – megcáfolja.

A helyi irodán megtudjuk, hogy mintegy 1070 család él a faluban, s ha ezt összehasonlítjuk a lakosság számával, kitűnik, hogy még minden második családban sincs gyerek. A másik adat is, ha nem éppen aggasztó, de elgondolkasztó: hatszáz személy hatvanévesnél idősebb. Doroszlón viszonylag jómódú földművesek élnek, nem szegénység okozza hát, hogy nem születik több gyerek.

Úgy látszik, feltartóztathatatlanul a kihálás felé megy a falu. Nem lehetne segíteni ezen? Vagy természetes folyamat, hogy a vidékről a városba költözik a fiatalság? De itt nemcsak az elköltözés játszik közre.

Az idén már eddig 28-an haltak meg a faluban, néhány falubeli a városi kórházban is, és csak 24-en születtek, ez viszont négygyel több, mint tavaly. Csak 16-an kötöttek házasságot, ám hat menyasszony kiskorú volt, s hatósági engedélyre volt szükségük a házasságkötéshez. Korukból arra is lehetne következtetni, hogy majd sok gyereket szülnék ezek a menyecskék, azonban nem így történik.

– Mi lesz akkor az új iskolával? – kérdeztük a tanári szobában. – Üresek maradnak a tantermek?

A kilátások és számítások szerint valóban ez várható.

– Mikor én idejöttem – mondja az igazgató –, az 1948/49. tanévben, hatvan diák volt az első osztályban, most az első négyben összesen alig van ennyi. A nyáron 23-an fejezték be a nyolcadikat, az elsőben csak 19-en vannak, a második és

harmadik osztályban ennyien sem, s ezt a két osztályt össze kellett vonni. Tavaly 213 tanuló járt az iskolába, most hússzal kevesebb, öt év múlva már csak 126-ra számítunk. 1963-ban alig tíz gyerek született a faluban, hét évre rá tehát ennyien lesznek az elsőben.

A létszámcsökkenéshez persze hozzájárul az elköltözés is. 1953 óta háromszázan fejezték be itt a nyolcosztályost, de csak fele maradt a faluban, a többi középiskolába iratkozott vagy ipari szakmára ment, és utána máshol telepedett le. De hát ez természetes folyamat, s bele is kell nyugodnunk, ha csak nem akarjuk fejtegetni azt a kérdést: kell-e ide is valamilyen ipari létesítmény, amely munkalehetőséget ad?

Az elköltözés ilyen üteme mellett sem kellene azonban, hogy Doroszló az aggok falva legyen, ha az otthon maradt anyák több gyereket szülnének.

De miért nem szülnék?

A tanítók közül valaki tréfásan megjegyezte: Szántsál csak, fiam, de ne vess – ezt mondja az apja a fiának. S a tanácsnak lám, meg is van a foganatja.

Egy idős bácsi nem ért egyet ezzel. Azt mondja, nemegyszer figyelmeztette már a fiát, de hát a menyecske csak legyint: Minek az, van már egy! Elég az! Mit bajlódjak vele!

Egy másik jómódú földműves, akinek anyja még nyolc gyermeket szült, most azért van nagy gondban, mert nem

tudja, kire hagyja a gazdaságot, ki fogja öregségére gondozni, mert neki nincs gyereke.

Most még talán nem sok ilyen család van, de mind több lesz. S lehet, hogy nem is olyan sok év múlva, Doroszlónak ez lesz a legnagyobb gondja.

Mások a nemi felvilágosításra panaszkodnak. Zomborból is kijárnak az orvosnők, s elég gyakran a doroszlói asszonyok is hozzájuk. A gyerek meg egyre kevesebb.

Persze, ennek a panasznak nincs helye. Nemi felvilágosításra Doroszlón is szükség van. Biztos azonban, hogy egy-egy akármilyen jól elkészített előadás-sorozat is, más-más környezetben eltérő hatást vált ki. S nem vitatható, hogy a nemi felvilágosítás is káros lehet, ha nem kíséri más természetű, jól átgondolt politikából következő felvilágosító munka.

Ezen a téren az iskolának is nagyon nagy szerep jut. S ez talán már meg is látszik. Az utóbbi években mintha szaporodna a házasságok és a szülések száma is. Némelyek szerint régebben csak az esküvő után öt-hat évre szült az asszony, mostanában már nem várnak ennyit.

Apró tünetek, tétova remények. Mint az is, hogy a városban most nehezebb elhelyezkedni, s talán majd többen itt maradnak. Lehet, hogy így lesz, de nem ez az orvosság a betegségre. Itt pedig alighanem orvosság kell. Ez a falu beteg. (1967) (*Szórványban, Forum, Újvidék, 2004*)

Vajdasági archaikus népi imádságok

Silling István gyűjteményéből

Szent úton mén az asszony,
Szent asszonynál szent Gyerek,
Szent Gyereknél szent köröszt,
Menj el tőlem sátány!
Ne késérgess, van aki énértem sír és örvendez.
Napkeletre tekintek.
Ott látom a Boldogságos Szűzanyám s Máriám,
Hozá az ő szent Fiát.
Ha én gyónt ember lehetnék,
Mária kapuján bemennék,
Ahol a zsidók Jézus Krisztust megölték,
Vérét elcsöpögtették,
Az angyalok fölszedték,
Jeruzsálembé vitték,
Ott is azt kiáltották:
Aki ezt a kis imádságot este s reggel elmondja,
Hét halálos vétkétől megmenekszik. Ámen.

Fehér rózsa, Marija,
Én beléptem Isten ajtajába,
Boldogasszony ablakába,
Néty sarok négy anygyal,
Egyik angyal engem néz,
Még a Mária megnyukszik,
Kelj fel, Mária,
Kakasok mekszólaltak,
Már Jézuskát elfokták,
Három szeggel leszegezték
Három csep vérét lecseppentették
Élemtányérra tették
Krisztus elejéhez vitték
Krisztus Urunk íty felett,
Aki eszt az imáccságot elimátkozza este lefektébe,
regge felkeltében imátkozza,
Halalozs bíntel meg le... el lez bocsájtva.

Fehér Ferenc

Holt meder

Tripolsky Gézának szeretettel

Ez itt már holt ág.
Se gát, se töltés.
Le sem csapolták:
ez még örökség.

Holt meder. Szerte
semmit se valló,
napláng verdeste
tiszai kagyló.

Kicsit körözz még.
Más úgyse ment meg.
Sírásó szöcskék
ássák a csendet.

Amit langy csönd vert,
és ami harc volt:
iszapba öklelt
szarvasagancsok.

Itt velük lenghetsz:
szélverten száll a
görcsükbe dermedt
fűzfák szakálla.

Fénybe temetve
ők hunyorognak;
arcukon lenge,
szőke aranyzab...

Honnan e sóhaj?
Túl, valahonnét,
ősi hahóval
moccan-e komp meg?

Holt meder. Szerte
semmit se valló,
napláng verdeste
testvéri kagyló.

1916

Apám első világháborús leveleit olvasgatom
A Pirosi úton öldöklő kétórai roham
Már az Ojtozi-szorosban süt rám a nap
Ninával sütköztök arrább félmeztelen
S ott fönt azon a vadvirágos hegytetőn
Magányos feszület – irombán belevésve
Álítottá Tóth Sándor 1916

Pusztatemplom

Kunhalomnyi Pusztatemplom hantmadara
Sátram kontyán szél meg csóva viadala
Csontra tekert hullá-drótok ragya-dala
Felhő-barmok szügye-dere égi dara

Híveimnek szekérhada messze zörög
Minden handzsár tör meg bicska belém törött
Lóállkapocs citerál már arcom fölött
Magam mondok imádságot magam fölött

Ahol Kosztolányi szülőháza állt...

Kiss Ferencnek, szeretettel

Itt állt a ház... Helyén kávéházi szöglet,
ahová bárki hívatlan tér be.
S kint már villamosok sem csörögnek
a fakó Palicsi úti éjbe.

Nem bánják félelmed, szegény kisgyerek,
az unott átutazók, méla arcok,
csak borosan böfögnek ágyad felett,
és föl se sikolthatsz: „Mit akartok?”

Itt állhatott: ágyad szélére ülnek.
Látod, innen árnyad se menekül meg –
bölcsőhelyed törzsvendége lettél...

Csak tátog ránk rák roncsolta torkod.
„Fizetni!” – már vad jelekre bontod,
küszböd nem lelő árny, drága testvér.

A csordakútnál a házak

Sip mézeskalács-tűzfalainak színes orma
Kockás régi füzetben lehúzott vetető
A világba terelő tudat még bandukolna
de lehúz a völgyalj a vadtormatemető
meg ott az a szánkós drága hajlat
Bajsa fölött a lehajló arany nap
s őszült barázdák hantján lábaink nyoma –
a szabadság egyszervolt hona!
Pedig hogy lüktetett a méla távol
ha úsztak a felhők a messzi nyárból
Most csak az oktalan halk alázat
fordítja arra a tekintetem
miközben azon az ábrahegyen
föltűnnek a csordakútnál a házak...
(*Fehér Ferenc: Erdőtlen erdő, Forum, Újvidék, 1995.*)

A könyv sorsa mindnyájunknak a sorsa

A bizalom és a megbecsülés a kinyújtott kéz mozdulatával, a nem elkapkodott, nem is ujjhegyet otrombán összemorzsoló kézfogással kezdődik. Kell hozzá a szembenézés is, állni egymás tekintetét. Az vagy-e, akinek láttatod magad az írásaidban? Nem tudsz emberként eldiskurálni életéről, családról, gyerekekről. Nem ilyen egyszerű mindez, tudom. A szembenézésnél is vannak rejtelmesebb mélységű kapcsolatok.

Az író kinek hihet? Ott, az alkotás sziklameredélyén... Honnan van a bátorsága, hogy kimondja a kimondhatatlant? Persze ez sem ilyen drámai valójában. Vannak költők, akik viteitik magukat a versindító forrásnak, az élménynek a sodrával. Belevetik magukat, mert csak abban hisznek. Eggyé válnak vele. Szenvedélyes fürdőzők. Aki így viteti magát a sodrás által, az rendszerint arccal a nap felé fordul, sőt lehunyja szemét a vakító sugárzástól. Tompítania kell az élet kirajzolta képeket. Ismét más költők a megfontolt, mérlegelő úszókhoz hasonlatosan, előbb ellenőrzik az ár hőfokát, fölmérik a távot, kijelölik a célt, s csak azután hódítják meg a vizet (nem *átadják* magukat!), tempósan szelik a hullámokat, mindig szemben az árral. Aki így úszik, az két lélegzetvétel és két vagy több karcsapás közt megfigyel is, elraktároz, és észlel;...

Afféle kis tűzpróba az író találkozása az olvasóival. Ember vagy-e, vagy nyegleségből tiszta inget sem fölvevő mosdatlanság? Készültél a találkozásra, avagy közhelyeidet ismételtetted? De a személyes jegyeken túl, író és olvasó legfőbb kapcsolatát a könyv jelenti.

Hisz: *Habent sua fata libelli*. A könyveknek is megvan a maguk sorsa.

A könyv nem kallódik el, legfeljebb megválnak tőle. Ha egy diák kenyérre vagy asznapi ebédre váltja az író regényét, a szerző tulajdonképpen arra gondolhat: lám, előbb falta a soraimat, most elfogyaszt mindenestül.

A könyv sorsa mindnyájunknak a sorsa. Könyvet egyre nehezebb eladni. Áldozatkész szülők, akik mindent a gyerekeikre költenek, gyakran kifelejtik ebből az áldozatkészleget a jegyzékből a könyvet. A könyv, a családi könyvtár – Veres Péter szavával éve – nem tartozéka a *kivagyiságnak*. Nem a zenegép, hangtorony meg ezekhez hasonló csodálatos találmányok özöne ellen hadakozom, hanem a könyvet hiányolom.

Egy régi folyóiratban lapozgatva...

„Nem ismerem a jugoszláviai magyar irodalmat és az írókat. Nem ismerem, mert nem kapok onnan semmiféle irodalmi terméket, sem könyvet, sem folyóiratot, amelyek nyomán

fogalmat alkotnék magamnak az ottani magyar irodalmi viszonyokról. Valami két ével ezelőtt a becskereki *Fáklyából* küldtek – de abból is csak egyetlen számot és így tulajdonképpen csak ezt az egy szépirodalmi lapot ismertem a jugoszláviaiak közül (...) Szeretném, nagyon szeretném, ha volna ott valami! Tulajdonképpen itt volna az ideje, a kényeszerű lehetősége az irodalom decentralizációjának, amiről tíz éven keresztül annyit beszéltünk és írtunk, és amelyet én is hirdettem. Ha ezt meg is kezdenék, mondjuk, Jugoszlávia magyar írói, a mozgalomban csak a fiatalabb írók vehetnének részt, mert hiszen az azokról a vidékekről származott nevesebb írók azóta már mind Budapestre kerültek és ma itt vannak. Tehát csak a fiatalabbak tehetnek ezen a téren valamit, a cselekvés ereje és minden lehetősége az ő kezükben van (...) Mivel az ottani irodalom múltjáról semmit sem tudok, a jövőjét sem ismerhetem. Szeretném, ha az ottani írók félig a történelemnek is alkotnának, ha a mai levegőt, a mai időket dolgoznák föl és írnák meg, akkorra, amikor ezek már régen *temp passati* lesznek. Szeretném, ha az a terület termő melegágya lenne a magyar irodalomnak (...) Piacot kell teremteni elsősorban: odahaza kell piacot teremteni. A tehetségek ápolásának ez a legbiztosabb módja. Közönséget kell toborozni az írások számára, mert közönség nélkül nem lehet dolgozni, aminthogy népgyűlést sem lehet tartani közönség nélkül, legalább egy életen át nem. A közönség összetoborzásának módját jobban érthetik az irodalommal üzleti szempontokból foglalkozók, a magam részéről csak annyit tehetek hozzá: nem hazudni. Ez a legfontosabb. Soha nem hazudni. Se az életben, se az írásban. Az író sohase hazudjék. Az író akkor kezdődik, amikor az igazságot keresi. Az új irodalmi irányokban éppen az a hiba, hogy túlságosan színeznék, szépnék akarnak mutatni mindent, miáltal eltakarják az igazságot az olvasók elől (...) A kivétel tekintetében nincsenek javaslataim, minthogy nem ismerem az ott élő magyar írók kvalitásait és azt sem tudom, milyen súlyú tehetségek élnek ott. Vegyék példának az erdélyi írókkal létesített kapcsolatot, amelyet néhány erdélyi író kezdeményezésére Heltai Jenő valósított meg. Heltai Jenő ugyanis nemrégiben lenn járt Kolozsváron, hogy a tehetségesebb erdélyi írók munkáit egy neves budapesti könyvkiadó vállalat számára megvásárolja. Az út föltűnő és meglepő eredménnyel járt: Heltai Jenő megismert néhány valóban értékes és figyelemre méltó írói egyéniséget és összevásárolt egy csomó könyvet. Sajnos a mai általános politikai helyzet miatt a magyar kultúrkapcsolat megteremtése nagyon nehéz. De a tehetségek áttörnek, lerombolnak minden határt. Viszont: ha olyan közönség van ott, amely megértő és áldozatot is hoz a magyar voltáért, akkor ez a közönség meg fog mozdulni az íróiért! Hiszen minden mélyebben gondolkodó fő előtt tisz-

tán és világosan állhat a helyzet: csak addig tart az élet, amíg a mécsesek lángja ki nem húny; aztán sötétség, az örök megsemmisülés következik... Istápolni, fölkarolni pártfogolni kell tehát az írókat, a mécseseket...

Az aktivizmus enyhe lefolyású kór, amely nem hagy nyomot sem az egyéneken, sem az irodalmon. Célja az értelmet apró jelekkel megdöbenteni és ezekkel a jelekkel fejezni ki a mondanivalókat. De a jugoszláviai magyar aktivisták jobban tennék, ha a kiadványaik árán népirodalmat teremtenének és a népirodalmat terjesztenék. Egész jövőendő boldogulásunk a helyes és a megválogatott népirodalomtól függ, az életünk abban van lefektetve.

A jugoszláviai magyar irodalmat bizony csak nagyjában is-

merem. Ide hozzám alig kerül néha-napján egy-egy délvidéki újság vagy könyv, és így leginkább az erdélyi lapokból tudom csak meg, hogy Jugoszláviában is serényen dolgoznak a magyar szépírási művelői, és hogy kik azok. Bevallom, név szerint alig ismerek egyet-kettőt a jugoszláviai magyar írók közül, amivel a világért sem azt akarom mondani, hogy ezek a jelentéktelenségük miatt ismeretlenek előttem. Az ok, hogy nem ismerem a nevüket az, hogy nem látom azokat az újságokat és folyóiratokat, amelyekbe írnak. Eddig Ambrus Balázs, Lovász Pál és Bartók Márta nevét ismerem csak, no meg Milkó Izidorét is (...) Véleményem szerint a jugoszláviai magyar íróknak az Akadémiával, az irodalmi társaságokkal és a folyóiratokkal kellene kapcsolatot teremteniük."

„Álmok városa vagy,
s a rád könyöklő téli Tisza is mintha elaludt volna,
pedig vad mélységek örvénye táncol körülötted,
s embereidben
parányi boldogtalanságok kozmosza tágul,
s végtelen boldogságaik sokszor gyűszűbe férnek el.
Hát végre mit is hajszolunk mi,
s mit keres Tiszád partján egyedül a télben
máskor aki messzi csillagokkal labdázik,
s boruló szemmel látja:
kicsiny házaid mélyén hogy hamvad itt el a céltalan élet.
S ha lefut egy csillag a szürke téli firmamentumon,
utána még csak fájó sáv se lángol..."

(Fehér Ferenc: Vállalt világ – naplójegyzetek, Forum, Újvidék, 1988)

Fehér Ferenc: Bácskai tájkép

Tarlók közt szikrázó betonút,
beleszalad a nyárba.
Kétoldalt elhagyott asszonyok,
egy-egy hókarú nyárfa.

Úton kisfiú mendegél,
mezítelen a lába.
Föntről, az égből épp olyan,
mintha egy helyben állna.

Sziveri János

a péterváradai hídnál alkonyodik

ülök a parton a padon
holmi élettanfolyamon vagyok itt
hallgatom mellettem mit magyaráznak
s noha ülni e helyen szinte gyalázat
magamat valahogy
mégis teljesen elhagyom

folyik az élet és a folyó
vize csörög mint a zsírpapír
nincs többé mély
nincs fölszín
szól vagy hallgat: egyremegy
a vízben némán ívnak a halak

mögöttem bogarak
meg motorok zúgnak sziréna bűg
szerda van
s szemételnek alá főntről a madarak
mozdul agyamban jópár
szentencia-akarat

a híd alatt hajó püffed mint a hulla
hasa alján hordja
együtt a folyóval fél európa piszkát
az innenső parti köveken lassan
hűvösödik s mint nyirok a tenyeremet
nyálazza már a homály az eget

a sajtótörvényt lapozom
alig látni de oda sem figyelek
kézfejemről zavargatok egy kései legyet
magyar szó-lapokat lenget a szél
itt senki sem olvas
(mindenki ír és beszél)

a természetet is csupán néhány fűcsomó
képezi (át)
elmúlt szinte az egész délután
nincs még csönd de zaj sincs már oly nagy
mellettem a padon hülnek a helyek
s az égre érett pattanások ülnek ki

balkáni kesergő

(szatíra, Valakinek)

meghaltál és más lettél
te aki velem azonos vagy
lehetsz-e oly „nagy”
mint amikor csak belőlem ettél

még látlak: vis-á-vis
de már visz az ár
szemedre fagy az élpolitikai bazár
s távhűtött papírra írsz ha bírsz

magadból minden differenciáltat feledtél
és dagadsz mint a tálban a tészta
inged tiszta
örökös jelen időbe temettél
(Dia-dalok, versek, Újvidéki Íróközösség, 1987)

Gion Nándor: testvérem, joáb (részlet)

Idának, nagyon későn, mert ő már meghalt

...

Búrnak most már nem lehetett befogni a száját. Mesélt, mesélt a Fehér Lóról, az Opel Rekordról meg a vakbél-operációról. Belepusztult volna, ha nem mondhat el mindent részletesen. Búr egyébként mindennap két óra után megvár engem a városháza előtt, mert egy irányban lakunk, így hát együtt megyünk haza, és az úton mindig elmeséli, hogy aznap mi történt az önkiszolgálóban. Az önkiszolgáló a városházától számítva a második utcasarkon van, a folyó felé. Búr itt dolgozik, ő a főnök helyettese, reggel hattól délután két óráig dolgozik, és mindig tele van mesével, mert az önkiszolgálóban folyton történik valami; az emberek rengeteget lopnak, és ha a kereskedők észreveszik, Búr megpofozza őket, természetesen nem ott a helyszínen, mindenki szeme láttára, hanem bevezetik az illetőt az irodába, amit csak egy függöny választ el az üzlettől, és itt vagy a főnöke – de legtöbbször Búr, mert ő nagyon erős, barna bőrű fiú – megpofozza a tolvajt, hazafelé menet aztán Búr részletesen elmeséli nekem, hogy kik loptak, és kiket pofozott meg, és sokat szokott még mesélni egy kereskedelmi utazóról, aki havonta kétszer-háromszor betér hozzájuk, valamikor tagja volt a labdarúgó válogatottnak, de most már csak kereskedelmi utazó. Búr azt mondja, hogy rettenetesen meghízott, és a haja teljesen megöszült. Én még sohasem láttam, de Búr már annyit mesélt róla, hogy egész biztosan megismerném, ha találkoznék vele az utcán.

Mindig történik valami az önkiszolgálóban, és úgy látszik, Búrnak szüksége van rá, hogy mindezt elfecsegye valakinek, és ezért vár meg engem mindennap a városháza előtt. Megvárt aznap is, amikor a Fehér Ló megjött Németországból, pedig én akkor jóval később érkeztem, mint máskor, mert Joáb I. behívatott az irodájába, hogy közölje velem, végleg engem bíztak meg az építkezések ellenőrzésével, és Joáb I. mindent nagyon lassan és fontoskodva adott elő, ezért kellett sokáig ott maradnom. Búr mégis türelmesen megvárt, mert belepusztult volna, ha nem ő mondja meg először, hogy megjött a Fehér Ló.

A Fehér Lóval valamikor együtt jártunk iskolába Búr és én. Még elemibe. Aztán a Fehér Ló autószerelőnek tanult, de nem fejezte be, elment külföldre, azt sem tudtuk, hogy hova. Négy évvel ezelőtt jött haza először egy Volkswagennel. Alig ismertem meg, ráncos lett az arca és a homloka, és ha nevetett, rettenetesen megfeszült a bőr az állán. Halványkék vászoninget viselt, az ingre pedig a White Horse Whisky címkéje volt felvarrva, Búrnak meg nekem hozott egy-egy üveg White Horse Whiskyt. Azóta nevezzük őt Fehér Lónak. Főleg a White Horse címke miatt, amely az inge mellére volt felvarrva.

Több mint egy hónapig volt itthon azon a nyáron, megittuk a whiskyt, sokat fürödtünk a folyóban, sokat csónakáztunk és horgásztunk, és a Fehér Ló elmesélte, hogy felvette a nyugatnémet állampolgárságot, megnősült, egy istentelenül ronda nőt vett feleségül, de a nővel együtt kapott egy gépkocsijavító műhelyt is, úgyhogy minden évben több munkást alkalmaz, ő nem dolgozik semmit, de azért reggel mindig korán kel, hogy ellenőrizze a munkásokat. Meg azt is mondta a Fehér Ló, hogy volt ő angol katona is valahol az Arábiai-félszigeten, az hiszem, Jemenben. A nyugatnémet állampolgárságot később vette fel, amikor leszerelt.

Jól szórakoztunk azon a nyáron a Fehér Ló, Búr, a Kovács Pali meg én; mi négyen mindig együtt jártunk fürödni, és este a korszóra meg Joáb II. kocsmájába. Egy napon aztán a Fehér Ló eladta a Volkswagent, és visszautazott Németországba. Nem írt nekünk soha még egy képeslapot sem, de attól kezdve minden nyáron hazajött, aztán eladta a kocsit, és vonaton visszautazott. És mindig hozott nekünk White Horse Whiskyt, tavaly pedig egy zsebrádiót is, nemcsak Búrnak meg nekem, hanem a Kovács Palinak is.

Az idén nyáron azonban hiába vártuk, és augusztus végén már biztosra vettem, hogy nem is fog jönni. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem örültem meg a jöttének, a Fehér Lóval mindig jól szórakoztunk, és nemcsak azért, mert mindig sok pénze volt, hanem mert igazán rendes fiú, de mégis azt mondtam Búrnak, amikor egy pillanatra elhallgatott:

– Nem értem, miért jött haza ilyenkor. A helyében én az idén ott maradtam volna Németországban.

– A Fehér Ló azt mondja, hogy az idén még nem lesz háború – mondta Búr. – És egyébként is ő itt külföldi állampolgár, nyugodtan leléphet, ha valami balhé lesz. De azt hiszi, hogy az idén még nem lesz semmi komolyabb balhé.

– Az ő dolga – mondtam. – Én örülök, hogy megjött. Tényleg örülök neki.

– Estére ünnepelünk – mondta Búr.

– Joáb II.-nél? – kérdeztem.

– Joáb II.-nél – mondta Búr. – Természetesen. Ekkor már Búr utcájában jártunk, látszott a Bilka-féle kocsmacégtáblája, egy sárga malac van felnyársalva ezen a cégtáblán, a malac mellett pedig egy vörösbor áll. Búr alig száz méterre lakik a Bilka-féle kocsmától, és én még el akartam neki mondani, hogy mától végleg engem bíztak meg az építkezések ellenőrzésével. Szükségét éreztem, hogy ezt minél előbb elmondjam valakinek.

– Voltam ma Joáb I.-nél – mondtam.

– Mindjárt gondoltam – mondta Búr. – Amint nem jöttél ki az irodából időben, mindjárt gondoltam, hogy Joáb I. nyomorgat. Ő sohasem siet haza. Megjegyzem, az ő helyében

én sem sietnék haza. A felesége tegnap is mindenfélét összepakolt az önkiszolgálóban.

– Tudom – mondtam türelmetlenül. – Mesélted már.

– Persze – mondta Búr. – Egyáltalán nem csodálkozom rajta, hogy nem siet haza. Egy kleptomániás nőhöz én sem sietnék haza, az biztos. Elsején majd megint lesz neki mit fizetni. Szerencsére, van miből fizetnie.

– Közölte velem, hogy végleg engem bíznak meg az építkezések ellenőrzésével – mondtam.

– Nagyszerű – mondta Búr. – Legalább nem kell naphosszat az irodában penészedned. Mindig utáltad az irodát. Ezt is meg kell ünnepelni.

– Okvetlenül meg fogjuk ünnepelni – mondtam.

Búrék háza elé értünk. Hosszú, halványzöldre festett épület ez, régi ház, de elég jó állapotban van még, csak a tető hajlott meg mind a két oldalról, és ezért a ház alacsonyabbnak látszik, mint amilyen valójában. Mondtam már Búrnak, hogy ki kellene cserélni a horogfákat, biztos korhadtak már, azért horpadt be a tető mindkét oldalról. Szeretem ezeket a nagy, régi házakat, és szeretném, ha minél szebbek lennének. Búr azonban azt mondta, hogy nincs pénzük megjavíttatni ezt a marha nagy épületet – négy szoba van itt, öten laknak benne, ő, a szülei, az öccse és a nagyanyja; Búr az utcai szobában lakik, és sokszor panaszkodott már, hogy éjjelenként a részegek olyan ordítóást csapnak a Bilka-féle kocsmában, hogy nem tud tőlük aludni, minden idehallatszik, mert a Bilka-féle kocma alig száz méterre van Búrék házához –, csak ketten; az apja és ő dolgozik, nem keresnek annyit, hogy megjavíttathaták a házat, és így a tető évről évre soványodik.

– Akkor ma este Joáb II.-nél megünnepeljük a Fehér Ló érkezését – mondta Búr, amikor a házuk elé értünk. Mindent ezerszer meg akart beszélni.

Én továbbmentem a vásártér felé, és örültem, hogy egyedül maradtam. Szeretek egyedül járni az utcákon. Ha ülnöm vagy állnom kell valahol, akkor utálok egyedül lenni, olyankor bárkivel szóba állok, csak hogy ne legyek egyedül. De ha mozgok, lépkedek, akkor legjobb szeretek egyedül lenni. Emlékszem, már gyerekkoromban is néha órák hosszat járkáltam keresztül-kasul a vásártéren, teljesen egyedül, de amikor kifáradtam, mindig kerestem valakit, akivel leülhetek beszélgetni. Most is pontosan így vagyok ezzel. Évek óta mindig egy számmal nagyobb cipőt vásárolok magamnak: 41-es lábam van, de én mindig 42-es cipőt vásárolok, hogy kényelmesen tudjak járni. És sétálok is a városban rengeteget. Illetve nem is sétálok, mert nem szeretem, ha az emberek azt hiszik, hogy csak úgy, tétlenül, cél nélkül

ődögölközök. Mindig úgy teszek, mintha mennék valahová. Kiválasztok egy hosszú utcát, végigsietek rajta, aztán a párhuzamos utcán visszajövök, majd ismét kiszemelek magamnak egy hosszú utcát, és ott is úgy teszek, mintha mennék valahová. Amikor már fájnak a lábszárcsontjaim, megállok vagy leülök valakivel beszélgetni. Bárkivel szóba állok, és hajlandó vagyok bármiről beszélgetni. Ezért az ismerőseim egy része azt hiszi, hogy én egy igazán barátságos fiú vagyok, mert csak úgy leállok velük fecsegni akármiről, mások viszont azt hiszik, hogy egy felfuvalkodott tökfő vagyok, mert az utcán elmegyek mellettük, és még csak nem is köszönök nekik, vagy pedig azt gondolják, hogy nagyon elfoglalt ember vagyok, és hogy mindig tudom, hova megyek. Valójában ilyenkor tudok legjobban gondolkodni, ha lépkedek, és mozgatom a kezeimet.

És aznap, amikor a Fehér Ló megérkezett, úgy éreztem, csakugyan van miről gondolkodnom. Nem a Fehér Lóról. Mit nekem a Fehér Ló. Hazudnék, ha azt mondanám, nem örültem neki, a Fehér Ló nagyon rendes fiú, mindig jól szórakoztunk együtt, és sokat nevtünk, de engem most más foglalkoztatott. Arról akartam gondolkodni, amit Joáb I. mondott. Hogy végleg engem bíznak meg az építkezések ellenőrzésével. Úgy éreztem, hogy ez komoly dolog. Az emberek építenek, meg kell nézni, hogy hogyan építenek. Vigyázni kell, hogy jól és szépen építsenek. Ez nagyon fontos. És nem kell többé folyton az irodában penészednem, és az utcákon sem kell csak úgy céltalanul járkalnom. Sokat járhatok az építőhelyekre, mindenféle emberrel találkozom, és – ezt már észrevettem – ezek a mindenféle emberek egy kicsit félnek tőlem. Valaki mindig rosszul épít valamit, és ezért fél tőlem, és az emberek sok mindent tesznek és mondanak, hogyha meg vannak ijedve. Sokat lehet tanulni a megijedt emberektől.

Akilev mondott nekem nemrégiben ilyesmit. Azt mondta, hogy jó annak, akitől félnek az emberek. Azt mondta, az soha nincs egyedül, mert az emberek ragaszkodnak hozzá, és szívesen segítenek neki. Lehet, hogy furcsán hangzik, de Akilev mondta ezt. Ő a rendőrfőnök nálunk. Utálatos egy alak. Nagy, kerek feje van, hosszú, vastag karja, és mindig vigyorog. Különösen Búr utálja. Minden reggel bemegy az önkiszolgálóba, és tíz deka kenyeret kér, holott ezerszer megmagyarázták már neki, hogy negyed kilónál kevesebbet nem adhatnak. De Akilev csak vigyorog, és nem tágít, neki tíz deka kenyér kell. Végül mindig adnak neki negyed kilót, de ő csak tíz dekát hajlandó kifizetni...

(Gion Nándor: testvérem, Joáb – Regénypályázat 1968 I. díj, Forum Könyvkiadó, 1968)

Dudás Károly: Tájaim, avagy az én ötágú sípom

Álmomban visszajárnak bennem a tájak, akárcsak egyik valóságos novellahősömében, a Temes kanyarulatához sodródott bukovinai székely öregasszonyében a farkasok. Gyermekkorának felágaskodó, teli torokkal üvöltő farkasai.

Csantavér. Csont és vér. Csíkér-part. Semmilyen más tájjal össze nem téveszthető. Távolról is, álmomban is, a hideg éjszakában is melegít az otthon melege. Még látom a gyept egy szállás előtt. Az egyenes derekú akácfákat, a kötőféken körbejártatott habos szügyű lovat. A lécgórét, ahogy rácsos árnyékot vet a tanyaudvar döngölt földjére. A végtelen szántásokat, a tájba belefehérlő-belesárgálló tanyaromokat. Csantavér. Ha hangosan kiejtem, valahonnan nagyon messziről, valahonnan nagyon mélyről lódobogást hallok, egymásnak csapódó kardok pengését, dárdák és csontok recsegését, mintha most már gépfegyver-kerepelést is. Hazaértem, itthon vagyok. Odabújok az enyéimhez. Csantavér. Csont és vér. Csíkér-part. Rejts el bennünket, embert és nemzetet őrző egykor volt nádas. Nyomd el a csatamének nyerítését, nádsuhogás.

S most, hogy így ízlelgetem: Csantavér, s most, hogy egyre közelebből nyerítenek a csatamének, eszembe ötlük: nekem nem adatott meg az a kegy, hogy helységnévjelző tábláról, útjelző tábláról akár csak egyszer is leolvashattam szülőfalum becsületes nevét: Csantavér. A számban összetéveszthetetlen ízt keltőt, a lelkemben bizsergetető hullámverést indítót. Csak azt a másikat, csak azt az idegent és közömböset, melynek sem az értelem, sem pedig a lélek számára nincs semmi jelentése: Čantavir. Mint amikor idegen csillagok alatt, idegen háztetők alatt, idegen ágyban ébred fel az ember. Mint amikor idegen kaszármájában.

Összeszorított foggal túl kell jönni az idegen helységnévtáblán, s íme, már ismét melegít az otthon melege: ez itt a Szőlősor, a Basity szabó köze, ahol a szülőházam, a Gubena saraka, a Texas meg a Nejlón, legénykedésünk színhelye, ez itt a Nagyutca, a Bagi tanító háza, a Délvidéken máshol nem található háromkupolás templom, amelynek márványoltára előtt egykoron átszellemült arccal Matuska Szilveszter térbetyűlt, s ahol a tiltások ellenére az Öreg Pap aranykeresztes háta mögött évekig ráztam a rézcsöngettyűt, ez itt a Vásártér, a Bikaistálló, a Kréta sziget, ez itt a Piacér, güdrös, a Kopaszor, ez már itt a Csingágó, az meg ott távol a Vaskeleszt, a Nagyjárás, a Hármás nyárfa, az Egyes nyárfa, a Csík-ér csobogása, a Huszár tanya, a Török temető, ez itt a Kistemető, az ott a Nagytemető. A nagyanyáim, a nagyapám sírja, a hozzátartozóimé. Hogyan nevezik majd mindezt *idegenül*? A Szőlősor harmadik utcájában idős anyám és apám. Hazaértem, itthon vagyok: mit is kerestem én eddig Újvidéken, Szabadkán, mit Belgrádban, Budapesten, Pozsonyban,

Ungváron, Csíkszeredán; mit a vakvilágban?! Mit keres ez az idegen név itt a szülőfalum határában? Hol itt a csont, és hol itt a vér? Katonák jönnek szembe velem a Nagyutcán, ismerem valamennyit: ismeretlen irányba ellépdelenek. Vállukon megcsörren a fegyver. Hova, miért, ki ellen mennek? Ki töröli le édesanyjuk, feleségük, kisgyermekük arcáról a könnyet?

Valahonnan nagyon messziről, nagyon mélyről lódobogást hallok, egymásnak csapódó kardok pengését, dárdák és csontok recsegését, mintha most már gépfegyver-kerepelést is.

Hazaértem, itthon vagyok. Odabújok az enyéimhez. Csantavér. Csont és vér. Csíkér-part. Rejts el bennünket, embert és nemzetet őrző egykor volt nádas. Nyomd el a csatamének nyerítését, nádsuhogás.

*

Bánát. Bánátiak. Ugratjuk őket, tréfálkozunk a számlájukra. Akár a nagyobb testvér a kisebb testvérral. Gátlátalanul, ám féltő szeretettel. Mert elválaszthatatlanul összetartozunk mi bácskai, bánáti, baranyai, szerémségi, muravidéki magyarok, még ha nem is akarunk mindenáron egy államban élni. Bánátiak. Ott tesznek-vesznek, mesélnek, élnek, szeretnek, halnak az írásaimban, a könyveimben. S ott vándorolnak. Tóbáról, Tordáról, Csernyéről, Kisoroszról, Debelyacsáról, Székelykevéről, Ittabéről, Tamásfalváról, Ürményházáról, Szent-mihályról Zentára, Csókára, Szabadkára, s bele a vakvilágba. Amerikába, Ausztráliába, Kanadába. Írtam már egyszer róla, a fejemre is koppintottak érte: a bánági magyarok közül többen elvándoroltak a szülőföldjükről, ott hagyták a bölcsőhelyet, mint a kosovói szerbek és montenegróiak együttvéve, akik miatt mítinghullám söpört végig az országon. A bánáti magyarok kényszerű elköltözése ellen még csak a szavát sem emelte fel senki. Mert hogy kényszerű volt, kényszerű ez az elvándorlás, ma már kétségtelen. Lakat került, lakat kerül a magyar iskolára, megszüntetik az anyanyelven játszó színházat, a művelődési egyesületet, összezsugorodnak a megélhetési lehetőségek: mennek a gyerekeik után, a tartalmasabb, embernek valóbb élet után. A megtartó közösség után. Érdekes, az „államalkotók” sorában senkinek sem szúr szemet, hogy szaporodnak az etnikailag tiszta területek Bánát térségében.

Bánát-bánát, játszhatnék a szóval, ha költő volnék. De mivel nem vagyok költő, inkább afölött elmélkedem, hogy elítélhető-e azok, akik egyszer csak fölkerekednek, hátat fordítanak a bánáti szikesnek, s vadludak módjára húznak a termékenyebb bácskai humusz felé. Elítélhető-e a madár, ha a zord tél elől melegebb égtájra költözik? Elítélhető-e az, aki gyermeke boldogulása, megmaradása érdekében végleg ott ragad?! Olyan kínzó kérdések ezek, amelyek megválaszolása irodalmunkra, szociográfiánkra, publicisztikánkra

tartozik. Én most csak a magánvéleményemet mondom: mélyen megemelem a kalapom azok előtt, akik kitéphetetlen gyökereket eresztettek ebbe a szikes bántási talajba, s a legzordabb télben is itthon próbálnak maradni.

Bánátiak. Jó néhány fontosnak mondott nagyriportomat, szociográfiámat róluk írtam: róluk, székelykeveiekről, szentmihályiakról, ittabéiekről, verbicaiakról, szajániakról, s róluk, a Szabadkán megkapaszkodó kistóbaiakról, kiscsernyeiekről, tamásfalviakról; első könyvem címét, a *Szakadót* is Bánátnak köszönhetem. Fiatalon elhunyt újságíró és költő barátom, Podolszki József e végtelen bánáti ég alatt érezte meg először a közösség semmivel össze nem téveszthető testmelegét...

*

Kanizsa – Cnesa – Tisza-part. Gyógyulni jártunk mindig a Csodakúthoz, a csönd szép városába: a lelkünket, magányosságunkat gyógyítani. „A forrásból pedig, amelynek előtörő vize ég, ha meggyújtják, lett a Csodakút... Ahol pedig most a délutáni litániákra papucsban csoszogva gömnyedt hátú magyarok mennek rózsafüzért morzsolni, ezer és sok száz évvel ezelőtt Atilla és hunjai lovainak patkói csatognak.”

A Népkeret, aztán a Vigadó, amelynek teraszán hajnalig tartó írói beszélgetésekből egykoron versek és novellák születtek, s amely, akárcsak egyszer volt, hol nem volt világunk, összedől hamarosan, a tündéri Kapitány-rét tenyérnyi nádasai és meg-megcsillanó vízszemei, no és persze a Folyó. „Ki hallja, hogy a Tisza elfut itt alattam, / ki látja, hogy a felhők nyakán is / fényes kis lakat van?” Igen: Fehér Ferenc és Dobó Tihamér Tiszája... Cigonya festményein a homoksárgás víz meg a kikötött ladikok, rajzain a szitakötők játéka, a tiszavirágnásztánc, az ökörnyal a város felett – az én tájaim is... S az egykori öreg kanizsai halász, Bús Gazsi bátyám titkos haláshelyei, lehajló fűzfaágak közt rejtőzködő öblei, varázsos történetei is, gazda híján most már szintén az enyéme. S a partoldalból kifordult halottak csontja, negyvennégy őszén a martalócok által ártatlanul kivégzett halottainké – ez a szomorú táj is az enyém.

*

Maradék. A legbeszédesebb nevű falunk ott a Szerémségben, a Fruška gora lankái alatt. A nyárban fürdő széles utcák, a hűvös gyomrú, balkáni hangulatot árasztó lármás kocsmák, a templomok, a temető, amelyben a keresztlen rossz magyarsággal írják a nevünket, nem egy helyen már cirill betűkkel, még itt vannak előttem, s jól emlékszem a keletkezés legendájára is: amikor a török elpusztította a szom-

széd völgyben megbúvó települést, a *maradék* ebbe a vályúba menekült, s megmaradt.

A hetvenes évek vége felé még gyakorta jártam erre, akkor az összevont alsó tagozaton kilenc gyerek tanult magyarul, hét negyedikes és két harmadikos. Elsőbe már akkor nem iratkozott be senki. Kalmár Flóra tanító néni a szó szoros értelmében belerokkant a reménytelen hadakozásba, s a végén feladta ő is. Elvégeztetett...

Maradékról mindig a hetvenkettes nagy tűzvész jut eszembe. – Azt hittük akkor, leég az egész falu – hallom Fényszárosi Antal hangját, azét a Fényszárosi Antalét, akinek családját valami jótékony csoda folytán elkerülte a legmohóbb tűzvész: a beolvadás. – A szél éppen errefelé sodorta a lángot, a mi utcánk felé. Körös-körül recsegett-ropogott minden, égtek a házak, a csűrök. Bennünket megkerült valahogyan.

Azóta leégett Maradék. Porig égett anélkül, hogy a legmohóbb tűzvész a nyárban fürdő széles utcákban, a szépen termő almafákban, a hűvös gyomrú balkáni kocsmákban, a templomokban és a temetőkeretben bármiféle kárt tett volna.

*

Drávaszög. Ó igen: a Drávaszög, második szülőföldem. Baranya. Dormán László fotográfus barátommal a *Képes Ifjúság* riportereiként több mint egy évtizeden keresztül jártuk ezt a vidéket, s gazdag életű embereit, tündérfalvait, vakító fehér templomait és pincesorait, rétjeit és ősi szurdokait nemcsak a jegyzetfüzetünkben és a filmkockákon, hanem a lelkünkben is átmentettük a Duna innenső partjára.

„Ó, Kopácsi-rét”, hallom *Vízbe vesző nyomokon* című gyönyörűségei könyvéből a Tanárnő, Baranyai Júlia elhaló sóhajtását, „mi mindennek voltál édes otthona valamikor! Kozmikus gyermekkorunkra emlékeztető, ősi természetességű virágnylás, meddig maradhat meg nekünk?”

Az újkori hódítók, a vad török hordáknál is nagyobb pusztítást végző szerb honfoglalók felégették, elvették tőlem Baranyámat. Népét legyilkolták, elüldözték, Árpád-kori tündérfalvait elnéptelenítették, gyönyörű templomait derékba lőtték, meggyalázták.

Ősi földjéről immár a fényképekre, verseinkbe, novelláinkba, regényeinkbe költözött át a drávaszögi magyarság. Templomaival, falvaival, rétjeivel, szurdokaival egyetemben. Itt már nem árthat neki senki és semmi, míg csak képeinkért, verseinkért, novelláinkért, regényeinkért és miértünk magunkért is nem jönnek a martalócok.

(*Szórványban, Forum, Újvidék, 2004.*)

Maradék, a mindig reményt hordozó református templom

A legutóbbi délszláv népiertó háború nyomai Szlavóniában – a szerbek gyilkos bosszúja Szentlászlón

Másfél évtizeddel később is üszkös a vérbosszú helyszíne

Kórógy, a sebek begyógyulására ír a felújított templom – a magyar állam segítségével

Tisztaságra várva Isten kórógyi házában

Burány Nándor: László – Kórógy

László, a korszerű falu

László, Kórógy, Haraszi – három szlavóniai magyar falu, szigetmagyarság, évszázadokon át viszonylag elszigetelten, zárkózottan éltek, ezért megőrizték régi szokásaikat, nyelvüket. A folklórgyűjtők, népzene kutatók, nyelvjárásszakértők számára éppen ezért értékes helyek, de mivel a régít őrizték meg, nem haladtak az újjal, egyúttal egy kicsit az elmaradottnak a jelképeivé is váltak tudatunkban.

Gyorsan hozzá kell tennem: akik így hittük, nagy tévhitben éltünk. Az elkövetkező néhány írásból talán kiderül, miért is állíthatom azt, hogy tévedtünk.

Kezdjük Lászlóval. Az olvasó talán felfigyelt a mintegy tíz nappal ezelőtt megjelent hírre, hogy ez a szlavóniai falu most ünnepli fennállásának 800. évfordulóját. Egy település életében ez nem kis idő. Ünneplésre érdemes. Méltó módon kell megünnepelni. Jó alkalom arra, hogy a faluval együtt mi is megemlékezzünk a régiokról, számba vegyük, hol áll, hova jutott ma, s egy kicsit elgondolkozzunk a holnapjáról is. Az ünnepségek most kezdődtek, a tervek szerint még több rendezvényre sor kerül, a főünnepélyt pedig jövő szeptemberben tartják.

Itt említhetjük meg, hogy a Forum kiadásában éppen a napokban jelent meg a Szlavóniai hétköznapiak című könyv –, az ünnepségen már árulták. Amit vittek, mind elfogyott, s még sokkal több kellett volna. Nagy az érdeklődés.

Kíváncsian várják Dezső Izrael könyvét is, aki sok évtizedes kutatómunkásságának gyümölcsét, a falu történetének kéziratát már átadta a kiadónak. A népszerű Izrael bácsi évek hosszú során át gyűjtötte a László és Kórógy történetére vonatkozó adatokat, a jelölt kiadásban is szerepel egy írással. De most nem annyira a történelemtől akartam szólni, lesz még arra is alkalom, inkább a mostani hétköznapiokról, azokról, amelyek mindenekelőtt megcáfolhatják tévedéseinket.

A helyi irodában Nagy Mátyás titkártól tudom meg, hogy a falunak jelenleg körülbelül 1700 lakosa van. Ezeknek legalább fele már nem kimondottan földműves háztartásban él, mind többen dolgoznak az eszéki üzemekben, intézményekben.

Legnagyobb részük naponta utazik Lászlóról a munkahelyére és vissza. Nem nagy a távolság, jó az összeköttetés. Eddig főleg vasúton utaztak be, nemrég elkészült az aszfaltos út, most többen járnak buszon, kocsival is.

Az útépités költségeinek egy részét helyi járulékból fedezték, a nagyobb részt azonban a község adta. A helyi járulékból még maradt valamennyi pénz, ezen még egy-két új utcát akarnak kikövezni, most végzik a számításokat. Már majdnem minden utca köves, sok bácskai falu megirigyelhetné őket ezért.

De kell is a kövesút – mondja a titkár. 50-60 személygépkocsi van már, s ennyi lehet a traktorok száma is. Viszonylag sok, mintegy 40 új ház épül évente, s ezek már mind a korszerű követelményeknek megfelelően. De a régiekben is egyre több a fürdőszoba. A vízellátást egyelőre minden háztartás maga oldja meg. A jövőre vagy két év múlva megszakandó helyi járulékból nyilván a vízvezeték-hálózatot fogják kiépíteni. Nem ritkaság azonban a jégszekrény, a villanytűzhely, a tévékészülék s az ún. polgári jólét más kelléke sem.

Mindez persze annak köszönhető, hogy a földművesek jól gazdálkodnak, hogy az Eszéken dolgozók jól keresnek, és sokat jelent az is, hogy az itteni Prvi maj bundakonfekciós üzemben sok nő juthat keresethez.

Csak még néhány adatot említenénk, amelyek ugyancsak azt bizonyítják, hogy László nem egy elmaradt kis falu, hanem a fejlettebbek közül való.

Nemrég korszerűsítették az orvosi rendelőt, állandó orvosuk van. 1968-ban készült el a korszerűen felszerelt új nyolcosztályos iskola – idejárnak a környékbeli falvak gyerekei is. Magyar nyelvű oktatás csak a négy alsóban folyik, de erről majd később bővebben.

1964-ben kezdték el építeni a művelődési otthont, s noha még nincs teljesen befejezve, előadásokat máris tartanak benne. Saját bevallásuk szerint ennek maguk a lászlóiak az okai.

Korszerűsítik majd a postát, épül egy sportközpont, s a jólét egyfajta jele, hogy ebben a faluban is rengeteg az új vaskapu. Vaskapuk. Miközben többször végigsétáltam a falun s elgondolkoztam azon, hogy amint növekszik az emberek egyéni jóléte, úgy áldoznak a közös létesítményekre, nem tudtam szabadulni a gondolattól: mennyibe került ez a sok vaskapu? Nem lehetett volna ezen a pénzen esetleg a vízvezeték-hálózat kiépítését megkezdeni, s csak ha már ez megvan, készíttetni a vaskapukat? Nem lett volna jobb felcserélni a sorrendet?

Így is sokat elért a falu. Nem azért okoskodok így, mintha bírálni akarnám a helyi fejlesztési politikát. De ahol szép eredményeket lát az ember, ott szeretné, ha még szebb lenne. S nehogy egyoldalúsággal vádoljanak, nem tagadom, hallottam panaszt is eleget. Lesz szó azokról is.

Befejezetlen gondolatok az iskolában

Korszerűen fejlett általános iskolájuk van a lászlóiaknak. Központi iskola: a környező kis településekről is idejárnak a diákok. Díjtalanul busszal szállítják őket. Előbb Andelija Dašić igazgatónővel, aztán három magyar tanítóval beszélgetek az iskola életéről.

Van-e elég tanuló? Igyekeznek-e? Folytatják-e tanulmányukat? Főleg ezekről a kérdésekről beszélgetünk.

Megtudom, hogy mint sok más falusi iskolában, itt is kis létszámúak az osztályok. Különösen kicsi a magyar diákok száma. Kénytelenek voltak kombinált tagozatokat nyitni. Az elsőben most tízen lettek volna, de három kisdíákot a horvát-szerb tagozatra írtak be szüleik.

Vajon miért?

Nemcsak az elsőben van így, mondják a tanítók. S az igazgatónő éppúgy mint a tanítók is, érthetetlennek tartják, hogy több magyar szülő még azt sem akarja, hogy gyereke a felső tagozaton – itt horvát-szerb nyelven folyik az oktatás – anyanyelvi pótktatásban részesüljön.

Vajon miért?

Mindenknek megvan a maga oka, nyilván ennek is. Nagy munkakedvvel és derűlátással néz itteni feladatára, az anyanyelvi pótktatásra Szabó Ilona. Két éve dolgozik itt, s nem titkolja elkeseredését, amiért a lakáshiány miatt be kellett költöznie Eszékre, albérletbe. Pedig a magyar tanítónőre itt az órák után is szükség lenne.

A falu illetékesei a kisujjukat sem mozdították meg azért, hogy esetleg lakást kapjon.

Egyed Dávid már majdnem tizenöt éve tanít. Ő is arról beszél, milyen érthetetlen némely szülők magatartása: a meglévő magyar tagozatok ellenére már az elsőben a horvát-szerb nyelvű osztályba adják gyerekeiket, noha vannak közöttük olyanok, akik egy szót sem értenek még azon a nyelven. Így akarják biztosítani a zavartalan továbbtanulást, mivel Eszéken nincs magyar nyelvű középiskola? Nem lehet elfogadni ezt a magyarázatot. Példák bizonyítják, hogy aki tehetséges, szorgalmas, annak a középiskolában a nyelv nem akadály. Nem is lehet, már Lászlón megtanulják a horvát-szerb nyelvet a felső tagozaton.

Némelyek talán azt híresztelték el, hogy a magyar tagozatokon másmilyen a kritérium, kevesebbet tanulnak, hogy ott más a tananyag... Ha ezt valaki valóban terjeszti, azt felelősségre kellett volna vonni. Vagy legalább nyíltan a szemébe mondai! Nem?

Vitathatatlan azonban, hogy a szülők tudatában vannak a nyelvtanulás fontosságának.

Nemcsak a magyar gyerekek részére szervezték meg az anyanyelvi pótktatást, tanulnak magyarul a szerb és a horvát diákok is. Köztük nagyobb az érdeklődés, mint a magyarok között. S maguk a diákok mesélik: nemcsak hogy eljárnak az órára, de jobban is igyekeznek, és gyorsabban megtanulnak olvasni, mint mi – mondják.

Kicsit hihetetlennek tűnik, de ez a valóság. Még akkor is, ha Eszéken a felvételnél nem egy esetben előnyben részesítették azt, akinek bizonyítványában fel volt tüntetve, hogy tanult magyarul.

Végeredményben: nem lehet kényszeríteni a szülőt, hogy anyanyelvi tagozatra írassa gyerekeit, de azt meg lehet s meg

is kell akadályozni, hogy egyesek esetleg félrevezessék.

László már nem az, ami régen volt. A fiatalok közül kevesen maradnak otthon földművesnek. Szakmát tanulnak, s néhányan befejezték már az egyetemet is. Jó, hogy a gyerekek is, a szülők is igyekeznek. Azonban azt is tudnunk kell, hogy a továbbtanulásnak nem az a feltétele, hogy elfeledjék anyanyelvüket!

Most három magyar diák van a nyolcadikban. Egyikük, Gyöke János, szintén Eszékre akar menni, az autómechanikus szakmát szeretné elsajátítani. Már otthon megszerette a gépet. Apjának előbb egy Fergusonja volt, most nagyobb traktort vett. Persze, hogy ő is tudja vezetni.

Hogy volt-e már László határán kívül? Kétszer is, méghozzá a tengeren. Šibenikben a felderítőekkel. Tévűjük is van, nézik a hazai és a magyar műsort is, egyszóval: utaznak, világot látnak, igényeik növekszenek.

A falu megindult a gyors fejlődés útján. Ha a valamikori öregek sírjukból fölébrednének, nem ismernének Lászlóra – mondják sokan. Így is van ez rendjén: élvezze ennek a falunak a dolgos népe is azt a jólétet, amit a szocialista fejlődésünk okoz.

Közben fel is merül néhány megválaszolhatatlan kérdés. Az iskolában a folyosón, az ajtókon, a falakon mindenütt csak horvát feliratok.

– Igen, a statútumban ezt rendeztük. Hogy így van, ez mind csak a mi hanyagságunk következménye – mondták. Én arra gondoltam, hogy a magyar szülő, ha bejön az iskolába, ha szétnéz, s ezt látja, akkor ...

Fejezzék be ezt a gondolatot ott, Lászlón.

Az utak visszavezetnek

Az iskolában az iránt is érdeklődtem, vannak-e már lászloiak, akik befejezték a középiskolát vagy az egyetemet, s utána nem mentek el a nagyvilágba, nem hagyták el a falut, hanem itt maradtak, itt élnek most is, s itt is akarnak maradni. Több nevet is említettek: Bajusz János agronómus a szövetkezetben, Palizs Illés az elektrotechnikai középiskolát fejezte be, Eszéken dolgozik, de Lászlón lakik, naponta utazik... Este Palizs Illést kerestem fel. Szüleivel lakik, nagy ház, szárazkapu-bejárat, tágas gazdasági udvar, s korszerűen berendezett lakás. Ezt már előbb mondták, hozzáfűzve, hogy ha már olyan sokat áldozott erre, akkor nyilván nem szándékozik elköltözni.

Mielőtt benyitnék, Dezső Izrael bácsi elmagyarázza, hogy két ilyen ház áll még a faluban. Homlokzatán látszik, hogy nem jobbágyháznak épült. Iparosemberé lehetett.

Palizs Illés az édesapja, gépkocsiszerelő barátja és annak felesége társaságában nézi a tévéműsort. Az asztalon sörösüvegek, poharak. Az ajtó mögötti falon felragasztott különféle cigarettásdobozok.

– Mikor fejezte be az iskolát? – kérdezem Palizs Illést.
 – 1968-ban.
 – Nem volt semmi különösebb nehézség?
 – Nem – válaszolja előbb röviden, aztán kérdésemre még elmondja, hogy abból a nemzedékből többen is Eszéken folytatták tanulmányaikat. Naponta utaztak vonaton. Négy év alatt végzett.
 – Miért választotta ezt a szakmát?
 – Már az iskolában megszerettem. Igaz, a sógorom is ezt tanulta, nyilván ez is hatott rám.
 Mégsem ment minden simán, zavartalanul.
 Leszolgált a katonaidejét, aztán egy évig nem kapott munkát. Végül sikerült, de megint nem a szakmájában. Mint vilanszerelő dolgozott egy évig. Most pár éve már a kombinát karbantartási részlegében keresi meg a kenyerét. Havi 2500 körül keres, néha többet is.
 – Igaz – helyesbít később –, kaphattam volna én a szakmámban is munkát. Vinkovcin, amikor villamosították a vasutat. De nem akartam odamenni.
 – Miért ragaszkodik ennyire a falujához? Az emberek általában szívesebben költöznek be a városba. Más ott az élet, jobbak a szórakozási lehetőségek, és sok más előnyt kínál a város.
 – Nekem jobb itt – mondja határozottan –, a világban is ez az irányzat most, menekülnek az emberek a városból.
 – De nálunk még nem – próbálok ellenkezni. Tetszik, amit mond, de azt akarom, hogy ő cáfolja meg az ellenvetéseimet.
 – Nálunk nem, de figyeljük azt is, mi történik a világban.
 – S mi az, ami idefűzi, egy ilyen eldugott faluhoz?
 Sértő ez az állítás: eldugott falu? Mindjárt megmagyarázza, milyen tájékozatlan vagyok.
 – László nem eldugott falu. Tizennyolc kilométerre van Eszéktől, kocsival bármikor 10-20 perc alatt beér az ember, ha vásárolni, ha szórakozni akar. Ha meg végig elkészül az eszék-vinkovci műút, akkor erre vezet a legrövidebb út a tengerre. Mentén már három vendéglő is épül.
 – Akkor maga előnyben részesíti Lászlót Eszékkal szemben?
 – Mindenképpen. Ha véletlenül bent kell maradnom a városban, nem tudok éjjel aludni. Nagy a láрма, zörej, rossz a levegő.
 – De mégis más ott – ellenkezek tovább –, nézze, ha elromlik az autó, a traktor, a bojler vagy a jégszekrény, ott van helyben a mester, itt viszont ki javítja meg a gépeket, háztartási, villamossági berendezéseket?
 – Jelentjük, és jön a szerviz.
 Látom, s örülök neki, hogy nem tudom meggyőzni a város előnyéről. Amit az nyújt, azt itt is megkapja, s még a városi étellel járó káros jelenségeket sem kell elszenvednie.
 Hasonlóan gondolkozik autómechanikus barátja s annak felesége is, aki ugyancsak Eszéken dolgozik. Előbb a fodrász-

szakmát tanulta ki, aztán befejezte a közgazdasági középiskolát, s a bankban nyert alkalmazást.
 Mindannyian jól keresnek, elégedettnek látszanak. Nem kérdezem, szoktak-e utazni, nyaralni. A vendéglátóm úgy, mellékesen jegyzi meg, hogy valahol Eger környékén meglepődve hallotta, hogy mellette valakik hozzájuk, a lászlói-akhoz hasonlóan beszélnek.
 Aztán kerül szóba az utazás. Már a lászlói iskolával beutazta majdnem az egész országot. Korán, gyerekkorában alkalma volt világot látni. Ez nyilván nem maradt hatás nélkül későbbi világszemléletének alakulására.
 Nem ő az egyedüli, aki így gondolkozik, aki józanul, éretten meg tudja ítélni maga körül az élet jelenségeit, aki már látja, hogy falun élni, Lászlón maradni nem jelenti azt: lemaradni. Itt is lépést lehet tartani a világgal..

Mekkora a távolság Kórógyig?

Alig három-négy kilométeres távolság választja el Kórógyot Lászlótól. A távolság azonban nagyobbnak tűnik, mint amekkora a valóságban.
 Talán azért, mert ide nem vezet aszfaltút. Talán másért is. Több oka lehet, mint ahogy több oka van annak is, miért nem épült meg idáig az aszfaltút.
 – László az útra gyűjtötte a pénzt – mondja Miskolci Zoltán, a helyi hivatal titkára –, mi pedig az iskolára. A korszerű iskola két éve elkészült, a járulékból most a járdákat betonozzuk, a telefonhálózatot rendezzük. De a bekötőút aszfaltozása már nem várthat sokat magára.
 Nem egészen három kilométernyi útról lenne szó. De ez is nagyon sokba kerülne. De ez ma már létszükséglet. Az út jelenti a fejlődést, a lemaradás pótlásának a lehetőségét.
 – Lászlónak régebben is sokat jelentett – mondja tovább a titkár –, hogy volt vasútállomása.
 Most már aszfaltútja is van. Kórógnak sem egyik, sem másik. Miskolci Zoltántól megtudjuk még, hogy Kórógyon most mintegy 220-230 háztartás van, a lélekszám 850 körül lehet, évek óta nemigen változik. Átlag tíz gyerek születik évente, 1972 kivétel volt: ekkor 18 kórógyi gyerek jött a világra.
 Azt mondják, Kórógnak régebben is nagyobb volt a határa, gazdagabb volt, több volt itt a föld, mint Lászlón. Részben talán ezzel is magyarázható, hogy Lászlóval ellentétben a lakosság nagyobb része itt ma is földműveléssel foglalkozik. De csak részben lehet helytálló ez a magyarázat. Nagyobb súllyal esik latba, hogy kevés a munkalehetőség. Helyben van egy földműves-szövetkezet öt alkalmazottal, az igazgató más faluból jár ide, rajta kívül dolgozik itt még két traktoros, a raktáros és a könyvelő. A szövetkezetnek egy traktora volt, de összetört, most nincs egy sem. A magántermelőknek harminc körül lehet.

Néhányan bejárnak dolgozni Vinkovcira, néhányan Eszékre s a lászlói készruháüzembe is. Persze, a városba utazás innen – az említett okok miatt – sokkal körülményesebb, mint Lászlóról.

Majdnem elfelejtettem: Kórógy nem Eszékhez, hanem a vinkovci községhez tartozik.

Miért?

Maguk a kórógyiak határoztak így – mondják. S mindjárt hozzá is fűzik, mennyire különös helyzet ez. Még a Kórógyon túli falvak is Eszékhez tartoznak. Mivel a faluban nincs állandó orvos, sokan a szomszédos Lászlóra járnak gyógykezelésre. (Az állatorvos is úgy jár ki hetente. A vendéglő is csak minden másnap tart nyitva...)

Miért döntöttek úgy a kórógyiak, hogy Vinkovcihoz csatlakoznak? Azt hiszem, mindenki látja már, hogy az Eszékhez való csatlakozás előnyösebb lett volna a falu számára. Előbbre jutottak volna a fejlődésben.

Látják az Eszékhez tartozó falvak fejlődését, ennek alapján mondogatják ezt. Vinkovcira se panaszkodnak. A félreértés elkerülése végett el kell mondani, hogy büszkék a két évvel ezelőtt elkészült korszerűen felszerelt új iskolára, melyet saját erejükből, községi segítség nélkül nem tudtak volna felépíteni.

A község hány nagyobb településén sincs ilyen új iskola, noha szükség lenne rá! – mondják többen. Régebben a kórógyi diákok közül többen folytatták tanulmányaikat, több volt a középiskolai és egyetemi végzettségű fiatal. Nagy részük azonban nem jött vissza falujába sem dolgozni, sem lakni. Ebben is különböznek a lászlóiaktól.

Igaz, bizonyos változás itt is észlelhető. A változás ígérete legalábbis. Mondják, hogy egy gépészmérnök, aki Eszéken dolgozik, most költözött haza. Szép háza van, gépkocsija, s alighanem ő is azt vallja, hogy itt kényelmesebb az élet.

A falvakban általában alig van kisiparos, ezzel ellentétben most nyitott itt műhelyt egy lakatos, s van egy kis fűrésztelep is.

A polgári jólét kellekei itt is mind több háztartásba bekerülnek. Csak egy házban nincs villany, s aki csak teheti, bevezeteti lakásába a vizet, szerelik a hidrofort, a fürdőszobát. Az iskolában hallom, hogy a takarítónő is most rendezte be a fürdőszobát. A lánya, veje Svédországban dolgozik, de itt-hon építenek háromszobás házat, természetesen fürdőszobával. S az is érthető már, hogy a szülők sem akarnak lemaradni. Érthető. Nem kevésbé az is, hogy a gyámoltalanul maradt öregeket hiába kérdelem: – Azért csak jobban élnek ma, nem? – ők egyre csak azt ismétlik: – Régen tizenöten is laktak egy házban, volt, aki dolgozzon, most meg senki sem akar az öregekkel maradni.

Vajon hová lesznek a fiatalok: mit mondanak erről az iskolában?

A jólét varázsa

Hová lesznek a fiatalok? Miért panaszkodnak az öregek, hogy egyedül maradnak, nem bírják már a munkát, s nincs, aki művelje a földet, segítse őket?

Részben feleletet adhat a kérdésre az előbbi írásban közölt adat is: 220-230 háztartás van a faluban, s mindössze tíz gyermek születik évente. Egyik ok tehát, hogy kevés az utánpótlás.

S e kevésnek mi a sorsa? Befejezik-e tanulmányaikat, s ha igen, merre veszik az irányt az általános iskola után?

Erről Surján Imre igazgatóval beszélgettem. Ő bácskai ugyan, de már sokfelé megfordult, négy éve került a kórógyi iskolába, megismerte a diákokat, az embereket.

A nyolcszázötvenes lélekszámú falu büszke lehet általános iskolájára. A gyerekek kedvező feltételekkel, anyanyelvükön szerezhetik meg az általános műveltség alapismereteit, s nyilván ez is hozzájárul ahhoz, hogy – mint utaltunk rá – a kórógyi fiatalok viszonylag nagy számban fejezték be a középiskolát és az egyetemet.

Hagyománya is van itt az iskolakultusznak – mondja Surján iskolaigazgató. S elmondja, hogy a régi Jugoszláviában nem ismerték el a magyaroknak az anyanyelvű oktatásra való jogát, az állam nem volt hajlandó magyar tanítót fizetni, a kórógyiak azonban nem hagyták magukat, saját erejükből tartották el, fizették a tanítót.

Magától adódik a kérdés: ha magyar nyelven fejezik be az általános iskolát, hogyan boldogulnak utána a horvátszerb nyelvű középiskolában? Állítják, hogy ebben a magyar lakosú faluban is megtanulnak horvátszerb nyelven beszélni a tanulók. A tanáruknak köszönhetik ezt, aki csak szerbhorvátul beszél velük, s megszervezte, hogy a felső tagozatosok valamennyien tagjai az eszéki könyvtárnak, idejekorán kezdenek ismerkedni Jugoszlávia népeinek irodalmával, hogy ne legyenek hátrányban a többi diákkal szemben.

Ez tehát nem okoz nehézséget a továbbtanulásban. Aggasztóbb talán, hogy az osztályokban sok az üres szék. A hatodik osztályban hatan vannak, tavaly kettővel több tanuló volt, de ezek szüleikkel külföldre mentek.

Az alsóban a kis létszám miatt összevont tagozatokat létesítettek, a tanító így külön pótlékot kap, s a köztársaság is segíti a községet az iskola fenntartásában.

A lehetőségekhez mérten igen sokan tesznek azért, hogy tanulhassanak a kórógyi fiatalok. Az illetékes fórumok és a tantestület is. Nemcsak oktatják a gyerekeket, nemcsak a tananyagot tanítják meg velük, hanem rendszeresen viszik őket kirándulni, hogy megismerjék hazánk különböző részeit, történelmi nevezetességeit, nagyobb ipari létesítményeit. Felesleges hangsúlyozni, hogy nemcsak tudásukat bővítik ezzel. Felszabadulnak, látókörük tágu, korszerű világszem-

léletet nyernek. Igaz, a tévé már a szobába is bevarázsolja a nagyvilágot, az utazás nyújtotta élményt azonban ez nem helyettesítheti.

Ha a vasút és az aszfaltút hiánya sokáig el is zárta hát Kórógyot a világtól, a gyorsabb fejlődés áramlataitól, ma már – ha talán lassabban is, mint máshol – mégiscsak változik a helyzet.

Lehet, hogy nem a legjobb példa, de az igazgató szavai nyomán idézzük: egy nemrég végzett diáklányuk mostanában itthon járt. Svájcban dolgozik, persze máris többet keres, mint a volt tanárai. Tudjuk, hogy mért van ez így. Most nem is ez a lényeg. Arra akartunk rámutatni, hogy a falu amelynek zártságáról még nem is olyan sok évtizeddel ezelőtt annyit hallhattunk, megnyílt a világ felé.

A jobb élet varázsa vonzza a fiatalokat, nem ijednek meg a távolságoktól, bátran nekivágnak az ismeretlennek.

A tanítói fizetést említettem az előbb. A tanítói, tanári lakást, illetve a hiányát se hallgassuk el. Hogy juthat itt a tanító korszerű lakáshoz?

A jobb élet varázsa vonzza a fiatalokat, ez természetes, s egyszer talán az is természetes lesz, hogy a jobb élet ide, visszavonzza őket. S akkor talán az öregek sem fognak panaszkodni, hogy magukra maradnak.

Amit az elődök régen elrontottak, aminek a káros következményét a későbbi nemzedékek igyekeztek kiküszöbölni, azt a falu polgárainak okos politikája előbb-utóbb teljesen helyrehozhatja.

Az elmúlt években is több olyan dolog történt, aminek az indokoltságát nehezen lehet megmagyarázni. Ne soroljuk fel őket, a helybeliek többet tudnak róluk. Emlékeztessünk csak az iskolára. Lászlón és Kórógyon is felépült az új iskola. Egyikben sincs elegendő tanuló. Utaltunk az ebből eredő problémákra. Ők maguk is látják, hogy lehetett volna ésszerűbben...

Csak megemlítettük ezt, anélkül, hogy beavatkoznánk abba, ami semmiképpen sem miránk tartozik. (1974)

Nem akarnak magyarul tanulni a gyerekek

Telefonon érdeklődöm, ki van még a régiek közül, aki el tudná mondani, hogy volt itt, mikor még szervezett kulturális életet élt a maradéki magyarság. Tudom, évek óta nincs már magyar tagozat, szerbhorvátul tanulnak a maradéki magyarok gyerekei. Így kellett ennek lenni? Jól van ez így? Kellene-e, lehetne-e (még) változtatni a helyzeten? Azt mondták, a Báró Gyuri bácsit keressem, ő volt itt a magyar kulturális élet szervezője sokáig.

Most itt ülök vele a maradéki házban. – 1935-ben alakult itt meg a magyar művelődési egyesület, itt tartottuk a próbákat – mutat a másik szoba felé Gyuri bácsi –, az apám is benne

volt ebben, itt tanulták a szerepeket, én még fiatal voltam, melyiket is, nem a Ludas Matyit, a Garas gazdát játszották, én voltam Jancsika, becsuktak a ketrebe. A Vranjósovics volt akkor az elnök, aztán ott volt a Berta Pista, ott az apám.

– Ez volt az első színdarab, s ezt többször is előadták?

– Első, persze. Voltunk Nikincán, Satrincán, aztán valamivel mentünk Pirosra is.

– Minden évben bemutattak egy színdarabot?

– Kettőt egy télen. Nyáron mi nem érkeztünk. De télen akkor összejöttünk, fiatalok, voltunk harmincan is.

– Volt otthona az egyesületnek?

– Nem, az iskolában játszottunk, a volt horvát iskolában. Aztán az lett a Dom. Itt a házban tanultunk, s az iskolában játszottuk le. Meg néha a kocsmában is.

– A Molnáréknál a kocsmában, mi is ott szerepeltünk – szól közbe a felesége is –, akkor minket a Vince tanított, a Miska bácsi.

– A Vince, az ki volt?

– Bíró is volt ő a községnél, előkelő ember volt, szerette a gyerekeket tanítani – mondják. – Így ment ez 1941-ig. Na, a háború után is megindult, akkor játszottuk a Ludas Matyit, a Berger tanító mikor itt volt, ő sok előadást készített, utána meg a Flóra tanító néni, a lányom is, a fiam is szerepelt, mentek ők is még Satrincára is... Az előadás után ugye tánc volt, s utána éjjel két órakor lovas kocsival jöttünk haza. A Flóra sokat tett, de őt úgy üldözték, hogy elment innen...

– Miért üldözték?

– Nem hagytak neki békét, akivel lakott is egy házban, meg is verték.

– És hányan voltak akkor egy színházi előadáson?

– Tele volt a terem, alig mozogtunk, álltak is. A Juhász legényt talán háromszor is előadtuk.

– S azt mondják, a háború alatt nem volt semmi?

– Nem, az usztaák a táncról is kizártak bennünket, azt mondták, iratkozzunk be az usztaákhoz vagy a Gestapóhoz, akkor mehetünk. Hát nem mentünk. Én negyvennégyben vonultam be, voltam Zágrábban, a tiszti iskolában, jártunk ott is a magyar művelődési egyesületbe, milyen szép táncok voltak ott is akkor!

– A háború után itt hogy éledt újjá a művelődési élet?

– Előbb bálakat rendeztünk, aztán színdarabokat is, játszottam én is mindig. A Raffai tanító rendezte a darabokat. Akkor mint Petőfi Sándor Kultúregyesület működtünk mi, 1950-ben Zágrábban is jártunk, ami pénz az előadásokon bejött, azt el kellett költeni, a fiúk, lányok, a szereplők meg mentek ezen a pénzen a tengerre!

– Aztán szervezték a bálakat, narancsbál meg ilyesmi, majd nem bezárták, elkezdtek truccolni, hogy mit akarunk mi, magyarok.

– Mikor volt ez?
 – Van annak már jó néhány éve, én voltam akkor az egyesület elnöke, s jön egy, hogy mit akartok ti itt magyarul, ez nem Magyarország! Meg hogy majd a rendőrség! Nem volt mindegy, bemegyek én aztán Indiára, s mondom, mi van. Azt mondták, semmi baj, csak csináljuk tovább...
 – Akkor most ilyen szervezett rendezvényük a magyaroknak nincs?
 – Nincs. A szerbeknek sincs, csak az iskolában amit rendeznek.
 – Ilyen magyar művelődési egyesületre most nincs már szükség?
 – Hát nem tudom – gondolkodik a fia, Árpád. – Mikor az iskolában is a gyerek azt mondja, ő nem magyar, nem akar még magyarórára se járni. Mondják sokan, hogy a tanítók törölték el, nem törölte el senki, a szülők nem adták magyar iskolába a gyereket, mert hogy nehéz, mikor megy át a negyedikből az ötödikbe (a szerb tagozatra), én is mentem négy évig magyarba, s nem volt nehéz aztán a nyolcadikig szerbül. Most vannak magyarórák, de a szülők nem járatták a gyerekeiket.
 – S ha eljönne valamelyik magyar színház, összejönne a közönség?
 – Össze. Biztosan. Meg kellene próbálni.
 Ehhez is rosszak a feltételek, de az egyetértés is hiányzik, hogy közös munkával, akcióval esetleg teremtsenek valamit.
 – Tudja, hogy van, mikor már otthon sem beszélnek a gyerekekkel magyarul, hát jól van, mondom, mik vagytok? Vannak most már szerbek is, akik járnak magyarórára, mert talán több esetben is nem vették fel munkára, mert nem tudott magyarul – mondja Báróné.
 A fia még hozzát teszi: – Amelyik akar, az itt is megtanul, de némelyik itt van harminc éve, és egy szót se tud.
 Az üzletekben most már beszélnek magyarul is, a könyvtárban is. De az összejöveteleken soha, meg így a társaságban mindjárt azt mondják: Pričaj srpski da i ja razumem! Megjön a vejük, ő is azt mondja, a nagyobb gyerekek még beszél magyarul, órára is jár, de a két kisebb már nem akar... Otthon is szerbül beszélnek.
 Most Berger Mihály a művelődési egyesület elnöke, három éve választották meg, a báloknak is ő a fő szervezője, telefonálnak neki, eljön, ő tudhatja legjobban, most mi a helyzet, mit lehetne...
 – Három éve kezdtem én az egyesülettel, gondoltam, valami színdarabot kellene, de a fiatalságot nem lehet összeszedni, senkit nem érdekel ez többet. Aki ilyesmit akar vagy próbál, azt kinevetik. Hát inkább bálakat szervezünk, most volt egy, a pirostojásból. De ezt is a fiataloknak kellene most már folytatni, de ők nem csinálják.

Gyuri bácsi meséli, micsoda kártyapartik voltak a próbák után. Egymás közt mindig magyarul beszéltek. Hogy nevelték akkor a gyerekeket? Miért? – néz rám, azok is magyarul beszélnek, még a fiam, a másik, Németországból ha hazajön, az is ráparancsol a fiára, hogy a dedával magyarul beszélj! Otthon ők magyarul beszélnek. A gyerekek Németországban megtanultak magyarul, németül, szerbül, angolul, franciául. S az idegen nyelvek mellett a messzi távolban is jobban vigyáz az anyanyelvére, mint az itthon maradottak a szülőföldjükön.

A gyerekek ezt még nem értik, de a szüleik?

Az idén már a „proslava” is csak szerbül. Az egyik szomszéd, horvát nemzetiségű, azt mondta: Lepo je bilo, ali ni reći na mađarskom. – 1990

(l. Szórványban, idézett mű)

Gránát a paplakra

Az egykori Szerém vármegye Szerbiához tartozó részét ma is közel tízezer magyar lakja, aki néhány apró falucska kivételével a lakóhelyén is kisebbségbe szorult. Ürögön alig tíz százalék a magyarság aránya, mégis a Tarcal-hegyi kisvárosban küzd a fennmaradásért a Szerémség második legnagyobb közössége...

Bár a kisváros alig harminc kilométerre fekszik a Vajdaság tartományi fővárosától, Újvidéktől, az utazó a leghalványabb hasonlóságot sem fedezi fel a dél-bácskai róna, valamint a szerémségi táj között. Amint az autóbusz átkel a péterváradhi hídon, rövidesen egyre meredekebbé válik a kaputató, hogy Kamanc (Sremska Kamenica) határából már teljes pompájában táruljon az utas elé a Duna túlsaján elnyúló Újvidék panorámája. Végérvényesen megváltozik a táj: az út szűk, olykor szakadékká mélyülő völgyek fölött araszol az ürögi hágó felé, hogy aztán – elhagyván a Tarcal-hegy híres pravoszláv kolostorai felé vezető letérőt – az enyhe lankán megbátorodva robogjon be a szerémi fennsík több mint tízezres lélekszámú kisvárosába.

Hiába zörgetek a Mulay Jánoséna vélt ház ajtaján, nem akar senki sem ajtót nyitni. A szemközti szomszéd tudomra adja: nemcsak rossz helyen kopogtatok, de neki bizony fogalma sincs arról, hol lakik az a bizonyos „gospodin Mula-ji”. Ám rövidesen segítóm akad: egy ugyancsak szerb fiatalasszony, aki éppen kisgyermekével igyekszik hazafelé. Megkérdezi, kit keresek, majd amikor azt felelem, hogy Mulayt, a borászt, visszakérdez: „On je katolik, nije?” – azazhogy katolikus-e az illető. Igenlő válaszomra ismét kérdés következik: „Magyar?” Majd amikor erre is rábólintok, felderül a fiatalasszony arca, hiszen – mint mondja – nemcsak ismeri „Jovan Mulajit”, de gyakran meg is fordul nála, hiszen tőlük szokott tejet vásárolni...

Az asszimiláció folyamatosan apasztja a helybéli magyar közösséget. Hiányzik a szervezett anyanyelvi oktatás. Magyar tannyelvű iskola a második világháború utáni években működött utoljára Ürögön. A közelmúltban azonban akadt néhány lelkes pedagógus, aki önszorgalomból vállalta az ürögi magyar gyerekek anyanyelvi képzését. Közéjük tartozott Mulay János lánya, Juliska is, aki Újvidéken szerzett diplomát szerb nyelv és irodalom szakon. A színmagyar Sátoras (Šatrinci) és Dobrodolpuszta (Dobrodol) kisdíákjaival együtt több mint száz gyermeket segített abban, hogy a szerb mellett anyanyelvükön is megtanuljanak írni és olvasni. Ám a fiatal pedagógus a milosevicsi éra éveiben nem talált tudásának megfelelő munkalehetőséget a szülőföldjén: Mulay Juliska közel fél évtizede Észak-Bácskában, a szinte százszázalékosan magyar lakosságú Zenta gimnáziumában tanítja szerb nyelvre a nebulókat. A későbbiekben egy fiatal újvidéki orvos, Horváth-Mileticsi Szabolcs foglalkozott cserkészvezetőként rendszeresen az ürögi magyar gyerekek anyanyelvi képzésével, de mióta Szabadkára költözött, senki nem akad, aki folytatná misszióját.

A szerbesedés tehát töretlenül folytatódik Ürögön. Mulay Mátyás keserűen említi, hogy a településen számtalan magyar vezetéknevű ember él, aki már szinte egyetlen szót sem tud ősei nyelvén, és azoknak a családoknak a száma is jelentős, amelyekben a szülők még igen, de a legifjabbak már nem beszélnek magyarul.

– Papíron minden jogunk megvolt, csak éppen a rendeleteket másképpen alkalmazták a többségiek és másképpen a magyarság esetében – mondja Mulay Mátyás. – A szerb osztályokat akkor is elindították, ha a diákok száma nem érte el a rendelet által megszabott minimumot, míg ez a magyar osztályok esetében elmaradt. Aki magyar iskolában akarja taníttatni gyermekét, az naponta utaztathatja Újvidékre autóval, a tartományi székhely és Ürög között ugyanis alig működik a tömegközlekedés. Nem nehéz elképzelni, hogy a zömében földművelésből – tehát állandó jelenléteket igénylő munkából – élő ürögi magyarok közül mennyien tudták magukra vállalni ezt a nem csekély terhet. . .

Az utóbbi évtized viharai ezt a vidéket sem kerülték el. A Szerémség határvidék: a megyét délre a csetnikek paradicsomának számító Reublika Srpska (Bosznia szerb fennhatóság alatt álló része) határolja, míg a nyugati határ túloldalán olyan, a kilencvenes évek első felének híradásaiból jól ismert településeket találhatunk, mint például Vukovár. Amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a Nagy-Szerbia megteremtésére irányuló erőfeszítések kudarcra vannak ítélve, a csetnikek rendre teherautóra rakták a hadizsákmányt, és átkeltek a Dunán, hogy Szerbia kebelére megtérve Szerém megyében kamatoztassák a vérontással és az elűzötték ott honainak kirablásával szerzett javakat. Nem csoda, hogy Új-

vidék szerbjei mostanság az agresszív embert egyszerűen csak „sremac” néven, azaz „szerémségiként” emlegetik. A rabiátus alakok vajdasági nyelvjárásban dívó korábbi elnevezéséhez nem kell szerbül tudnunk: „bicskas”.

A dél-szerémségi Herkócán magyarok és horvátok százai látták kárát ennek az időszaknak. A hajdan három nemzet lakta településen végrehajtott etnikai tisztogatás is szerepel Vojislav Seselj, a csetnikvajdaként is emlegetett szerb radikális pártvezér hágai perének vádpontjai között. Az otthontalanná tett családok helyzetén persze nem sokat lendít, hogy ez az első per a hágai Nemzetközi Bíróság történetében, amelynek során magyarokkal szemben elkövetett emberiség elleni bűntettek miatt vonnak felelősségre valakit. . . Akkoriban – miként a Délvidék más vegyes lakosságú részein – gyakorta megesett, hogy ismeretlen telefonálók zaklatták a magyar családokat, mondván: szedelőzködjének és távozzanak, mert az északi határ túloldalán a helyük. Ürögön a fenyegető telefonhívásokon túl jóval határozottabb formában is hallatta hangját a szerb sovinizmus. Mulay Mátyásban még ma is él az az eset, amikor – azóta is ismeretlen elkövetők – gránátot dobtak a katolikus paplak udvarára. A gránátdobálók jó előre bejelentették szándékukat a zömmel magyar katolikusok alkotta közösség lelkipásztoránál. Mulay Mátyás az első alkalommal a plébánián a pappal együtt várta az eseményeket – és a gránát a bejelentett időpontban annak rendje és módja szerint meg is érkezett a paplak udvarára. Ezt az esetet egy másik hasonló követte. A történetek fényében az már csak apró kellemetlenségnek tűnt, amikor ledöntötték a katolikus templom előtt álló feszületet. . . Napjainkra – többek között Cseres Tibor Vérébosszú Bácskában című regényének köszönhetően – az anyaországban is köztudottá vált, hogy a Délvidék Magyarországhoz visszatért részén körülbelül félszázezer magyar életet követelt a bevonuló partizánok vérengzése, amelynek módozatai az „egyszerű” tömegsírba lövéstől a karóba húzásig, valamint az elevenen megnyúzásig terjedtek. Újvidék mellett akkoriban három színmagyar falu teljes lakosságát irtották ki a partizánok, a csecsemőket s az asszonyokat sem kímélve. Azt viszont már jóval kevesebben tudják, hogy azokban a vérgőzös októberi napokban a Délvidék német lakossága nem kevesebb, mint ötszázezer fővel fogyatkozott meg. . .

– Összeszedtek minket, magyarokat, és elvittek a lágerbe. Úgy vittek, hogy soha többé ne jöjjünk vissza – emlékszik 1944 őszére Mulay Mátyás.

Az akkor még csak tizenhét esztendőes ürögi fiatalember, valamint földijei a rossz időjárásnak köszönhetik életüket. Amikor az erőltetett menetben Szavademeter felé hajtott ürögiek csapata Rumába ért, hatalmas égháború támadt. Mivel még a partizánok sem szeretnek bőrig ázni, fedett helyre terelték az Ürögön és Sátorason összegyűjtött száz-

hús magyar foglyot, és csak akkor indultak tovább, amikor elállt az eső. Így a csapat egy nap késéssel érkezett Szávademeterre. Kevésbé szerencsés sorstársaikat addigra az utolsó emberig a Szávába lőtték, noha ekkorra már megérkezett a verdikt: a foglyokat nem lehet kihallgatás és tárgyalás nélkül kivégezni...

S hogy miképpen válogatták össze a „felszabadítók” az elhurcoltakat? Mulayék szerint elsősorban azokat vitték el, akik a Szerémség Horvátországhoz csatolását követően, 1941-ben beléptek a Magyar Közművelődési Egyesületbe... Az egyesület magyar közösségi házakat alapított, táncesteket, színelőadásokat, zenés produkciókat szervezett – ám a jelek szerint az új hatalom ezt is megtorlandó véteknek tekintette.

– 1941-ben tizennégy éves voltam. Képzelteti, mekkora bűnököt követhettem el a szerbség ellen – tör fel a keserűség a hányattatásait mindvégig kimért nyugalommal soroló Mulay Mátyásból, aki élete helyett „mindössze” másfél hónapig tartó kényszermunkával fizette meg az árát annak, hogy magyarnak született.

A szerémségi magyarok négy impériumváltást éltek meg a trianoni döntés óta. 1941-ig a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, aztán 1944-ig Horvátország alattvalói voltak. A világháború után a titói Jugoszlávia, majd az ország széthullását követően Kis-Jugoszlávia évei következtek. Most Szerbia és Montenegró állampolgárai a szerémségi magyarok.

– Trianonban így lett intézve – jegyzi meg lakonikusan Mulay János.

Úgy tűnik azonban, hogy a Mulayak a lelkük mélyén még mindig a régi Magyarország polgárai. A titói időkben, amikor Jugoszlávia a többi szocialista országhoz képest jóléti államnak számított, a Mulay testvérek nem csupán Amerikába és Nyugat-Európa országaiba látogathattak el, hanem az anyaországot és Erdélyt is bejárták. Nagyváradon véletlenül hozta össze őket a sors a Mulay család ottani ágával, emiatt is gyakorta vendégeskedtek a Romániához csatolt városban, a kilencvenes évek embargós időszaka alatt meg Temesvárra jártak át benzinért. Számukra nem csupán történelmi tény, hogy a Kárpát-medence hajdanán egy ország volt, hanem – amennyire ez nyolc évtizeddel Trianon után lehetséges – személyesen megélt valóság is. Emiatt fájlalják, hogy a helybéli fiatalok nagy részének – az idősebbekkel ellentétben – fogalma sincs arról, hogy őseik valaha Magyarország polgárai voltak.

– Az iskolában ezt nem tanulják: ha nem hallják a szüleiktől, el sem tudják képzelni, hogy valaha a Dunánál húzódott a magyar határ... Itt a magyarság számára az a megoldás, ha nemcsak az anyaország, hanem Románia, sőt Szerbia is az Európai Unió tagjává válna. Akkor a magyarság megmaradhatna magyarnak. Amerikában mindenki amerikai, függetlenül attól, hogy spanyol-e az anyanyelve, vagy valami más... (Haklik Norbert cikke, *Magyar Nemzet*, 2003. júl. 5.)

*A gyilkos gépezet nem akart elvonulni vérfolyamok nélkül
– és barbár módon ellapátolt tetemek nélkül szegyenkezik Szentlászló ma is*

A magyar városban, Szabadkán kietlen a világ a magyarok síremléke számára

A vergődő madár a szabadkai temetőben. Emlék a XX. század első felének magyar áldozataira 1944-45-re, 1944-45-re, a bosszúért azonban nem volt vezeklés egy szónyi sem.

Magyar sírhelyek – az élet szebb volt. (?)

Hazug testvériség

Magyarverés: koszovói taktika a Vajdaságban? – Választás előtt Szerbia

Már több száz esetről van szó: a vajdasági magyarok elleni támadások mostanra jegyzőkönyveket töltenek meg. Etnikai tisztogatás készül? Mindez a választási hadjárat része? Valóban jelentéktelen kilengésekről volna szó? Csak remélni lehet, hogy – Boszniával és Koszovóval ellentétben – a Bácskában és a Bánátban nem fog összeérni múlt és jelen. A holnap helyhatósági és tartományi választások választ adhatnak ezekre a kérdésekre.

Itt nyugszik Kiss Mari, Piczike, élt 1912-20 – betűzhető a ledöntött, földbe süppedt sírkövön. Lukács Istvánnal, a csaknem nyolcvanéves bácsföldvári parasztemberrel téblábolunk a méteres gazzal lepelt, fedőlapjukat vesztett sírok között a rekkenő alföldi hőségben. Magyar feliratokat keresünk a csurogi temetőben, az egykori Sajkás-vidéken. Amikor belebotlunk Kiss Mari sírjának maradványaiba, Lukács István szótlanul letérdepel, és két kezével szaggatni, sepregetni kezdi a tarackfüvet a kőről. A szemközti házból felfigyelnek ránk, sietnünk kell.

Ha most megijedünk, mindennek vége. Ebbe a mondatba kapaszkodnak a magyarok ezekben a hetekben Vajdaság-szerbe. Közben pofonok csattannak a hajdan legkevésbé szerbek lakta délvidéki településeken: Szabadkán, Zentán, Törökkanizsán. A szórványvidékeken pedig a magyar papok leredőnyözött, szinte erődítménnyé alakított parókiájukon húzzák meg magukat; s árgus szemek kísérik az utcán a magyarul beszélőt. Pattanáig feszült a légkör, s bár a szerbiai politikusok belátták, hogy tovább nem leplezhetők az etnikai konfliktusok, még mindig kisebbségi túlérzékenységről és magyarországi indiszkrécióról szónokolnak. Noha Mádl Ferenc látogatásakor Tadic államfő komoly ígéreteket tett a támadók megbüntetésére. A jelek azonban egyre csak szaporodnak. Uszító falfirákba, csetnik szimbólumokba, kalapáccsal ripityára tört emlékművekbe botlani. Mi több, mára a halottak is veszélybe kerültek. Az újvidéki temetőben például nemrég kiásták, kifeszgették a betonlap alól egy horvát kislány holttestét, aki negyven éve nyugodott ott háborítatlanul, majd a vizsgálat kiderítette, a tettesek „gyermek csínytevők” voltak.

„Hült porok, Isten véletek. Békén szenderegjete” – ez áll egy másik, félbetörött gránitlapon, s a felirat tragikomikusan hat a falusi szemétdomb alatt lassan eltűnő csurogi magyar sírkertben. Lukács Istvánnal sebesen beülünk az autóba, nehogy úgy járjunk, mint nemrég egy szórványmagyar emlékeket kutató szombathelyi csoport. Őket temetőjárás és Csurog fényképezése közben Zastavás szerb civil rendőrök vették körül, majd kényszerítették távozásra. Döcögünk

a poros földuton a falu határában, a téglagyár melletti dögtemetőhöz. Sok száz magyar jelöletlen tömegsírjához.

Meghökkenő a lepusztultság látványa, ha Dél-Erdély irányából érkezünk Szerbiába: míg a keleti szomszédban évtizedes békével, rendíthetetlen összhangban rothadozik minden, a néhány esztendeje még jómódú Bánát és Bácska termékeny szántóföldjeit ember nagyságú dudva borítja, s a közutakon – a cigarettacsempészeket leszámítva – jóformán nincs forgalom. Ha pedig Horvátország felé távozunk Szerbiából, Gombosnál át a Duna-hídon, amelyen 1991-ben a jugoszláv hadsereg masírozott Vukovár és Eszék ostromára, az aknamezők között kigyózó országutak, a félig-meddig újjáépített városok és az ébredező gazdaság régiójába jutunk. Úgy látszik, Szerbiában még nem jött el az eszmélkedés ideje. A dél-erdélyi Vajdahunyadtól Karánsebesen át Csurogig, Verbászig és tovább földbe döngölt, fölrobbantott magyar műemlékek és történelmi komplexusok rejtőznek a szemét alatt.

– Gyere, öreg, gyere velem! – dadogja esetlen magyarsággal egy zömök cigány ember, amikor megállunk a csurogi téglagyár mellett, az egykori sintértelepen. Társával előttünk lohol a Holt-Tisza dimbes-dombos partján, marhakoponyákat kerülgetünk, míg a legmagasabb kiemelkedéshez nem érünk. „Nem s”, „rang”, „944”, „zolt” – ezeket a szótöredékeket vesszük ki egy darabokra tört márványtáblán. Lukács István kétrét görnyedve takarítani kezd, megemeljük, igyekszünk egymáshoz illeszteni a köveket. Az 1944 őszén, hatvan éve meggyilkolt, majd dögkutakba dobált magyarok maradványait rejtő halmokra az utódok minden évben elhelyezik a keresztet vagy az emléktáblát, amelyet néhány nappal a halottak napi megemlékezés után rendre összetörnek. A cigány ember most azt mondja, a rendőrök őket vadolják, pedig pontosan tudják, valójában kik osonnak ide estenként kalapácsokkal.

Egy nappal korábban átkelve a román-szerb határon megállunk Magyarcsernyén, bekopogtatunk a katolikus plébániára. Nagy sokára megjelenik a résre nyitott ajtóban a plébános, majd közli velünk, sajnos nem ér rá velünk foglalkozni, miért nem jelentkeztünk be telefonon. Csak a templomot szeretnénk megnézni, kérleljük, de gyorsan becsukja az ajtót. Valami nincs rendjén. Ittabé, a csaknem színmagyar bánáti falu a következő állomás. A református istenháza előtti Kossuth-szobornál szóba elegyedünk egy helybéli férfival. Eleinte gyanakvó, szűkszavú feleleteket ad, úgy tűnik, provokációtól tart. Hangsúlyozza, az őslakos szerbekkel nekik semmi gondjuk, a bajt mindig a menekültek keverik, akiket az előbbiek sem kedvelnek. A balkáni háborúk alatt éjjel-nappal jöttek Ittabére a traktorok meg a kamionok, amelyek a telepeseket szállították az elvesztett „jugoszláv” területekről, lassacskán megváltoztatva a lakosság összetételét és

szokásvilágát. Elmondása szerint az idősebb szerbek ma is folyékonyan beszélnek magyarul, hiszen ők még magyar iskolába jártak. Csakhogy fordult a kocka: a magyar szülők szerb iskolába járatják gyermekeiket.

– A magyar ember első számú ellensége saját maga – ráncolja a homlokát. – A szülők már otthon is szerbül beszélgetnek gyermekeikkel. Az általános iskolai anyanyelvi oktatás sem megoldott nálunk: egy sok száz lelkes falunak csak a szerb iskolán belül van magyar tagozata, mert egy jó honfitársunk átjászotta a magyar iskolát a szerbeknek. Saját tanárookra volna itt szükség, csakhogy a Vajdaságnak már nincsen szellemi utánpótlása. Nem tudni, előbb pénzre vagy emberre volna-e szükség...

– Éreznek hangulatváltozást a Bánátban a magyarelleses támadások óta?

– Nem érzünk. De ott a parázs... Ha mostanában bemelegyünk a városba, Becskerekre, és magyarul beszélgetünk, arra leszünk figyelmesek, hogy felfigyelnek ránk. Nem történik semmi, csak élesebben néznek a szerbek. Azelőtt senkit nem érdekelt, ki hogyan beszél. Most nagyon érzékeny ez a kérdés, különösen hogy a magyar kormány megpiszkálta nemzetközi fórumokon. A szerbek soha semmiben nem találták magukat bűnösnek.

– Ön szerint lehet a támadások mögött központi érdek?

– Tiszta Vajdaságot, egynyelvű területet akarnak, ez magától értetődik. A románokat, szlovákokat, ruszinokat nem bántják, azok nagyon is lojális kisebbség. A magyarokat viszont feltehetően nem kisebbségnek tekintik a szerbek, hanem vetélytársnak.

A legnagyobb tisztogatás során Csuroggal, Zsablyával ellentétben Ittabén nem volt vérengzés 1944-ben, mivel a pravoszláv és a magyar református pap kiegyezett: bármelyikük csapata szállja is meg a községet, nem hagyják egymást bántani. Pusztán annyi baj történt, hogy egy csetnik dühében szíven lőtte, majd ledöntötte Kossuth szobrát, amelyet aztán a magyarok a háború végéig a templomban rejtegettek. Lukács Istvánék és a csurogiak nem úszták meg ennyivel.

– 1928-ban születtem, 1944-ben tizenhat éves voltam, akkor mentem az égytetemre – idézi föl Lukács István a csurogi tömegsírok mellett. Amikor kérdően pillantunk rá, hozzáteszi: – A mitrovicai láger volt ez az égytetem. Később egymás között sem mertünk beszélni arról, ami a falunkban történt, csak ma jön elő a szó. Gonosz népek azok, képesek voltak tíz év után is bosszút állni azokon, akik beszéltek. Apámat kivégezték a községházán, akár a többi férfit. Lánytestvérem vitte neki az ennilót, s látta, hogy apám keze el van törve, kipödört bajuszát pedig kitepték a szerbek. Az a nő végezte ki őt a piactéren mindenki szeme láttára, aki korábban a kukoricát kapálta nálunk. Ez hordta a magyar időkben

az élelmet a partizánoknak a mi földjeinken keresztül, de mi nem szóltunk erről senkinek, nehogy baj legyen belőle. Azt kapta cserébe az édesapám, hogy legéppisztolyozta őt. Anyámat később vitték el, a szomszédasszonnyal együtt kézipumpával addig pumpálták az alfélén keresztül, amíg szét nem robbantak a belei.

– Tudja, hogy ki tette ezt?

– Tudom, megmondták.

– Miért öltek asszonyokat és gyerekeket?

– Hogy minél többet öljenek – feleli Lukács István, és kézfejjével letörli könnyeit.

Csurogon az idős parasztember még megmutatja a kerekes kutat, ahol hátba lőtték a magyar rendőrt a partizánok, falubeli szerbek, akik illendően köszöntötték, majd megvárták, míg elhalad mellettük a közeg, csak aztán lőttek; s elmegyünk a romladozó szélmalom mellett, ahol a szerb nemzetiségű molnár lányának vágta el a torkát az ellenállók, mert véletlenül meglátta őket. Nem maradhatott szemtanú, ha szerb, ha magyar volt. Nem maradhatott semmilyen magyar gaztett többszörösen megbosszulatlan. Nehéz történelmi örökség.

– Ma Csurogon ott van a szerb áldozatok emlékműve bronzba öntve a Tisza partján, ahol a kivégzések történtek a 42-es magyar razzia során – fűzi hozzá egy másik túlélő. – Nekünk azonban nem engedik meg az emlékezést. Hatvan év után... Ha én tudom, hogy a szerbeknek mennyire fáj ártatlanul kivégzett szeretteik halála, nekik is tudniuk kellene, mennyire fáj nekem. Ma már csak az elkövetők gyerekei élnek, de még azok sem Csurogon, mert elköltöztek, inkább a betelepítettek táplálják tovább a haragot nemzedékről nemzedékre, pedig nekik semmiféle ilyen tapasztalatuk nem volt.

– Úgy látszik, a gyűlölet tanítható.

– Ez a Balkán... Elég volna, ha most néhány magyar összefogna, és visszaadná a pofonokat. Csak ennyi kellene, és kitörne a háború. Boszniában is egy lakodalmas menet miatt törtek ki a harcok: a szerbek kiprovokálták, hogy megöljék egy honfitársukat. Az egész Jugoszlávia hazug „testvériség-egységben” élt. A magyarok és az albánok között az a különbség, hogy mi tűrünk, nincs fegyverünk, az albánok fel vannak fegyverkezve, és a világ túlsó végére is elmennek, hogy bosszút álljanak sérelmeikért.

A bácskai Óbecsén azt mondják nevüket elhallgató magyarok, hogy a szisztematikus verések akkor kezdődtek, amikor a helyi szerbek Koszovóban vízbe fojtották az albán gyerekeket, s ezután az albánok bosszút álltak rajtuk. Ekkor egész Szerbia-Montenegróban tüntetések kezdődtek, a miniszter asszony felszólította a tanárokat, hogy menjenek a diákokkal demonstrálni. Így volt ez minden városban és a nagyobb falvakban, vonultak az utcákon, és azt kiabálták: „Adjatok fegyvert, adjatok fegyvert!”, Szabadkán pedig: „Öljük meg a magyarokat!” Akkortájt kezdték a magyar kisebbségeket is itt-ott verni.

A becsei polgárok szerint mindez azért van, mert rá akarják ébreszteni őket, hol élnek, és hogy húzzák meg magukat. Meg hogy minél többen elmenjenek az országból. Rádásul jó taktikával a fiatalokat verik, mert az idősebbeket, akik ennél nagyobb borzalmakat átéltek, nem olyan könnyű megrettenteni; viszont ha valakinek a gyereket ütlegetik, az elég jó érv a távozásra. Amíg Kostunica hatalmon lesz, ez nem fog megváltozni, mert ő gyenge, másfelől nacionalista érzelmű. Seselejék egyre nagyobb hatalomra tesznek szert, miközben azt hangsúlyozzák, minden incidenst a magyarok kezdenek.

Lukács Istvánnal végre összerakosgatjuk a széttördelt sírkövet a csurogi sintértelep halmán: „Akikért nem szólt a harang – 1944-45” – ez olvasható most rajta. Szerbiának is újra össze kellene raknia töredékes emlékezetét, ha nem akar

Kasza József levele Gyurcsány Ferencnek: Mi vezethet második Trianonhoz?

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mint az Ön előtt ismeretes, számos helyen és alkalommal kifejtettem ellenkezésemet a kettős állampolgárság ügyében megtartandó népszavazással kapcsolatban. Meggondolatlan, felelőtlen lépésnek tartottam és tartom a mai napig ezt a kezdeményezést.

Az elmúlt tizenöt évben nemzetstratégiának nevezett, de jogi formát sosem nyert elképzelések igen sok esetben nem hozták meg azokat az eredményeket, amelyekre okkal és joggal számítottunk. Ennek számos oka van, s a sikertelenségben bizonyára nagy szerepet játszott a nemzetközi politika kedvezőtlen alakulása térségünkben. Ettől függetlenül a tények nem változnak: a magyarság elvándorlása, asszimilációja nem állt le, sőt bizonyos felmérések szerint felgyorsult. Ugyancsak aggodalomra ad okot, hogy a magyar nemzeti közösség elsősorban a Délvidéken és a Kárpátalján, de Erdélyben és a Felvidéken is továbbra is tökehiányban, gazdasági és szellemi erejének leépülésében szenved.

A délvidéki magyar közösség nyolcvannegy éves újkori történelme óta ismételten behatárolt kényszerpályán mozog, melynek végállomását a mostani helyzetben nem nehéz előre látni. A korfa, a képzettségi és gazdasági adatok tükrében könnyen kiszámítható az az időpont, amikor közösségünk létszáma kétszázezer alá csökken, s ezáltal – mint ahogyan azt a történelem tanítja – elveszti politikai tényezőként való szerepét, ami után a teljes szellemi, gazdasági felmorzsolódás és teljes szórványosodás már csak rövid idő kérdése lesz. Azt is ki kell mondani, hogy a nemzetközi porondon az elmúlt pár évben bekövetkezett hatalmas változások, illetve az Európai Unió keletre való terjeszkedésével egy időben nincs

visszasüppedni szellemileg és erkölcsileg a legsötétebb bal-kániságba. Elgondolkodtató, milyen távlatai vannak a kisebbségi jogoknak abban az államban, amelynek még a halottak is megzavarhatják a nyugalmát, és amely lassan a legnagyobb európai tömegsírlelőhelyé válik. Szerbiában hatvan év után sem aludt ki a gyűlölet a magyarok iránt. Választás előtt áll az ország. Vasárnap és napról napra dönthet arról, újra tisztogatási akciókba kezd, akár néhány kilométerre a magyar határtól, netán rafináltabb módszerekkel, a csendes terror eszközeivel úzi el a más nemzetiségűeket földjeikről, vagy megkezdi történelme legszörnyűbb rétegeinek feldolgozását és az önelemzést. Akár a zsugorodó szerb birodalom magyar kisebbségével közösen. Úgy tetszik, ezek az utolsó pillanatok.

(Margittai Gábor; Magyar Nemzet, 2004. szept. 18.)

és nem született meg az a korszerű magyar nemzetpolitika, amely az új kihívásokat figyelembe véve lenne hivatott a nemzet egységének, boldogulásának, gyarapodásának alapjait megeremteni. Az elmúlt években mind a magyar belpolitikai, mind a magyar diplomáciai életben ezzel kapcsolatban – legtöbbször esetben a belpolitikai kérdéseknek alárendelve csak ideiglenes – tűzoltó intézkedések születtek, sokszor elkésve, nem jól átgondolva és nem jól kommunikálva.

Nem véletlen tehát, hogy az ideológiailag, filozófiailag, a koncepcióbeli különbségek, s sajnos nagyon sokszor a személyes sértődöttség okán megosztott délvidéki magyar politikai élet egyetlenegy kérdésben – a kettős állampolgárság esetében – példátlan összefogásról tudott tanúbizonyságot tenni. Ennek az összefogásnak köszönhetően ötvenezer honfitársunk aláírásával alátámasztva tavalyi petíciót juttattunk el az Ön elődjéhez, Medgyessy Péter miniszterelnök úrhoz. A kezdeti kapkodás, felemás kijelentések után a tavalyi év őszén – ismét megkésve bár –, de felállt egy szakértői testület, mely ezzel kapcsolatban jogi, gazdasági, migrációs kérdéseket vitatott meg. Egészen addig, míg a testületet idén januárban mesterségesen elnémították. Ettől függetlenül viszont tény a független jogászok azon megállapítása, hogy a magyar állampolgársági és letelepedési törvény egyike a leghigorúbbaknak Európában, ami a magyar nemzet szétszakítottsága okán számos egyéni és családi tragédiához vezetett, és ez az állapot a mai napig tart.

A kettős állampolgársággal kapcsolatos ellenérvek többsége nem állja meg a helyét. Azokat a jogos kifogásokat pedig, melyek kétségtelenül fennállnak jogilag, idejében lehet szabályozni. Meglátásom szerint – melyet több, a kérdésben illetékes szakemberrel történő konzultáció és tanulmány hosszas elemzése alapján alakítottam ki – az elvándorlással kapcsolatos aggodalmak sem állják meg a helyüket. Nem,

mert állampolgársággal, vagy anélkül a migráció ebben a térségben megállíthatatlan folyamat, s éppen a jelenlegi magyar törvénykezés is hozzájárul ahhoz, hogy ez az elvándorlás tartós maradjon, mivel a törvényileg előírt kötelező magyarországi állandó ott-tartózkodás az otthoni szálak, kapcsolatok elszakadásához, majd feladásához vezet. Jobbik esetben, mivel nagyon sok példa azt mutatja, hogy a törvénykezés szigorával mit kezdeni nem tudnók inkább más államokba – többnyire az Egyesült Államokba és Kanadába – vándorolnak ki, ezzel végleg elveszve a magyarság számára. Az alapvető emberi jogokat sérti a mozgásszabadság korlátozása is, amibe a délvidéki magyarság az elmúlt évtized felelőtlen szerb politikája miatt önhibáján kívül került. Az Ön pártja tegnap úgy foglalt állást, hogy a kettős állampolgárság megadása az elvándorlás miatt második Trianonhoz fog vezetni. Nem osztom az Ön véleményét. Nem, mert mint arra mostani levelemben többször is utaltam, az állampolgárság megadása nélkül is folytatódni fog a határon túli magyar területek kiürülése, ami elsősorban nem az állampolgárság, hanem gazdasági, szociális kérdéskörbe tartozik. Hogy ezt lassítsuk, szerencsés esetben megállítsuk, egyrészt felelős és modern nemzetstratégiára van szükség, másrészt pedig azon államok demokratikus irányvételére, melyben ezen magyar közösségek élnek.

Amíg a magyarság az élet minden terén – kezdve az államigazgatástól a gazdasági életig – mesterségesen szított folyamatok miatt állandó vissza- és kiszorulásnak van kitéve, ezen nemigen tudunk változtatni. A kettős állampolgárság éppen ezt a folyamatot tudja lassítani, azáltal, hogy biztonságérzetet ad, illetve lehetővé teszi a határok szabad átjárását. Mert ne legyenek illúzióink. A schengeni törvénykezés két év múlva életbe lép, s mivel ezt a Magyar Köztársaság köteles lesz alkalmazni, így az ország területére történő

bejutás a vízumkötelezettek számára ugyanolyan nehéz lesz, mint például most a Német Szövetségi Köztársaságba.

Legyünk őszinték: *a kettős állampolgárság elutasítása a határon túli magyaroknál olyan lelki traumát fog okozni, aminek katasztrofális következményeit már az elkövetkező pár évben érezkelni fogjuk, s mely katasztrófa éppen a kettős állampolgárság elutasítása miatt megfordíthatatlan tömeges kivándorlást eredményezhet, s ezzel összefüggésben hatalmas költségeket ró majd a Magyar Köztársaság mindenkori költségvetésére. A határokon átívelő nemzeti újraegyesítés valóban szép és megható szólamainak gazdaságilag szinte semmivel sem alátámasztott valósága az elmúlt években, ebben a hárommillió közösségben egy hamis képet ébresztett – az illúzióba kapaszkodás hitét. Nem szeretnék most jogi és filozófiai polémiába bonyolódni, de figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a határon túli magyar közösség most már csakis közjogi értelemben hajlandó és tudja megélni a magyarsághoz való tartozását, a kulturális és nyelvi kötődés szólamai most már nem elégségesek. Éppen ezért, a kettős állampolgárság elutasítása olyan lelki törést fog okozni, ami – mint már az imént említettem – nagyon rövid távon katasztrofális helyzetet idézhet elő, és ez valóban egy második – immáron szellemi és lelki – Trianonhoz vezethet...*

Tájékoztatni szeretném Miniszterelnök Urat, hogy nagyon rövid időn belül kezdeményezni fogom egy, a határon túli magyarság egészét felölelő politikai és csúcstémiségi találkozó megszervezését, hogy a különbözőségek figyelembevételével egységes álláspontot alakíthassunk ki, illetve fogalmazhassunk meg az új magyar nemzetstratégia irányába. Hasonlóan kezdeményezni fogom, hogy e rendezvény megtartása után egy összmagyar csúcstémiségi és politikai, XXI. századi Szárszói találkozóra is sor kerüljön.

2004. november 3.

Sintérgödörben

Teleki Júlia az apák szívéből, a bűnösök nevéből és a fotelharcról

– A bácskai Csurogon születtem 1943-ban, 1944-ben a szerb partizánok édesapámat elvitték és kivégezték, minket 1945-ben lágerba, koncentrációs táborba zártak. Rám is feladták az utolsó kenetet, tarisznyából halotti inget varrtak, végül mégis életben maradtam. Amikor kiengedtek, papírt kaptunk, hogy bárhova mehetünk, csak haza, Csurogra nem, de Zsablyára, Mozsorra sem, mert e három község lakosságát háborús bűnösöknek nyilvánították. Mindenünket elkobozták, megalázták családomat. Természetesen ezekre a szörnyűségekre én nem emlékezhetek, de édesanyám gyakran elmesélte, mi történt velünk.

– Ma is kevesen veszik a bátorságot, hogy a dél-bácskai Sajkás-vidék magyartalanításáról akár csak szót ejtsenek. – Én nem félek. Mindig az volt a vágyam, hogy elmenjek arra a helyre, ahol apám nyugszik, és megnézzem a szülőházamat. Már kislány koromban azt szerettem volna, hogy apámnak rendes sírja legyen. Persze nem lett. Amikor anyám meghalt, kutatni kezdtem az 1944-es eseményeket. Valóban keresnem kellett apám sírját, mert azokat a magyarokat, akiket akkor kivégeztek, a téglagyár melletti sintérgödörbe hányták, mint az állatokat. Nincs fejfájuk, hantjuk, nincs virág a sírjukon, csak gaz és szemét, amelyet az ott lakók hordanak rájuk. Amíg nincs megadva, hogy megemlékezhessünk halottainkról, hogy félelem nélkül mehessünk arra a helyre, ahol elföldelték őket, addig nem mondhatjuk, hogy a Vajdaságban maradék nélkül betartják az alapvető

emberi jogokat. A dokumentumkönyvben leírtam túlélők vallomásait, közöltem az áldozatok töredékes névsorát, hogyha sírjuk egyelőre nem is lehet, az emlékezetben tartsa a történeteket.

– Csurogon élnek ma magyarok?

– Csak néhányan, akik vegyes házasságban élnek, és a hatvanas évek után költöztek oda. Senki nem ment vissza az elüldözöttek közül. Még az ötvenes években is téglával dobálták meg azokat, akik visszalátogattak egykori házukat, birtokukat megnézni. Senki nem akar visszamenni, viszont követeljük a vagyoni-visszaszármaztatást, s ha ez nem megy országon belül, nemzetközi fórumokhoz fordulunk. Hiszen nemcsak benesi, hanem titói dekrétumok is voltak. Hatvan év elmúlt, és a mai napig nem kaptunk kártérítést, házainkban mások laknak, földjeinket mások szántják, azt sem engedik meg, hogy emlékművet készítsünk halottainknak. Azzal fenyegetnek, hogy referendumot írnak ki Csurogon: a magyar áldozatoknak soha ne lehessen emlékművük. Egy alkalommal a tartományi képviselőházban a végrehajtó tanács elnöke megbeszélésre hívott, egyedül voltam magyar nyolc szerb mellett a tárgyaláson. Azt ajánlották, exhumáljuk a sintérgödörből a csontokat, és temessük újra szeretneiket a volt katolikus temetőbe. Azt válaszoltam erre: én tudom, de akik itt ülnek, nálam is jobban tudják, hogy a csontok már nincsenek a dögtemetőben, mert az ötvenes években az áldozatok maradványait elvitték, s csontenyvnek dolgozták fel a kúlai bőrgyárban. Nemcsak az élőkön, de a halottakon is genocídiumot követtek el. Eltüntették a nyomokat. Ám az emléktáblát azért szeretnénk fölállítani, mert apáinknak nemcsak csontjaik voltak, de szívük és vérük is, amely még ott van a csurogi határ földjében. Ami pedig ajánlatukat, a katolikus temetőt illeti, az most a község nyilvános szemételepe. A szerbek azóta is számtalanszor a fejemhez vágják: azért akarunk emlékművet állítani, hogy bosszút álljunk rajtuk. Pedig ha valaki tudja, milyen borzalmas a bosszú, azok mi vagyunk. Hiszen amikor a magyar hadsereg kivonult a Délvidékről, a szerb lakosság és a partizánok rajtuk vetek elégtételt mindenért.

– Mi történt édesapjával?

– 1944. október 23-án jöttek érte, s vitték a községházára, mintha kihallgatásra idéznék be. Testvérem hordta neki két hétig az ebédet, anyámnak pedig a szerbek földjén kellett kukoricát szednie, a miénkhez hozzá sem nyúlhatott. Egy nap, amikor nővérem megérkezett az ebédrel, azt mondták a községházán: apád már nem éhes, nem kell több ételt hozni neki. Nővérem már korábban is hallotta a lövéseket az udvarról. Mindig akkor lövöldöztek, amikor harangoztak délen. Ő látta azt is, hogy a községházát alaposan megrakott lovas kocsival hagyja el, amelyről lógtak a kezek-lábak, rongyok és ganéj volt a holttestekre dobálva, de csurgott a vér végig az utcákon. Az összes egészséges magyar férfival így

jártak el. Senki nem jött vissza a „kihallgatásról”. A különös csak az, hogy apám megmentette a szerb szomszédunkat még a magyar razzia során, amikor fegyvereket kerestek a csendőrök a házaknál. Szomszédunkat is el akarták vinni, amit apám akadályozott meg azzal, hogy igazolta: ő jó ember, biztosan nem lehet partizán. Amikor 1944-ben anyám kérlelte ezt a szomszédot, tegyen valamit, hogy apámat elengedjék a községházáról, az a kezét sem mozdította. Talán nem is volt módja rá. Egy szerb asszonyt, aki csak annyi megjegyzést tett, hogy mégsem kellene ezeket az embereket kivégezni – helyben agyonlőttek.

– Hány magyar veszett oda Csurogon?

– Az öregeket, a nőket meg a gyerekeket a lágérba hajtották, sokan ott veszték az éhezésben és a járványokban. Aki férfi megmaradt, azt munkaszolgálatba vitték. Csurognak 1910-ben 10 180 lakosa volt, ebből 2730 magyar; 1948-ban 193 magyart mutatott ki a statisztika.

... Soha nem tudtam elviselni, ha valaki másodrendű állampolgárnak tartott csak azért, mert magyar vagyok vagy szegény. Másrészt 1991-ben, amikor kitört a balkáni háború, kisebbik fiam éppen katonaidéjét töltötte, a másik pedig még katonaköteles korban volt. Amikor megkezdődtek a harcok, kimentem az utcára a háború ellen tüntetni, és a többi anyát magam köré toboroztam. Háborúellenes cikkeket írtam, felszólaltam a tömegsírokra állított keresztek ledöntése miatt, így lettem egyre ismertebb, s akaratom ellenére csöppentem bele a politikába. A Mozgalom a Békéért és a Toleranciáért civil szervezet elnöke is vagyok itt, Óbecsén. Nekem is volna miért gyűlölnöm a szerbeket, hiszen kivégezték apámat; mégis elviselhetetlennek tartok bármiféle általánosító értéktételeket. Nem lehet egy egész nemzetet háborús bűnösnek nyilvánítani. A bűnösöknek nevük van, és ezeket a neveket ki kell mondani. Az 1944-45-i katonai közigazgatás tisztjeinek van nevük, és Tito is felelős, hiszen az ő tudtával történtek a megtorlások és száműzetésünk szülőfalunkból. Az ő politikájának köszönhető a kolonizáció, hogy a magyar házakban most telepések laknak. Nemrégiben jártam ott, ki volt írva az ablakra, hogy eladó. Kérdeztem a tulajdonost, hogyan lehetséges ez. Elköltözöm Csurogról, válaszolta. Félnék az emberek, azt hiszik, visszatelepülünk, és ki kell menniük a házukból. Ha ezt tennék, nem lennének különben náluk. Másfelől sok helyen eltüntették a kisajátítások nyomait, például az én apám nevével, a Szabónál ki vannak kötegestül tépve a lapok a telekkönyvből. A nagyapám emelte házról az állítják ma is, hogy az mindig állami épület volt. Sokhektárnyi magyar föld tűnt el a telekkönyvekből.

– Ön szerint van esély arra Szerbiában, hogy bizonyos feltételek mellett visszaszolgáltassák a magyar vagyonnak legalább a töredékét, mint Szlovákiában?

– Amit az ötvenes években államosítottak, abból már adtak vissza; de amit 1945 után vettek el, azt még nem, arról még

nem hoztak törvényt. Ha a nemzetközi szervezetek nem szólanak fel, a csurogi, zsabylai birtokokat soha nem fogjuk visszakapni.

– Miközben mi, magyarok többé-kevésbé elszámoltattuk magunkat az 1941-es razzia, az ártatlan szerbek és zsidók meggyilkolásának bűnével, Szerbiában ma is ellenséges hallgatás, magyarázkodás övezi az 1944-es bosszú témáját. Senki sem felejt, de senki nem beszél róla. A „magyarverések” pattanásig feszült légkörében nincs meg a veszélye annak, hogy bármelyik fél fejében rossz történelmi párhuzamok ébredjenek?– Nem hiszem, hogy a magyarok fejében bármiféle bosszú megfordulna, de egyes szerbekében igen. Különösen azokéban, akik menekülteként jöttek ide, akiket becsaptak, mondván, ha a Vajdaságba települnek, házakat kapnak, mert addigra a magyarok eltűnnek innen. Bennük van meg a csillapíthatatlan nemzetgyűlölet, ők nem tudnak más népekkel együtt élni. 1944-ben azt hangoztatták a szerbek, hogy nem képesek a magyarokkal együtt élni. Az 1991-es háborúban pedig azt mondták, semmilyen más néppel sem. A furcsa az, hogy mégsem a homogén Szerbiába költöztek, hanem a soknemzetiségű Vajdaságba. De nagyon bízom abban, hogy nem történik meg az, ami 1944-ben. Nem szabad megtörténnie. Nem tudom elképzelni, hogy az emberekben ennyi és ennyi háború után ne legyen annyi mértéktartás, hogy újabb hadjáratokba kezdjenek. Amit a szerbek megbolygattak, azt mind elvesztették: Szlovéniát, Horvátországot, Boszniát, Koszovót... Ha megbolygatják a Vajdaságot, azzal is így járnak. A nemzetközi szervezetekben bízunk, hogy a szerbek tudomására hozzák: nem lehet büntetlenül etnikai tisztogatást folytatni. Hiszen nemcsak az számít tisztogatásnak, ha valakit meggyilkolnak, hanem a fenyegetés, a megfélemlítés is. Azt is ide sorolom, ha nap mint nap felhívunk telefonon: maguk ganéj, fasiszta magyarok, takarodjanak haza, magukat mind meg kell ölni. Vagy magányos asszonyokat csörgetnek föl éjszakánként: hallottuk, hogy eladja a házát, mondja, mikor hurcolkodik ki...? A nyomásgyakorlás is etnikai tisztogatás.

– A vajdasági magyar politikai erők mennyire hatékonyan tudnak gátat vetni ennek a folyamatnak?

– Sajnos kicsi a lélekszámunk: A 120 képviselőből csak 17-en vagyunk magyarok. Bár a kormányban vannak nemzet-társaink, a vajdasági képviselőháznak nincsenek törvényhozói jogai, csak javaslatokat tehet Belgrádnak, ahol most egyáltalán nincsen magyar. Gyakorlatilag nincs beleszólásunk az ügyeinkbe. Például a vajdasági képviselőházban kiharcoltuk, hogy vegyék le rólunk a háborús bűnös megbélyegzést, ám ezt az országos képviselőház nem fogadta el. Úgyhogy háborús bűnösök maradtunk, akiknek nincs joguk

visszakérni az elkobzott vagyonukat. Hiába van meg a törvény, cirill betűs igazolványt kapnak a magyarok is. Törvény adta jogunk bárhol magyarul beszélni, csak hogy Milosevics óta a szerb gyerekek nem tanulnak magyarul, nem ismerik a környezetük nyelvét, ezért mi sem tudunk velük anyanyelvünkön érintkezni. A munkahelyekre először a szerb fiatalokat veszik fel. Ha ez nem változik meg, lassan csak a családban használhatjuk nyelvünket.

– Vasárnap választások lesznek Szerbiában. Magyarországról úgy tetszik, veszedelmesen széttagoltak a vajdasági magyar politikai erők.

– A VMSZ (Vajdasági Magyar Szövetség), amelynek képviselője vagyok, koalíciót kötött a Djindjics-féle Demokrata Párttal, bár külön listán indulunk, utána egyesítik a mandátumokat. Az eredményt nem tudni előre, bár azt hiszem, nem leszünk olyan sikeresek, mint 2000-ben, de ne legyen igazam. Egy maréknyi magyar él már csak a Vajdaságban, de hat pártunk van. Azért nincs esély, mert egymás ellen indulunk. A szerbek meg jól röhögnek. Minden pártunkban ott van az emberük, aki bomlaszt.

– Árthat a „magyarverés” a vajdasági magyaroknak a választásokon? Például hogy a kevésbé nacionalista szerbek is ellenszenvvel figyelik mostantól a magyar politikai erők tevékenységét.

– Árthat. A szerbek csak akkor szavaztak át magyar jelöltekre az előző választásokon, amikor le akartuk váltani Milosevics pártját. Széthúzzuk a szavazatokat, ezért nincs esélyünk. Óbecsén, ahol a lakosság ötven százaléka magyar, negyven pedig szerb, három magyar polgármesterjelöltünk van, de a szerbek körbejárnak, és aláírást gyűjtenek, hogy összeszedhessenek a magyar jelöltek annyi voksot, amennyi az induláshoz kell. Ez teljes szavazatmegosztáshoz vezet. A képviselő-választáson ugyanez a helyzet: mindenki méretkezni akar – melyik a legerősebb magyar párt. Minden vezetőnk a foteléért harcol, mind pozícióban akar maradni. Elgondolkodtam azon, mi kell nekünk, magyaroknak, hogy össze tudjunk fogni: verni kell minket? Tessék, most már vernek is. De úgy látszik, még ez sem elég. Az kell, hogy öljenek bennünket...? Lehet, hogy ez a magyar virtus.

– Mekkora mozgósító ereje van az egyháznak?

– A katolikus egyház igen csendes. Végzi a dolgát. A református lelkészek inkább buzdítanak a nemzeti összetartásra. De az emberek sem igen járnak templomba. Elfásultak, el sem mennek a választásokra, másfelől féltik a munkahelyüket: ha felszólalnak, kirúgják őket, s akkor el kell hagyniuk az országot, hogy megélhessenek. Ezért a leghatékonyabb etnikai tisztogatás a megfélemlítés.

(Margittai Gábor, Magyar Nemzet, 2004. szept. 18.)

Magyar hit és kultúra

A Délvidéki Vegyes Kórus az újvidéki Szent Erzsébet-templomban

Vasárnapi misén

Botos Elemér bacsikai református esperes

Liszi Melinda előadóművész

A Muzsalyas Együttes

Új kezekbe kell a magyar zászló

Árpád fejedelem-emlékdíjat kaptak Árpád halálának 1100. évében, 2007-ben

Árpádházi Szent Erzsébet Gimnázium és Berszán atya –
Gyimesfelsőloka

Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek

Bakay Kornél

Bartók Béla posztumusz

Berecz András

Böjte Csaba és a dévai gyerekek

Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnázium – Pécs

Csoóri Sándor

Dobos László

Duna Tv

Erdélyi Géza református püspök – Rimaszombat

Az erdélyi táncház 30 éve és a Romániai Magyar

Néptánc Egyesület

Esztergomi Érsekség és Erdő Péter

Gyulafehérvári székesegyház – Gál Alajos kanonok

Hegedűs Lóránt

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Tanárképző

Főiskola – Beregszász

Jankovics Marcell

Jókai Anna

Kobzos Kiss Tamás

Kocsis Zoltán

Kolozsvári – Apáczai Csere János Református Líceum

Kozma Imre atya és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat

László Gyula posztumusz

Magyar Nemzeti Múzeum

Makovecz Imre

Marosvásárhelyi – Református Kollégium és Bolyai

Farkas Elméleti Líceum

MTA Történettudományi Intézet, Középkori Osztály
Műemlékek Nemzeti Gondnoksága

Nagyszében városa

Nagyvárad püspökség – Tempfli József

Nemeskürty István

Nyitrai magyar pedagógusképzés tiszteletére

Ónodnak és Körörmnek az országgyűlés

300. évfordulóján

Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark

Orbán Viktor

Pannonhalmi Főapátság és Várszegi Asztrik

Petres Éva – Székesfehérvár

Pilisszántó közössége és közügyekben fáradhatatlan

polgárai

Pozsonyi magyar pedagógusképzés tiszteletére

Révkomárom városa

Sankt Gallen kolostortemplomának a 926-ban a tett

„látogatásunk” emlékére

Sapientia Egyetem – Csíkszereda, szept. 16.

Sára Sándor

Sütő András posztumusz

Szabados György

Székely Nemzeti Tanács – Sepsiszentgyörgy

Székelyudvarhely városa – Orbán Balázs emlékére is

Szent Erzsébet emlékére, születésének 800. évében –

Szent Erzsébet-templom, Marburg

Szörényi Levente

Zenta városa és a zentai múzeum a győzelem

310. évfordulóján

***Az Árpád fejedelem-emlékdíjat A Magyar Művészetért Kuratóriuma
és a Herendi Porcelánmanufaktúra alapította és adományozza.***

Néptánc-kavalkád: a horgosi, a kishegyesi, a pancsovai, a magyarkanizsai, az óbecsei, az adai és az újvidéki néptáncosok a Vajdasági Ünnepi Játékokon: az életerő őrei

Domonkos István: Kormányeltörésben

Bosnyák Istvánnak ajánlva

én lenni
én nem tudni magyar
élni külföld élet
pénz nyelv zászló
himnusz bélyeg
elnökök vezérek
előkotorni megfelelő
ott ahova érek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
koponyánkból a habverő
nyele kiáll

világ
pro-letárjai
világ
kontra-árjai
ez lenni vers
szavak kínai falát
megmássza a halál
élet frázisait
emberbőr kötésben
adják ki az írók:
nemzeti irodalmak
generálisai

és nem bími nemzeti
fogások erős szaga
csinálni külföldből
portable haza
és menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én nem látni új látóhatár
és menni külföld
talpalni csikorgó havon
élet nercbundákban jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
én lenni kicsi prémes
külföld nem húzni vonósnégyes
adni tableta be nekem
én lenyelni
mi megszűnni

én keverni kártya
mondani rőf-rőf
hitvesi ágy
enni orosz-forradalom-kaviár
keresni mi
találni rím
mirim mirim
mirririm
lenni harmincéves
nappal mutogatni
este tapogatni
éjjel hófehér lapon
élet hegyes fái közül jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
szavak kínai falát
megmássza a halál
én írni levél haza
mama én lenni bacilushordozó
én fertőzni nem beszélni
érinteni
én túlélni tan idea rendszer
állam-temetés én vinni kereszt
lenni forradalom alkímistája
plasztik virággal gomblyuk
nyolc elemi kijárva
csinálni külföld buli
mágikus bomba
görbe csövű puska
lőni halott királyra
lelkemen nem lenni bugyi
forradalom lárma tömeg
szavak szakállak vér
ízléses pakolásban
fagyasztva szárazon
nem venni el sámson erejét

a szivárványos északon
marx jönni fehér kesztyű
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
én kapni levél
egri ki kell juttatni
vili bácsi
gellért fia fifi

siptár otthagyni nenát
tata leesni bicikli
mentő elvinni
lenni piac szerda
pap jönni szedni adó
mosni ing gatyá
kapálni sír
nem merni lehunyni szem
hallani egér kapar
én állni márványtalapzaton
élet lábujjhegyre állni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én menni üzlet gyalog
üzletben lenni dolores
ő lenni spanyol
ő ülni kassza
lenni nagy mell
lány masszázs
finom bajusz lábon
jó szag pris köröm
én lenni elég bátor
előttem állni két görög
ők venni kenyér mosópor hagyma
kisebbik hajában lógni szalma
gatyámban lenni nagy nyomás
nyomás lenni illegalitás
én állni

állni kassza előtt vakon
élet jönni inkognitó
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
koponyánkból a habverő
nyele kiáll
én menni utca grombikabát
levegő repülni
hogyhívna-madár
fajkutya ülni posta
én érezni ízé-virágok
ohne-szagát
én gondolni
én nem menni haza

fogni kapa
emelni életszínvonal
kapni gerincből
görbe vonal
grafikon
én megszokni
tőkés munkafegyelem
lenni két szabad napom
az elbocsátás réme
ülni futószalagon
ő lenni profitom
én szerezni óriás vagyont
élet lóversenyen kukkertokkal
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
élet frázisait
emberbőr kötésben
adják ki írók:
nemzeti forradalmak
generálisai
én menni könyvtár
játszani sakk
ott ülni pavlik
ő lenni cseh
ő csinálni nagy rokad
orosz honfoglalás után
marcuse sartre godard
morris laing russell nietzsche
kepler galilei newton
einstein poincaré lukács
marshall mcluhan
pavlik járnai száj
én kapni matt
király meg két paraszt
lenin lenni emigráns
marx lenni emigráns
joyce musil mann brecht
bartók picasso chagall
marx fájni fog neki
feleség hívni jenny
rilke baudelaire rimbaud
mind csavarogni

én lenni külföldi babon
élet patika előtt kapásból
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek

én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én menni fogorvos
ő lenni herr schmidt
ő mutatni fénykép
fekete-fehér
védeni híd sisakban
hansi meghalni szegény
gyomor nem bírni
szög ólom csalán
esőkukacok
latrina-banán
herr schmidt szeretni olasz pizza
páciens előtt nem lenni titka
menni nyaralni adria
szeretni szoknya fokhagyma
szeretni kövér nő
szeretni hátul szeretni elől
halál jönni kelet felől

én gyáva rezegni nagyon
váróteremben élet légyecsapóval
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
szavak kínai falát
megmássza a halál
én tolatni utcán
venni virsli
ára lenni potom
nadrágban térd
verni vándorbotom
menni dolores
sarkon állni egy magyar
egész délelőtt
ő lenni menekült király
mikor bepíál
ő ülni börtön öt év
nézni tükörben
nap hold akasztás tiszta-kanyar
minden reggel ór mondani
lógni te is hamar
ő lógni külföld
gyalog vonaton
este félni
fa susogni be ablakon
ő kívágni fa
természetbarátok jönni

írni cikk
cikk jönni utolsó oldalon
ő nem lenni akármilyen fráter
ő jönni pszichiáter

én lógni öröklétben vizes madzagon
élet csillagokat látni
végtelenre dagadt lila talpamon

én lenni
élni külföldi élet
pénz nyelv zászló
himnusz bélyeg
elnökök vezérek
előkotorni megfelelő
ott ahova érek
pszichiáter mondani
relex relex magyar
nem gondolni mi lesz
nem gondolni mi volt
menni alpok menni tirol
menni copacabana hawaii
menni estélyek bálók
new guineában még élni kannibálok
menni brazília menni szahara
moszkva ankara
menni utcákon vinni plakát
lenni izgalmas felvonulás
provokálni járókelő rendőr
lobogtatni piros kendő
lenni kommunista
szó ígérni jó szórakozás
tortúra-vita
lenni régimódi proletár
folt rakni maxi-kabát
hús nélkül enni főzelék
moziba nyilvános helyen
turkálni titokban
meleg selyem
mikor senki nem néz oda
dugni csokoládé pofa
én menni plakáttal hátamon
élet gumibottal jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
pszichiáter mondani
aludni aludni

ellenség nem lenni
nem lenni susogás
ablak fa
nem lenni cella ór akasztás
tiszta-kanyar
nem lenni magyar
venni kutya
venni
menni spanyol mallorca
enni
nézni bika
szagolni mimóza
enni sós hal
újság nem olvasni
vecsere vecsere
vacsornya vacsornya
alonypor alonypor
forradalomfesztivál
szórakoztatóháború
hullaaukcio csontkereskedés
elosztás elkobzás
államosítás csőd
belső piac(lélek)
ledolgozás lockout

én megúszni szárazon
élet honorárisan jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
én nem látni sehhol határ
én látni új látóhatár
én menni utcán
láttni herr hallon
sétáltatni kutya
túloldalón
ő jönni messzi india
lenni szárazság
állat megdögleni
ember feküdni halott
mama kút ugrani este
papa menni zarándok
ő menni külföld
lenni orvos
lenni villa medence pénz
víz tej méz olaj
ő mama kút ugrani este
ő mama nyolc gyerek
mind meghalni
ég hamu gangesz

ő nem india
ő új név új passeport
ő kapni sürgöny
papa ég hamu gangesz
ő feleség buchenwald

ő feleség ideg máj szív tüdő
ő feleség nyugágy pongyola
ő feleség kommunista doktor fizika
ő feleség ő feleség

én hallgatni őt papol
élet lassan felmászni zászlórúdra
lobogni ott nagyon

én lenni
elnökök vezérek
én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én lenni kormányeltörésben
ez nem lenni vers
és imitálni vers
vers lenni tócsa
beleülni lenni szivacs
tönkretenni új ruha
tócsában találni
sok kövér kukac
proletariátusnak
proletariátus jövőbe vetni horgát
fogni fürdőszoba
vers lenni kérdezni:
bírní el pici egér
hátán egész ház
ha bebújni lyuk?
én két gyerek
én motorfűrés
erdő vágni fa
én gomba
én madár
én különféle vad
különféle tárgy
név nem tudni
délután sötét fáradt
este kemény szivornya
asszony lepedő ágy
clitoris
rátenni ujj
nem gondolni kollektív
nem gondolni privát

Djuphult, 1971

Bence Lajos: István király Szent Baljában pengető

Mottó: “Hogy egy ellenség se légyen
ragadozó ez te néped között...”
(Ének Szent István királyról)

I.
“Ez a kéz talán kardot markolt...”
– íme a király Szent Jobbja.
A másikba, melyről
írás nem szól, díszes
urna nem őriz
– a láthatatlan elporladt balba -
talán pengető illenék.
Mert őrzi valahol
a karcsont a lendület
ívét, őrzi egy nép
természete, őrzi
a négy égtáj felé
széthordott koponyacsont,
a velő emléke,
a Szent Jobb
csuklója.
Vigyétek! Felrobbant
volna úgy is!
Széjjelrobbant volna,
ezer szilánkként,
lövedékként, hullik
ma is vissza porrá
szikkadó arcomba,
zivatarától, záportól
mosott, kövületté
váló álkapsomra,
fossziliává torzult
gerinccsigolyáim bütykeit
átfújja a szél, vihar tépett
lábszárcsontomat
vigyázó kéz nem
óvja, de jut belőlem
a Duna-medence
minden tájának
minden kolostorába,
Passaubá, Raguzába,
Zágrábba, Krakκόba,
Bécsbe, Rómába,
drágakőként őrzött,
szent herma, kegyeleti tárgy,
gyöngyökkel díszített ékes
korona.
Kegyertárggyá váltam,
Őrizve őrzök,

rossztól, gonosztól.
Gyöngynél, gyémántnál is
drágább amulett,
gyöngy-szilánk,
vér és lobogó,
szent hamu.

Pedig hallhattad elégszer:
“Ne ereszd be a tótot,
rád gyújtja a házad,
míg alszol. Ne ereszd be
a besenyőt, a tatárt,
a bolgárt, a rácot,
románt, széthordja
vagyonod, legyen az ország
inkább esendő.
Vigyázz, mert ravasz
az idegen ajkú,
a rossz szomszéd
házadra tör, elhajtja
jószágod, rontást hoz
házadra, a népre,
más tant hirdet, Istent
nem fél, pogány
és lázadó, felebarátját
lopja meg, parázna fajta
és áruoló...”

Istenünk! Mentsd meg Őt
ellenségeitől, főképp
ragadozóitól, kik szívét, vérért
lesik, emeld fel hozzád,
ha elesik. Bár neki
ostor kell, mert fecsegő
mert hiszékeny és ostoba,
esze parlagon tenyész,
potyán hagyott, elenyész.
Mert hazardjátékos és bugyuta,
nem kell neki a szent ostya,
portyázásra jó csak,
mert izgága, szenvedni
kész potomságokért, csecsebecse
a hite, lélek-nép, bár szelleme
magasan lobog, elfújja egy
szellő fuvalma, törékeny, mint
a mák virága, de öntudata még ép.
Harcban már kevés
csínyre képes, ha agyát
használni lusta, és futásnak
ered, inkább elbújna,
elbujdosna kiállni nem

kétségek közt hánykolódik,
kell neki a tivornya, kell neki
a kétségbeesés.

Istenem, mi
lesz veled, ha gyenge
vezért kap, mi lesz
ha jön a tatár,
ha jön a besenyő, a bolgár,
a török, mi lesz veled magyarok
hona, jaj, mi lesz veled
nélkülük, mi lesz veled
Európa? Mert esendő a nép,
omlik mint a szikla,
meghajol a viharban,
fanyar bort
adjatok neki,
nem jó neki az édes,
szokja a rabságot,
ki folyton folyvást
kalandra, szabadságra
éhes.

Szent István királyunk,
tekints szenvedő népedre,
könyörögj érettünk,

hogy eltelve bölcsességeddel,
ne bántsá már többé
magyar a magyart.

Forduljon el tőlünk
mindenki, ki ellenünk
támad, szűnjön a bosszúvágy,
a harag, konduljon meg
lelkünkben minden
békítő harang,
giling-galang.

Fohász:

Isten, ki megadtad
nekünk nagy királyunkat,
kit nagy bölcsességgel
halmoztál el, szent jogart,
országalmát és kormánypalcát
adván kezébe, traktálva őt
mindenféle bölcsélettel.
Adj nekünk jó királyt,
vezért ma is! És tartsd
meg az ő országát,
hétpróbát kiállt
népét, miképp nyelvében,
azonképpen földjén is... Ámen.

Kommentár helyett - mert a hazánk mindenütt ott van, ahol mi vagyunk." (A szerző)

Pálffy István rádiójegyzetét idézem, szokatlanul: kortárs újságíró magyar viszonyokról írt gondolata nem szokott szerepelni az Üzenet-Tetralógia albumaiban. Hogy most mégis a Tetralógia része lett, annak bizony okát látom e művek szerzőjeként, magyarázni sem kell. S hogy éppen a Délvidék-albumban? Ez inkább csak véletlen – 2006 szeptemberében éppen ezen dolgozom.

„Veszélyben van az én hazám. Ma már nem az a kérdés, hogy milyen, hogy hány tenger hullámai nyaldossák a partjait, vagy hogy miféle népek lakják. Mert bajban van az én hazám a határon belül és kívül is. Szerkezetének eresztékei recsegnek-roppognak, eltűnik az 1000 éves rendszer, tíz falu nem épít templomot, helyette bezárja az iskoláit, a kispostát, holnap már a hivatalt is, holnapután pedig a vonat meg a busz sem jön többé. A magára hagyott ember elfárad, megvénül, kevés lesz az SZTK-bot, hogy támassza. Aki még mozdulni tud, az meg menekülőre fogja. Elhagyja a földet, amelyből vétetett, a helyét génmanipulált nagyüzem foglalja el. Megtelnek a városok népekkel, a körzetes iskolákban egyre kevesebbet tanítanak majd a hazáról. Lesz megint kötelező nyelv, csak most nem a kolhozról, hanem a globalizált világ kórusában kell majd énekelni. Persze könnyedén tercelnek a rendszerváltás haszonlesői, a nemzeti vagyon áruba bocsátásából elvtelenül gazdagodók. De miként sodródtunk ilyen veszélybe? Tizenkét évvel az európai csatlakozási kérelem beadása után mintaországból a szegyenpadra kerültünk. Az ország üres, a kassza nemkülönben. De miként jutott idáig az én hazám? Hogy napról napra csökken az ereje, kevesebb a dolgozó embere, születő gyermeke, fogy a lakossága, miközben egyre több a felírt gyógyszere, abortusza, szaporodnak a betegségei és sokasodnak a halottai. Nem segít már ezen a többi magyar sem, a határokon túl. Valami végleg elromlott. Szeretet, szolidaritás, szinergia, egyik sem magyar kategória. Tatárt, törököt, Trianont még túléltek, de most, most veszélyben van a mi hazánk.”

(Magyar Rádió, Az én hazám, 2006. július 28.)

Gubcsi Lajos: Nem! – nem az utolsó szó jogán...

Az első világháború híres magyar festményeit nézegettem, amikor a Délvidék-album mozzanatait gyűjtöttem. *Mednyánszky László* olajfestményét fenn a Várban, a *Szerbiában-t*, és hiteles, döbbenetes rajzait a háború borzalmairól a Balkánon, délen. *Gulácsy Lajos Guerráját*, 1914-ből. Majd visszafelé kezdtem lépni az időben, a *Jókai* főszerkesztése alatt készült monumentális művet, a *Horvátország-Szlavonország* kötetet, azaz a Nagy-Magyarország dicsőségeit rögzítő sorozat, az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* záró, XXI. kötetét lapozgattam. Megkerestem *Peter Kraft* híres festményét, a *Zrínyi kirohanását*. Néztem a hős arcát.

Az *aracsi pusztatemplom* látványa parancsolta meg, hogy a Délvidék önálló kötet legyen az ekkorra már híressé vált bibliofil sorozatban. Az *Árpád-házi* templom romjai egyszerre szimbolizálnak mindent e világról: a hajdani nagyságot, a hitet, az alkotó erőt – és a lepusztultságot, a pusztítást magát, az árvaságot és elhagyatottságot. És mégis: az örökévalóságot. A Délvidéket, főként úgy, ahogyan annak élete a szerb önkény alatt alakult.

Egyetlen elszakított hazánk-része sem szenvedett annyit, mint a Dél. Brutális volt a sors, véres, kegyetlen, balkáni, török és szerb – valamennyire megértettem a má, amiről ez az album részben szólt: a ma magyar félelmeit, ijedtségét a Vajdaságban.

Akinek hiányzik a fájdalom íze, a száműzöttek szava, az elolvashatta az album végén *Domonkos István Kormányelölésben* című versét. Igazán fáj.

És már a helyszínen, sokadszorra. Az *újvidéki városháza* előtt állok, az erkélyről az I. világháború végén az akkori Vajdaság lakosságának 24 százalékát (!) kitevő szerbek világgá üvöltik: övük a Vajdaság, Szerbiához csatolják. Pedig a millenniumi pompa színei adják ma is a *Vajdaság, Szlovénia Horvátország szépségét*. Ezért olyan fájdalmasak az enyészet képei: a *bácsi vár* romjait befonó gyomvilág, az 1905-ös csárda az út mentén, *Kosztolányi* kicsi szobra a szülővárosában, *Szabadkán*, a *Szent László* és *Szent István* páratlanul szép szobrait őrző *őrszállási* templom fülkéinek porlása, a *bácsi ferences rendi templom* be- és leomlással fenyegető falai („pár száz ember darvadozik sután” – mondja egy helyi ember fájdalmasan), a szerbek által rommá lőtt horvátországi magyar falu, *Szentlászló* éktelen sebei.

Mellette *Kórógy*, ahol a lelkész ma is a fejében tartja a számot: hívei 2555 napig nem léphettek be szétlőtt templomukba, elszökött az egész falu a szerbek mészárlása elől, a szerb

kiskatonának besorozott magyar fiúk sírva nézték a környékbeli helységekből, hogy lángol a templomuk, semmit sem tehettek. A szomszédos Szentlászlón maroknyi csapat 150 napig tartotta fenn a szerb tankokat, tüzéséget – aztán tucatcsám végezték ki őket, sokuknak nyoma veszett.

„*Tebenned bíztunk elejítől fogva*” – vésette az új Úr asztalára a lelkész Kórógyon a reformátusok himnuszát, a 90. zsoltár kezdő

sorát a magyar állam segítségével 2000-2002-ben felújított templomban. A *Dráva* másik oldalán, Újvidék alatt újra akar éledni a kis magyar közösség *Maradékban*. Őseik száz éve inkább vallást változtattak, de az anyanyelvüket nem engedték: amikor a horvát katolikus püspök nem adott nekik magyar nyelvű papot és misét, az egész falu egy emberként tért át a református vallásra, magyar papot hívott. *Csantavér* arról híres, hogy magyarul akar tanulni, élni, nem érdekli a hátrány.

De Csurogon még egy fejfa se jutott azoknak, akiket lemészároltak a szerbek 1944-ben. A sebtében megásott tömegsírokból is szétszórták a csontjaikat utólag, világgá, árkokba, hogy a csont se emlékezzék. Hiába mentünk oda, hogy elkészítsük az emlékképet, a dögtemető helyén – ez volt a „sír” – vad gazmező fogad. Csak november elsején mernek oda settenkedni, hogy emlékül gyertyát égessenek, koszorút tegyenek le, valahol, ahol sejtik, hogy ott...

Félelem és a kiszorítottság érzése uralkodik a Vajdaságban. Szabadka gyönyörű, 100-110 éve épült belvárosának korzóin, az akkori Magyarország egyik legvidámabb helyén ma is árad a szó a késő esti, éjszakai nyári hangulatban: de csak szerb szó cseveg. Elvéve néha egy vékony magyar hang. Szabadkán! A magyarok visszavonultak otthonaikba. Pártjaik szétszakadtak, nincsenek hitelesnek tartott vezetőik, nagy, integráló személyiségeik. Valaki azt mondta: „a magyarok, ha sikeresek, összevesznek – ha sikertelenek, elbújnak”. Most ez egyszerre történik.

Véres torokhangok vegyülnek a szerbek XX. századába. Kétségbeesés és tanácstalan önfeladás a miénkbe. Miért vonulnánk vissza odúinkba, ha ezer évben mérjük a magyar és a szerb múltat?! *Miért!?*

A Magyar Művészetért-díjat kapták 1987-2007 között

Ágh István	Dubrovay László	Illyés Kinga
Almási Tamás	Duray Miklós	Imre Zoltán
Annus József	Ekler Dezső	Jancsó Adrienn
Asszonyi Tamás	Eötvös Péter	Jankovics Marcell
B. Nagy László	Eperjes Károly	Jaskó István
Balikó Tamás	Esterházy Péter	Jékely Zoltán
Balla Demeter	Fábri Zoltán	Jókai Anna
Balogh Miklós	Farkas Árpád	Juhász Ferenc
Bánffy Miklós	Farkas Zoltán	Juhász Zoltán
Bárdos Lajos	Fehér Ferenc	Jurcsik Károly
Bella István	Fekete György	Kaján Tibor
Bence Lajos	Ferencz István	Kaláka Együttes
Benedek György	Finta József	Kallós Zoltán
Berecz András	Fodor Antal	Kányádi Sándor
Bereg-Szabolcs-Szatmár megye Építész Kamara	Fodor Sándor	Kardos István
Bereményi Géza	Foltin Jolán	Kárpáti Tamás
Bessenyei Ferenc	Földi Péter	Karsai Zsigmond
Bocskai Vince	Gál Sándor	Kaszás Attila
Bódy Gábor	Gál Sándor – Felvidék	Keleti Éva
Bogdán Zsolt	Garas Dezső	Kerekes Éva (MM Bubik István-díj)
Borbándi Gyula	Gergely András	Kerényi Imre
Borbás Tibor	Ghymes Együttes	Király Ernő
Bozay Attila	Gink Károly	Király László
Böszörményi Géza	Gombos Gyula	Kobzos Kiss Tamás
Bródy János	Götz János	Kocsár Miklós
Bubik István	Grendel Lajos	Kocsis Imre
Bucz Hunor	Gulyás Dénes	Kocsis Zoltán
Buda Ferenc	Gulyás György	Kokas Ignác
Búza Barna	Gulyás Gyula	Koltai Lajos
Cantemus Kórus	Gulyás János	Kondor Béla
Cziffra György	Gyarmathy Tihamér	Korniss Péter
Czimer József	Gyarmati Livia	Kós Károly Egyesülés
Cs. Szabó László	Győrfi Sándor	Kovács József
Cseres Tibor	Györgyfalvay Katalin	Kozák András
Cserhalmi György	Győri Balett	Kő Pál
Csete György	Gyulai Líviusz	Kubik Anna
Csomós Mari	Gyurkovics Tibor	Kubinyi Anna
Csoóri Sándor	Halmos Béla	Kuncz László
Darázs Árpád	Hamvas Béla	Kunkovács László
Dárday István	Harag György	Kurtág György
Dienes Gábor	Havasi István	Lajkó Félix
Dobos László	Herceg János	Lászlóffy Aladár
Dohnányi Ernő	Herendi Porcelán-manufaktúra Rt.	Latinovits Zoltán
Domokos Pál Péter	Hervay Gizella	Lázár Ervin
Domonkos István	Honvéd Együttes	Lehóczky János
Dresch Dudás Mihály	Huszárik Zoltán	Liszt Ferenc Kamarazenekar
	Ilia Mihály	Lohinszky Loránd

Magyar Zoltán
Makovecz Imre
Mányi Ép. Stúdió
Márai Sándor
Markó Iván
Martin György
Marton László
Melocco Miklós
Mensáros László
Mészáros Ági
Mészöly Miklós
Mocsár Gábor
Molnár Edit
Muzsikás Együttes
Nádas Péter
Nagy Ervin
Nagy Gáspár
Nagy József (Josef Nadj)
Nagy Kovács Mária
Nagy László
Nagy Zoltán ifj.
Nagy-Kálózy Eszter
Nemeskürty István
Németh Ildikó
Novák Ferenc
Olasz Ferenc
Ópusztaszer
Orosz János
Ökrös Zenekar
Páll Ágoston
Páll Antal
Páll Magdi
Páskándi Géza
Pérel Zsuzsa
Péterfy László
Pilinszky János
Popova, Aleszja
Püski Sándor
Ráckevei Anna

Ragályi Elemér
Ránki Dezső
Ratkó József
Reneszánsz Rt.
Rózsa György
Ruszt József
S. Benedek András
Samu Géza
Sánta Ferenc
Sára Sándor
Schéner Mihály
Schiffer Pál
Schinágl Gábor
Schrammel Imre
Sebestyén Márta
Sebő Ferenc
Seregi László
Sík Ferenc
Siklós Mária
Sinkovits Imre
Somogyi Győző
Somogyi József
Spiró György
Sütő András
Sváby Lajos
Szabados György
Szabó István
Szabó Szilárd
Szabóky Zsolt
Szakonyi Károly
Szalai Györgyi
Szalay Ferenc
Szántó Tibor
Szécsi Margit
Székely János
Szervátiusz Tibor
Szilágyi Domokos
Szirtes Ádám

Szokolay Sándor
Szőcs Géza
Szörényi Levente
Szóts István
Tamási Áron
Tari István
Taub János
Téka Együttes
Tímár János
Tímár Sándor
Tímár Viktor
Tiszatáj
Tolnay Klári
Tóth Bálint
Tóth Ildikó
Tóth Menyhért
Töröcsik Mari
Tózsér Árpád
Trill Zsolt
Turányi Gábor
Udvardi Erzsébet
Udvaros Dorottya
Új Budapest Együttes
Ulman István
Utassy József
Vári Fábrián László
Vass Lajos
Vidnyánszky Attila
Vigh Tamás
Visky Árpád
Vivi Dragan Vasile
Vörös László
Vujicsics Tihamér
Wass Albert
Weöres Sándor
Zsigmond Dezső
Zsigmond Vilmos
Zsuráfszki Zoltán

A Magyar Művészetért Tiszteletbeli Emlékérem 1987-2007

Bayer József
Csányi Sándor
Debrecen városa
Demján Sándor

Kovács Gábor
Mádl Ferenc
Marjay Gyula

Nagy Endre
Székelyudvarhely:
Emlékezet Park
Szórádi Sándor

A Magyar Művészetért web-oldala: <http://www.amm-gubcsi.hu>

TARTALOMJEGYZÉK

Gubcsi Lajos: Vigaszt kér a sárossá tett életet élő	3.
Délvidéki veszedelem.....	14.
Varga Sándor: Őseink földjén.....	20.
Az Árpád-háztól Mátyás királyig	26.
Harc Északtól Délig	26.
Vitéz János: Hunyadi János kormányzó nevében	
Miklós pápának, 1449. június 25.	27.
Mátyás király levele IV. Sixtus pápának, 1476	27.
Janus Pannonius: Versek, prózai írások	27.
Váradi Péter levele II. Ulászló királynak, 1491.....	28.
Zay Ferenc: Az Lándorféjrvár elveszésének oka e vót és így esött.....	29.
A Zrínyiek kora – élethalálharc a török ellen	30.
Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem.....	37.
Hóman-Szekfű: Magyar történet (IV. kötet).....	44.
A XIX.-XX. század	49.
Spira György: A testvérharc küszöbén.....	49.
Fohász a déli végeken	53.
Virágzó korok nyomai	54.
A XIX. század.....	60.
A XX. század	60.
Csáth Géza: A varázsló halála	60.
Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai	62.
A magyar koldus (részlet).....	62.
Kosztolányi szabadkai viszontagságai	62.
Kosztolányi Dezső: Magyar költők sikolya	
Európa költőihöz 1919-ben.....	63.
Rapszódia	63.
A bús férfi panaszai (részlet).....	63.
A magyar romokon	63.
Alföldi por	64.
Fehér Ferenc: Zentai hajnal	64.
Harc	64.
Egy sírnál	64.
Németh László: Látogatás Szenteleky Kornélnál.....	65.
100 éve indult a szlavóniai akció.....	66.
Magyarok a Muravidéken	67.
Szabadka, a kincses Bácska fővárosa.....	70.
Szabadka – a dél-magyar szecesszió otthona	72.
Megbélyegezve	89.
Idegen test.....	90.
Szegénylegények.....	95.
Herceg János: Hősi halottak, előre! (részlet).....	96.
Hűség	96.
Dudás Károly: Mi lesz velünk?	97.
Illés Sándor: Magyar élet	99.
Négyökrös szekéren	99.
Burány Nándor: Szántsál, fiam, csak ne vess	
Doroszló az aggok falva?.....	100.
Vajdasági archaikus népi imádságok	101.
Fehér Ferenc: Holt meder.....	102.
1916.....	102.
Pusztatemplom.....	102.
Ahol Kosztolányi szülőháza állt... ..	102.
A csordakútnál a házak	102.
A könyv sorsa mindnyájunknak a sorsa	103.
Egy régi folyóiratban lapozgatva	103.
Fehér Ferenc: Bácskai tájkép	104.
Sziveri János: a péterváradhi hídnál alkonyodik	105.
balkáni kesergő.....	105.
Gion Nándor: testvérem, joáb (részlet)	106.
Dudás Károly: Tájaim, avagy az én ötágú sípom	108.
Burány Nándor: László – Kórógy	114.
Nem akarnak magyarul tanulni a gyerekek	118.
Gránát a paplakra	119.
Hazug testvériség	124.
Kasza József levele Gyurcsány Ferencnek:	
Mi vezethet második Trianonhoz?	126.
Sintérgödörben.....	127.
Magyar hit és kultúra	130.
Domonkos István: Kormányeltörésben	144.
Bence Lajos: István király Szent Baljában pengető	148.
Kommentár helyett - mert a hazánk mindenütt ott van, ahol mi vagyunk. (A szerzo).....	149
Gubcsi Lajos: Nem! – nem az utolsó szó jogán.....	150.

Bács – bár ha egyszer, ha egyszer megállítanák a romlást!